

Amb aquesta Nadala la Fundació Carulla felicita les festes i agraeix les aportacions voluntàries de les persones que fan possible la dotació dels Premis Baldiri Reixac, d'estímul i reconeixement a l'escola catalana, que enguany arriben a la quaranta-unena edició.

La generositat de tants amics ha fet que la dotació dels premis hagi anat creixent any rere any fins a assolir els 101.000 euros de la convocatòria per al curs actual, i els fa els més ben dotats i importants en l'àmbit educatiu.

Nadala 2018

EL CATALÀ AL SEGLE XXI

Un espai de trobada

Fundació Carulla

Via Augusta, 252-260, 5a planta
08017 Barcelona
Tel. 932 09 09 48
info@fundaciocarulla.cat
www.fundaciocarulla.cat

Imatges:

Album (pàgs. 16, 24, 32, 34, 44), CAL - Coordinadora d'Associacions per la Llengua Catalana (pàg. 86), Enfo (pàg. 57), Escola Valencians (pàg. 63), Juanma Ramos (pàg. 47), Kiku Piñol (pàgs. 70 i 76), Museu d'Història de Catalunya (Pep Parer; pàg. 54), Núvol (pàg. 83), Samuel Rodríguez (pàgs. 8 i 10), Setmana del Llibre en Català (pàg. 69), TV3 (pàg. 49), Viquipèdia (pàgs. 31 i 81).

Coordinació editorial:

Jordi Quer i Quim Rubio

Producció editorial:

som* sàpiens publicacions
www.som.cat

Realització editorial:

Toni Quero i Silvia Günther

Disseny i maquetació:

Eduard Vila

Disseny de la portada:

Maiol Baraut

Impressió:

Grafilur

ISBN: 978-84-7226-833-3

DL: B 26345-2018

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la Fundació Carulla.

Els editors han fet tots els esforços raonables per tal d'identificar els propietaris dels drets d'autor i obtenir les autoritzacions pertinents. Qualsevol error o omisió, si es comuniquen als editors, seran degudament reparats.

CONTINGUTS

Compromís amb la llengua

NICOLAU BROSSA

PÀG. 8

El català com a il·lusió de futur

MARTA ESTEVE

PÀG. 10

El català, protagonista de la Nadala de l'Any Fabra

ESTER FRANQUESA I BONET

PÀG. 12

EL CATALÀ AL SEGLE XXI. UNA LLENGUA ENTRE LLENGÜES

Com es troba el català?

F. XAVIER VILA I MORENO
AVEL·LÍ FLORS-MAS

PÀG. 16

De llengües minoritàries i minoritzades

M. CARME JUNYENT

PÀG. 24

La supervivència del català

RAÛL G. ARANZUEQUE

PÀG. 34

Es busca estratègia nacional audiovisual

ÀLEX GUTIÉRREZ

PÀG. 44

El català a l'escola o la feina d'en Jafà

DAVID PUJOL I FABRELLES
ANNA GORCHS FONT

PÀG. 54

La doble insularitat de la llengua catalana

MAGÍ CAMPS

PÀG. 66

40 anys a favor del català

FRANCESC MARCO-PALAU

PÀG. 78

Exemples de l'estatut jurídic de les llengües en altres països

EVA PONS

PÀG. 88

Reptes de futur del català. La mirada estrangera

ARANTZA DIEZ

PÀG. 98

COMPROMÍS AMB LA LLENGUA

NICOLAU BROSSA
President de la Fundació Carulla

“La llengua és el nervi del país. El que ens defineix i que ens fa ser com som. Cal conèixer-ne l'estat i debatre'n les estratègies de futur per assegurar-ne la vitalitat i pervivència.”

Enguany dediquem la Nadala a la llengua catalana, a la seva situació i als seus reptes. La Fundació Carulla, creada pel meu avi l'any 1973, des de sempre ha tingut entre les seves comeses el foment del català com a eina imprescindible per a la cohesió del país. Això ho hem dut a terme mitjançant una multitud d'iniciatives en les quals la llengua sempre ha estat una de les bigues mestres, de les quals en vull destacar especialment dues:

D'una banda, els Premis Baldiri Reixac, que el 2018 han arribat a la quarantena edició. Van néixer l'any 1979, en el moment de recuperació de les institucions d'autogovern, i han dut a terme una feina de reconeixement de les escoles, els mestres i els alumnes que han apostat per la llengua catalana com a element essencial de l'ensenyament. La dotació dels premis ha provingut des dels seus inicis de les aportacions dels receptors de la Nadala, cosa que els ha convertit en una iniciativa pionera de micromecenatge. Avui els Premis Baldiri Reixac continuen la seva labor unint el català a la innovació pedagògica i fomentant els projectes educatius vinculats a la

cultura i les arts, fent que tinguin més sentit que mai.

De l'altra, cal posar èmfasi en l'Editorial Barcino, creada l'any 1924 per Josep M. de Casacuberta i dedicada a preservar i difondre el patrimoni i la riquesa de la literatura catalana de l'edat mitjana i de l'edat moderna. Lluís Carulla la va adquirir l'any 1972 i avui, integrada a la Fundació, continua la seva tasca amb empenta promovent l'arribada dels clàssics catalans a un públic ampli. La literatura és l'espai de creació del model de llengua, el bagatge des d'on se sosté i s'enriqueix generació rere generació. Autors prestigiosos com Ramon Llull, Ausiàs Marc, Bernat Metge i Joanot Martorell han rebut un impuls significatiu, pel que fa a la seva difusió, gràcies a la feina de Barcino.

La llengua és el nervi del país. El que ens defineix i que ens fa ser com som. Cal conèixer-ne l'estat i debatre'n les estratègies de futur per assegurar-ne la vitalitat i la pervivència. Celebrem, doncs, la Nadala d'aquest any i les aportacions que hi fan els autors, que ens ajuden a saber d'on venim i cap a on anem. ●

EL CATALÀ COM A IL·LUSIÓ DE FUTUR

MARTA ESTEVE

Directora de la Fundació Carulla

“Qualsevol persona que parla català ja esdevé catalana. Aquest és un dels grans assoliments del nostre país.”

La llengua és l'element fonamental que ens fa ser com som i ens projecta com a societat oberta i integradora. Qualsevol persona que parla català ja esdevé catalana. Això, dit tan ràpid, és un dels grans assoliments del nostre país. El sentiment de pertinença no ve donat pels orígens, sinó per la voluntat de formar-ne part. La llengua com a espai d'acollida. La llengua com a il·lusió de futur.

La llengua és el principal mitjà d'expressió de la cultura, l'eina que té un país per pensar-se ell mateix i reflexionar sobre la seva identitat. En una societat diversa, tant la llengua com la cultura han de ser l'espai de trobada i confluència entre les diferents sensibilitats del país, allò que comparteixi i apropi la ciutadania catalana del segle XXI. En aquest sentit, tant l'una com l'altra no es poden desvincular de les problemàtiques socials d'avui. La llengua i la cultura han de sortir al carrer i escoltar el batec de la gent. En la mesura que hi responguin i ajudin a la cohesió social, seran un mitjà eficaç, alhora que n'asseguraran la continuïtat i el vigor.

La Nadala d'enguany, amb prestigiosos col·laboradors, fa una radiografia de l'estat

actual de la llengua i en debat el futur. A hores d'ara, hi ha hagut canvis profunds al país i al món que plantegen reptes i noves oportunitats per al català. A escala global, la irrupció d'Internet i les noves tecnologies ha ofert a llengües de mida mitjana com la catalana estar al nivell de les grans llengües en àmbits que abans li eren restringits. A escala local, la darrera onada immigratòria provinent d'arreu del món ha augmentat la composició i la riquesa lingüística de Catalunya, a la vegada que ha situat el català en una posició difícil per arribar a tots els estrats socials.

Davant de les amenaces que pesen sobre el català, és hora d'implementar estratègies positives i creatives que allunyin les ombres de l'horitzó i d'aprofitar les oportunitats perquè esdevingui, en plenitud, la llengua comuna i de futur del país. ●

EL CATALÀ, PROTAGONISTA DE LA NADALA DE L'ANY FABRA

ESTER FRANQUESA I BONET

Directora general de Política Lingüística
de la Generalitat de Catalunya

La Fundació Carulla, amb més de 40 anys de trajectòria treballant per la cultura, la societat i l'educació, ens ofereix la Nadala d'enguany amb la llengua catalana de protagonista.

L'encapçala un text dedicat a Pompeu Fabra, en el marc de la commemoració dels 150 anys del seu naixement, per honorar-lo i fer conèixer la seva obra ingent, sòlida i rigorosa, que obrí a la llengua vies que aleshores tenia barrades fent-li fer un salt enorme. El català, reclòs a l'esfera familiar i literària,

fora de l'escola i de tot entorn formal, recupera el temps perdut i esdevé apte a les necessitats infinites de la comunitat que el parla. L'Any Fabra vol ser un estímul per enfortir socialment el català. D'aquí, l'encert que aquest any el català sigui el centre d'interès de la Nadala pel que representa el llegat del Mestre: una llengua completa, funcional, uniforme, moderna, nacional i amb vocació universal i de futur. Fabra dedica la vida a bastir la infraestructura lingüística necessària perquè pogués ser emprada per

tothom i en tota ocasió i per restaurar-li el rang que li correspon dins la família de les llengües llatines. Quina és avui la situació de la llengua? La monografia ens en parla.

La Nadala parla de l'ús social de la llengua catalana. El seu coneixement ha crescut en nombres absoluts, i la seva presència als mitjans de comunicació, a l'oferta cultural, al paisatge lingüístic, a Internet ha tingut un increment constatable. És la llengua d'ús normal en les institucions pròpies. Hem assolit progressivament fites jurídiques, educatives, culturals, socials i econòmiques a favor del català, i encara tenim dèficits. Els ciutadans, amb independència del seu origen, poden accedir al domini de la llengua per l'ensenyament obligatori i l'ensenyament a adults.

També parla de com són els usos lingüístics en aquesta societat nostra que ha canviat tant demogràficament, sobretot pel lloc de naixement dels habitants. La població nascuda a l'estranger en iniciar l'etapa democràtica era d'un 1,5%; un 17,2%, actualment. La societat catalana, de sempre receptora de persones estrangeres, i la immigració, han modelat Catalunya lingüísticament. Encara que gairebé 3 milions de persones que no tenen el català com a llengua inicial el saben parlar, cal reduir el percentatge (avui, un 5,7%) de població adulta que no l'entén, no el sap parlar (19,6%) o no el sap llegir (15,6%) i fer-ne créixer l'ús pel coneixement que se'n té. Cal perseverar en el desplegament de la llengua catalana, amb respecte i protecció per la llengua occitana, pròpia de la Vall d'Aran, per garantir-ne el futur, en una societat que conviu amb el castellà, i amb més de 250 altres llengües habituals de les persones que la conformen.

Des de la sentència del 2010 del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006, és clara la voluntat de recentralitzar competències per part

de l'Estat espanyol, d'afermar el castellà a Catalunya, d'apagar la veu dels mitjans de comunicació, de debilitar la força de l'ensenyament de les llengües a l'escola i la igualtat d'oportunitats de tots els ciutadans, a més de mantenir traves per al seu ús en les institucions europees i de ser pràcticament nul·la la seva contribució a la promoció exterior del català. El context polític i social actual, el repte de la globalització i les tecnologies, la nova immigració, la crisi econòmica, les indústries culturals... fan necessaris instruments i estructures que permetin garantir la normalitat de l'ús social del català i la seva projecció com a plena llengua de cultura.

La monografia posa el focus en entorns clau —globalització i tecnologies, educació, entorn cultural i legislació—, repassa polítiques de normalització des de la recuperació de la democràcia, i situa la llengua en el context de les llengües mitjanes d'Europa i de les llengües minoritàries i minoritzades per tenir una perspectiva afinada del posicionament del català. Hi afegeixo que cal no oblidar la perspectiva que dona saber-nos part del conjunt de territoris amb què compartim la llengua. Clouen la monografia els reptes de futur.

Hem assolit una posició prou forta, encara fràgil, sense tenir un estat favorable, i som en un moment crucial. Potser més que mai, cal la fermesa de mantenir un sol poble sense diferència per raó de llengua, i continuar bastint entorns favorables al català, amb el govern i les institucions, i amb la implicació de la ciutadania. Que la lectura d'aquesta Nadala ens faci més coneixedors de la situació i el futur del català, de sempre transversal en la trajectòria històrica, cultural i social de Catalunya, i espai instrumental i simbòlic propi que defineix i cohesionava la nostra societat que és diversa, també lingüísticament. ●

COM ES TROBA EL CATALÀ?

F. XAVIER VILA I MORENO
AVEL·LÍ FLORS-MAS

CUSC - Centre de Recerca en Sociolingüística
i Comunicació de la Universitat de Barcelona

El català té una mala salut de ferro. En una part dels països de parla catalana s'ha convertit en la llengua d'identificació de milers de persones que no la tenien com a llengua inicial.

Però això no és així en tot el territori. Cal encara una forta voluntat integradora per consolidar-lo com la llengua de cohesió social de les societats catalanòfones.

Foto d'obertura: *Volem l'Estatut* (1976-1977), pintura de l'artista valencià Antoni Miró (1944).

Elaborar un retrat sociolingüístic de conjunt de les societats dels Països Catalans és tot un repte a causa de les diferències socials, econòmiques i polítiques que les separen i de la desvertebració de la comunitat lingüística, resultat de la compartimentació del territori en diferents unitats administratives.

Una situació ambivalent

A punt d'entrar en la tercera dècada del segle XXI, el diagnòstic sobre la llengua catalana és necessàriament ambivalent. Oscil·lem entre un optimisme moderat per l'atracció —feble, però atracció al cap i a la fi— de població d'origen no catalanoparlant cap a l'aprenentatge, l'ús i la identificació amb la llengua en alguns territoris, i un balanç molt més magre —quan no obertament pessimista— per la fragilitat i el risc de dissolució de la comunitat en altres indrets del domini.

Tot i aquestes prevencions, el fet és que el català s'endinsa en el segle XXI com una de les llengües amb més penetració a Internet en relació amb el seu nombre de parlants; amb

el suport d'unes potents indústries culturals i, en el cas de Catalunya, amb una presència robusta en la premsa escrita i capdavantera en la ràdio; ensenyada en més de 140 universitats d'arreu del món. Una llengua, en fi, amb un nombre de parlants que oscil·la entre els 10 i els 11 milions, 5 o 6 milions dels quals en són parlants nadius. Una situació demogràfica que l'allunya de la categoria de *llengua minoritària*, en què tot sovint ens autoubiquem mentalment els catalanoparlants, i que la situa en canvi com una *llengua mitjana*, homologable i sovint amb més parlants que llengües estatals d'Europa com el danès, el finès o l'eslovac.¹

Com hem arribat fins aquí?

L'evolució de les llengües està profundament condicionada pels canvis socials, econòmics i polítics. En aquest sentit, el fat de la diversitat lingüística a l'Europa dels segles XIX i XX ha anat de bracet de la modernització social i econòmica i de la consolidació de l'estat na-

1. Vegeu <http://www.ub.edu/cusc/llenguesmitjanes/> [Consulta: 29.5.2018].

ció com a forma de govern. Arreu d'Europa, Amèrica i bona part d'Àsia i Oceania, aquests processos van promoure l'elevació d'un idioma —normalment, un de sol— a la categoria de *llengua nacional* (o *estatal*). De mica en mica, aquestes llengües *afortunades* van esdevenir de coneixement obligatori en el mercat laboral i un mecanisme d'integració, distinció i mobilitat social.

La consolidació d'Espanya, França i Itàlia com a estats nació i la promoció del castellà, el francès i l'italià com a llengües nacionals va coincidir amb un procés de modernització de les estructures econòmiques dels diferents Països Catalans, lligada a la industrialització, el desenvolupament d'una agricultura de caràcter exportador i més endavant, a partir dels anys seixanta del segle XX, el creixement del sector terciari amb el turisme com a punta de llança. El seu dinamisme econòmic va convertir els territoris de llengua catalana en un pol d'atracció d'immigració just en el moment que la taxa de natalitat entre les famílies autòctones es reduïa. Aquests canvis han estat el rerefons de tres transformacions sociolingüístiques crucials:²

1 En primer lloc, la generalització del coneixement de les llengües estatals. Fins aleshores, el coneixement d'aquestes llengües s'havia limitat a sectors de la noblesa autòctona, la burgesia, el funcionariat i una part dels eclesiàstics que, sovint, tenien origen forà.

2 En segon lloc, diversos processos de trencament de la transmissió del català en l'àmbit familiar, massius a la Catalunya del Nord, l'Alguer i la ciutat d'Alacant, i d'abast notable a les ciutats de València i Elx i, en menor mesura, Castelló de la Plana. La substitució lingüística es va anar produint a mesura que diferents estrats socials adoptaven les llengües estatals com a llengües familiars: primer, la burgesia, més endavant les classes mitjanes urbanes i finalment les classes populars, enlluernades pel miratge que el canvi de llengua facilitaria el progrés social.

3 En tercer lloc, la immigració massiva de població no catalanoparlant, un fenomen que a principis del segle XX es limita bàsicament a Catalunya i que des dels anys cinquanta fins al 1975 s'estén també a la resta de territoris de parla catalana, amb l'excepció de la Franja. L'any 1970 fins a 4 de cada 10 residents a Catalunya no hi havien nascut. Unes xifres més modestes, però també significatives, a les Illes i al País Valencià, en què els nats en altres territoris de l'Estat eren 2 de cada 10.² En els territoris que havien resistit millor la substitució lingüística, especialment Andorra i Catalunya, la presència d'immigració castellanoparlant afavoria la identificació del català amb posicions de classe mitjana i de més nivell formatiu i, doncs, conferia un valor instrumental a l'adopció de la llengua.

A partir dels anys vuitanta, les polítiques de *normalització lingüística* van intentar incidir sobre aquest panorama i millorar la posició de la llengua pròpia del país. A l'hora de valorar-ne l'efectivitat, cal tenir en compte

2. DOMINGO, Andreu. «Balanç i prospectiva demogràfica del conjunt dels territoris de llengua catalana». A: DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA. *Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2014, 7-69. Accessible a: http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxius/12_II-Jornada_Lleng_i_Soc_Calaceit.pdf

que es produeixen en un marc de bilingüisme asimètric sancionat per la Constitució espanyola, que estableix el deure de coneixement del castellà (article 3), i reforçat per la Sentència 31/2010 sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya, que rebutja el deure de coneixement del català i el seu caràcter preferent com a llengua pròpia del país.

Tot i aquestes limitacions, a Catalunya el català s'ha consolidat com a llengua d'ús normal de les administracions locals i autonòmiques i dels mitjans de comunicació públics, i també com la llengua emprada normalment com a vehicular del sistema educatiu. Al País Valencià el balanç és més magre: el català és emprat de manera desigual en unes administracions locals i autonòmiques en què no és requisit que els treballadors públics el sàpiguen; tot just ara s'estan recuperant els mitjans de comunicació públics en català (À Punt) i el sistema educatiu s'ha estructurat històricament sobre un doble model de línies en què els programes d'ensenyament en valencià amb prou feines escolaritzaven el 30% de l'alumnat preuniversitari. La situació de les Illes se situa en un punt intermedi, amb un ús del català dependent en certa mesura del color polític dels governs, uns mitjans de comunicació en català existents però febles, i un sistema educatiu en què l'ús del català ha d'ocupar com a mínim un 50% del temps lectiu. La situació de la llengua catalana és, de llarg, molt més precària en la resta de territoris una vegada n'exceptuem Andorra, on el català és la llengua de l'Administració pública i la llengua vehicular de l'anomenada *escola andorrana*, que el curs 2015/2016 escolaritzava el 40% dels estudiants andorrans.

Abans de passar al tractament de les dades, hem de deixar constància del fet que, en el tombant del mil·lenni, els territoris de llengua catalana han esdevingut demolingüísticament més diversos com a conse-

qüència de l'arribada de nous contingents de població immigrada que, a diferència de la del segle XX, és lingüísticament heterogènia.

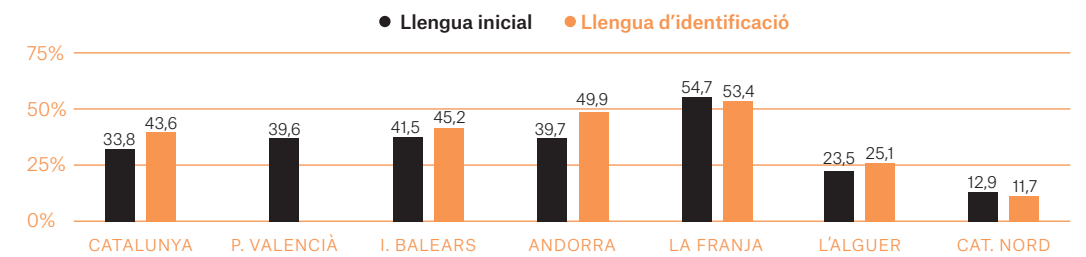
Vitalitat i ús social del català en l'actualitat: les dades

Una de les precondicions per a l'ús i la vitalitat del català és el coneixement que en tenen els seus habitants. Segons les dades extretes de les enquestes d'usos lingüístics (EUL) més recents (2013-2015) i a partir de la capacitat de saber parlar-lo, en quatre dels territoris —Catalunya, les Illes, Andorra i la Franja— més d'un 80% de la població declara que és capaç de parlar en català. En canvi, els territoris en què l'impacte de la substitució lingüística ha estat més intens —i que no han pogut impulsar polítiques lingüístiques pròpies— els registres són més baixos: 35,4% a la Catalunya del Nord i 50,5% a l'Alguer. Queda en una situació intermèdia el País Valencià, en què poc més de la meitat de la població de la zona de predomini valencianoparlant (ZPV) afirma que sap parlar català, tot i que el percentatge arriba al 83,2% si hi inclouem els que el saben parlar «un poc».

Aquests territoris no són en cap cas espais lingüísticament homogenis. En general, les àrees metropolitanes i amb més turisme presenten registres més baixos de competència que les àrees rurals i les ciutats mitjanes, en què el català és la llengua predominant en la vida quotidiana. El diferencial metropolità és evident, per exemple, entre la ciutat de València, on només el 45,8% de la població sap parlar català, i les comarques que l'envolten (77,2%); l'impacte turístic allunya Eivissa i Formentera (66,8%) de Menorca (80,2%).

Una dada que cal ressaltar és que, amb l'excepció de la Catalunya del Nord, la comprensió del català és gairebé universal. En efecte, aquesta habilitat se situa sempre a l'entorn o per sobre del 90%, tot i que al País Valencià

GRÀFIC 1
PERCENTATGE DE POBLACIÓ AMB EL CATALÀ COM A LLENGUA INICIAL I COM A LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ SEGONS EL TERRITORI
(font: elaboració pròpia a partir de les enquestes EUL 2013-2015 i de l'enquesta AVL 2004)

la xifra oscil·la entre el 77,7% de persones que l'entenen «perfectament» o «bastant bé» i el 96,3% que l'entenen com a mínim «un poc». Així doncs, sembla àmpliament justificat l'ús del *bilingüisme receptiu* —el manteniment del català davant d'interlocutors que parlen castellà, o italià (o sard) a l'Alguer— com a estratègia per expandir l'ús del català i convidar els no catalanoparlants a desenvolupar-hi habilitats almenys de comprensió.

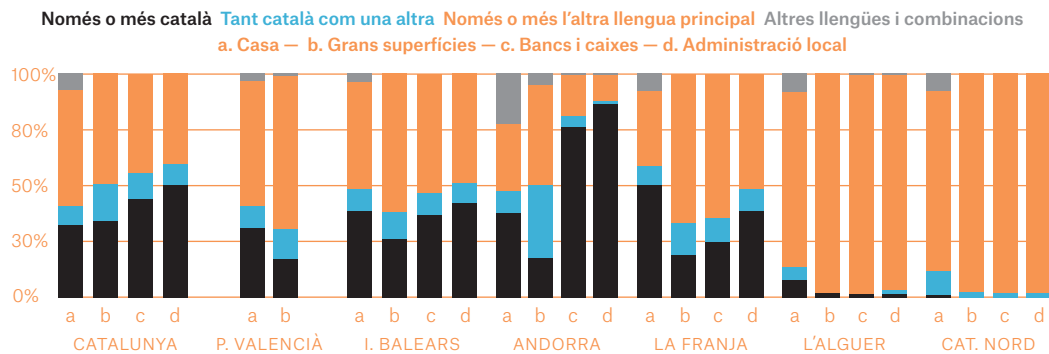
A banda dels coneixements, el Gràfic 1 mostra la població que declara que té el català com a *llengua inicial* —la que va parlar primer a casa durant la infantesa— i com a *llengua d'identificació* —una dada que s'obté de la resposta a la pregunta: «quina és la seva llengua?». Les dades provenen novament de les EUL 2013-2015, excepte en el cas del País Valencià, en què ens hem hagut de remetre a una enquesta de 2004 de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua que no proporcionava dades sobre la llengua d'identificació. Com es pot veure, tornen a aparèixer diferències considerables entre territoris. La Franja és l'àrea amb més percentatge de catalanoparlants inicials, a pesar que s'hi comencen a detectar indicis de substitució lingüística.³

3. SOROLLA, Natxo. *Tria de llengües i rols sociolingüístics a la Franja des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2016. [Tesi doctoral]. Accessible a: <<http://www.tdx.cat/handle/10803/373905>>.

En segon lloc, hi ha quatre àrees en què els catalanoparlants inicials es troben entre el 30% i el 40%: Catalunya, les Illes, Andorra i la zona valencianoparlant del País Valencià —tot i que en el darrer territori la immigració recent deu haver reduït aquest percentatge. Finalment, hi trobem els dos territoris amb processos de substitució lingüística més avançats: l'Alguer (23,5%) i la Catalunya del Nord (12,9%).

La comparació entre llengua inicial i d'identificació indica que hi ha territoris en què parlants inicials d'altres llengües passen a considerar el català com a seva —Andorra, Catalunya i, en menor mesura, les Illes—, i d'altres en què la població que s'identifica amb el català és, fonamentalment, la que ja era catalanoparlant inicial —la Franja, l'Alguer i la Catalunya del Nord. Aquestes dades coincideixen a grans trets amb les dades disponibles sobre transmissió lingüística intergeneracional, que indiquen que a Andorra i, en menor mesura, a Catalunya, hi ha percentatges significatius de parlants inicials d'altres llengües que adopten el català i el transmeten a la descendència; a les Illes es reproduïx aquesta tendència però amb una intensitat menor; al País Valencià, la transmissió està estabilitzada; i finalment a l'Alguer i a la Catalunya del Nord són els

GRÀFIC 2
PERCENTATGE D'ÚS DE LES DIFERENTS LLENGÜES EN QUATRE ÀMBITS D'ÚS SEGONS EL TERRITORI
 (font: elaboració pròpia a partir de les enquestes EUL 2013-2015)

catalanoparlants inicials els que van interrompre la transmissió de la seva llengua ja fa anys.⁴

Les dades vistes fins ara dibuixen un procés de divergència entre territoris a què ja hem fet referència en la introducció. Ho il·lustra també el Gràfic 2, que presenta els usos lingüístics en diferents esferes —a casa, en grans superfícies comercials, en bancs i caixes i en les relacions dels ciutadans amb l'Administració local— i amb quatre opcions de resposta: ús predominant del català, ús similar del català i d'una altra llengua, ús predominant de l'altra llengua principal —és a dir, del castellà, del francès o de l'italià, segons el territori— i, finalment, ús d'altres llengües o de combinacions de llengües. El gràfic apunta a un patró de distribució geogràfica similar al que indicaven les dades anteriors, amb una diferenciació evident

entre l'Alguer i la Catalunya del Nord, d'una banda, i la resta de territoris, de l'altra.

La comparació entre àmbits d'ús ens permet oferir una imatge més complexa de la vitalitat i l'ús del català en cada territori. A Catalunya i sobretot a Andorra el català té més presència fora de la llar i, en aquest sentit, funciona com una llengua d'ús públic per a persones que no el parlen en família. A les Illes, els usos lingüístics són força similars en els diferents àmbits, és a dir, el català no retrocedeix entre els parlants nadius però tampoc no atreu els nouvinguts. El panorama és diferent a la zona valencianoparlant del País Valencià i a la Franja, en què l'ús del català disminueix de manera sensible quan ens situem fora de casa i en què el castellà assumeix, d'aquesta manera, un rol de tria no marcada en l'espai públic —una tendència que també és evident a l'Alguer i la Catalunya del Nord, on a sobre l'ús del català és molt limitat també a l'àmbit domèstic.

Per explicar aquests patrons diferenciats d'ús lingüístic ens caldria recórrer a una quantitat d'informació sociolingüística que no podem oferir en aquesta ocasió. En qualsevol cas, tot indica que el concepte *diglòssia* —que apareix adés i ara en el debat públic sobre les llengües als Països Catalans— no és

del tot adequat per descriure la configuració de les pràctiques lingüístiques en aquests territoris, perquè en cap cas no es detecta una distribució clara i estable del català i el castellà, el francès o l'italià en les funcions «altes» i «baixes» de la societat. Per contra, els comportaments lingüístics que s'hi detecten es defineixen fonamentalment en funció de la llengua dels interlocutors i, doncs, a partir del contrast entre catalanoparlants —majoritàriament autòctons— i parlants d'altres llengües —majoritàriament no autòctons o descendents de no autòctons.

A tall de cloenda: amenaces i reptes durant el segle XXI

El català té una mala salut de ferro. Els catalanoparlants no només hem resistit els embats assimilacionistes sinó que, si més no en una part dels Països Catalans, hem aconseguit generar espais en què el català floreix i mostra una forta vitalitat. En aquest camí la llengua hi ha anat adquirint un alt valor social, econòmic i d'integració i això ha permès que milers de persones que no la tenien com a llengua inicial l'hagin après, n'hagin incorporat alguns usos i fins i tot la reconeguin com a pròpia. Tanmateix, aquest procés d'atracció no és generalitzat arreu del domini. En algunes zones, el català continua ancorat a la llar i a les relacions de major proximitat social, i la interrupció de la transmissió intergeneracional del català continua sent una realitat en certs indrets.

La base demogràfica del català és forta —diversos milions de parlants— però alhora feble en molts indrets en termes percentuals. Tot plegat es produeix, a més, en el marc d'un model productiu dependent de la importació periòdica de treballadors per a cobrir les necessitats de mà d'obra de baixa qualificació. Això, combinat amb el fet que els catalanoparlants tendim a canviar de

llengua davant de persones que percebem com a «forasteres» —especialment quan hi concorren trets fenotípics, d'accent o de vestimenta que en «delaten» aquesta condició—, dona com a resultat un perill de *racialització* de les tries lingüístiques i de reclusió del català a les pràctiques dels «autòctons». Una situació que pot resultar frustrant per a les persones que, havent après o volent aprendre la llengua, es veuen contínuament qüestionats quan intenten practicar-la.

Fora d'Andorra, els catalanoparlants no tenim estats propis o si més no propicis a la diversitat interna. A l'Estat espanyol, la recentralització en marxa s'està manifestant en l'oposició a la necessitat d'una *competència lingüística plena* —és a dir, també en català— per a l'accés a la funció pública o en la judicialització dels models lingüístics escolars. Hi ha sectors clau, com les telecomunicacions, en què la centralització de les decisions limita la competitivitat dels mitjans en català per consolidar l'hegemonia del castellà i impedir l'articulació d'un mercat catalanòfon compartit.⁵

Reiterem, doncs, que el diagnòstic no pot ser sinó ambivalent. El potencial del català com a llengua mitjana està conscientment limitat avui dia per restriccions estatals. Per garantir la continuïtat i la vitalitat d'aquesta llengua, calen encara grans dosis de voluntat integradora i una certa actitud militant que vagin de bracet de la promoció de discursos i polítiques que universalitzin l'accés al català, que n'augmentin el valor instrumental i que el consolidin com un referent positiu i com la llengua comuna i de cohesió social de les societats catalanòfones. ●

4. TORRES, Joaquim. «L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional». A: Ernest QUEROL (coord.). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística, 2007. Accessible a: <http://llengua.gencat.cat/permalink/63c27a21-5386-11e4-8f3f-000c29cdf219>.

5. GIFREU, Josep. *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjans (1976-2013)*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2014.

DE LLENGÜES MINORITÀRIES I MINORITZADES

M. CARME JUNYENT

Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades
de la Universitat de Barcelona

Una llengua és un patrimoni, un tresor que alberga el coneixement acumulat pels nostres avantpassats. Pot ser minoritària, i no per això desapareixerà. Però pot ser minoritzada, i, en aquest cas, el seu futur és incert.

Quantes llengües es parlen al món? Heus ací una pregunta sense resposta possible ni ara ni mai. A vegades es justifica aquest desconeixement atribuint-lo al fet que encara queden llengües per descobrir, o que n'estan desapareixent moltes. I tots dos arguments són certs, però n'hi ha un altre que és molt més potent i alhora més profund: no sabem què és una llengua.

N'hi ha prou amb fixar-se en unes quantes definicions de llengua per adonar-se que parlen de coses diferents. Bàsicament la llengua es defineix com allò que parla un grup humà en la comunicació intragrupal o bé com un sistema de signes que serveix per a la comunicació. Ja es veu que cap de les dues opcions justifica que es puguin establir fronteres lingüístiques que delimiten fins a on es parla una llengua i on se'n comença a parlar una altra, i, en canvi, tots estem avesats a aquesta mena de fronteres

lingüístiques. A aquesta manca de definició precisa d'una cosa que podem afirmar que tots sabem què és s'afegeix la realitat de múltiples casos al món on el que és percebut com a una única llengua per uns és percebut com a dues o més llengües per als altres. A Europa, un dels casos clàssics que tots vam estudiar durant el segle xx va ser el del serbocroat o croataserbi. La mateixa llengua considerada com dues llengües diferents, sobre la base, fonamentalment, del fet que s'escrivien amb dos alfabetos diferents. Passada la guerra dels Balcans, però, aquella llengua que tothom sabia que era una ara és considerada com tres llengües diferents —serbi, croat i bosnià. Casos similars a l'esmentat en trobem arreu del món i també ben a prop de casa. I de fet no tenen res d'estrany. Totes les llengües canvien tant en l'espai com en el temps per múltiples factors i, de la mateixa manera que no ens n'anem a dormir parlant llatí i

ens llevem parlant català —o, pel que fa al cas, comencem un segle en llatí i l'acabem en català—, tampoc parlem A en un lloc i B a l'altra banda de la frontera administrativa si no és que hi hagi hagut un procés de substitució. D'això, però, en parlarem més endavant. El que és important de tenir en compte és que el canvi és continu i, per tant, no hi ha arguments lingüístics que justifiquin una frontera. Les fronteres entre llengües sempre es basen en criteris extralingüístics.

En la mesura que el llenguatge ens fa humans, concebem l'origen de totes les llengües com a únic, de la mateixa manera que concebem un origen únic per a tota la humanitat. Per la mateixa raó, allò que no és concebible és una llengua «incompleta» o «per desenvolupar». És a dir, un cop s'ha desenvolupat la capacitat del llenguatge, la seva realització —les llengües— és igual arreu. No hi ha llengües millors que d'altres, ni llengües més riques o més modernes o més avançades o més complexes... No, totes les llengües són iguals. Totes les llen-

gües són iguals i alhora diverses perquè, al capdavant, cada «llengua» no és més que un conjunt de trets seleccionats d'un dipòsit lingüístic universal que conté tots els trets que es poden trobar a qualsevol de les llengües humanes possibles, tal com proposa Daniel Nettle en una de les definicions de llengua que més ens acosta a la comprensió d'aquest fet humà. La comprensió d'aquest fet, la llengua com a realització d'una capacitat humana universal, és fonamental per entendre que no hi ha cap argument lingüístic que justifiqui ni l'expansió d'una llengua ni la seva desaparició.

Si ara ens fixem en la definició de llengua com a sistema de comunicació, ens podem preguntar com és que, havent assolit un instrument tan versàtil i adaptable com la llengua, els parlants li restem eficàcia diversificant-lo. Naturalment, hi ha moltes hipòtesis diverses per explicar això, la majoria de les quals es basen en el fet que la llengua no és tan sols un mitjà de comunicació. Però ara la qüestió és: ens cal compartir una llengua per comunicar-nos?

Foto d'obertura: *Torre de Babel*, de Salvador Dalí.

Des que Colom va arribar a Amèrica el nombre de llengües existents s'ha reduït més de la meitat.

I la resposta, en molts llocs del món, és que no. Diferents cultures han desenvolupat diferents maneres de comunicar-se ja sigui aprofitant les esclertes de la intel·ligibilitat, ja sigui desenvolupant procediments d'adaptació a la llengua de l'interlocutor, ja sigui desenvolupant llengües mixtes o ja sigui fent del poliglòtisme una pràctica habitual. El mite que, si no es comparteix un codi, la comunicació no és possible, queda desmentit per un gran nombre de casos el testimoni dels quals de vegades només són algunes paraules que s'han incorporat a una llengua, provinent d'una altra, però que mostren que hi ha hagut intercanvi.

Si ara tornem a la idea de llengua com un codi que es desenvolupa en la comunicació intragrupal, ja es comença a fer evident que una llengua amb molts milions de parlants és una raresa i que és molt més «normal» una llengua amb 50.000 parlants que amb 50 milions. El fet que al llarg de la història els humans hagin desenvolupat tècniques i procediments que hagin

contrarestat l'efecte dels trets de disseny del llenguatge humà també ha estat fonamental en el procés d'homogeneïtzació lingüística que ha viscut —i viu encara— la humanitat. La llengua és un codi concebut per a la comunicació cara a cara entre els parlants i per això totes tenen pronoms personals de primera i segona persona, demostratius i altres elements que situen l'acte comunicatiu. L'aparició de múltiples aparells —de la ràdio a l'ordinador, del micròfon al telèfon, etc.— ha modificat sensiblement aquest tret inicial. Un altre tret de disseny és l'esvaïment ràpid del senyal —les paraules se les emporta el vent—, que és contrarestat per l'aparició de l'escriptura. I així podríem anar repassant els canvis de tota mena que han afectat la vida de les llengües. Però la qüestió és que aquests elements que podrien haver ajudat a la preservació de la diversitat sovint han contribuït a la seva desaparició.

Algunes xifres ens poden ajudar a entendre un fenomen que s'ha produït sem-

pre —la mort de les llengües—, però que actualment ha disparat totes les alarmes. Per començar: quan parlem d'una llengua morta no parlem d'una llengua clàssica sinó d'una llengua que ha deixat de ser parlada per la comunitat que la feia servir perquè l'han substituït per una altra. Per això parlem de substitució lingüística quan parlem del procés de mort d'una llengua. Es calcula que la humanitat ha parlat unes 100.000 llengües al llarg de la història. També es calcula que el nombre màxim de llengües que s'han parlat simultàniament és d'un 15.000. Des que Colom va arribar a Amèrica el nombre de llengües existents s'ha reduït més de la meitat. Que es prengui 1492 com a referència és perquè la data té el valor simbòlic de l'inici de les grans colonitzacions, però a Amèrica ja hi havien arribat altres europeus —bascos i vikings, per exemple. I altres imperis s'havien expandit molt abans i havien substituït moltes llengües: l'Imperi xinès, l'Imperi romà o la islamització amb la consegüent difusió de l'àrab en serien tres exemples notables.

De les llengües contemporànies, més d'un 10% ja només tenen darrers parlants. És a dir, les comunitats les han anat abandonant, han transmès una altra llengua als fills i al final només queden les últimes persones a les quals se'ls va transmetre la llengua. Quan surt algun «obituari» d'una llengua —fet que sovinteja cada cop més— és quan mor la darrera de les persones a la qual encara se li havia transmès la llengua, però hem de tenir present que, en aquell moment, la llengua ja fa temps que és morta. Més d'un 40% de les llengües contemporànies ja no s'estan transmetent. La interrupció de la transmissió intergeneracional és el punt clau en el procés de substitució perquè gairebé sempre és el punt de no retorn, el moment en què el procés esdevé irrever-

sible. Amb això ja hem sobrepassat el 50% de llengües i, per tant, ja sabem que més de la meitat del patrimoni lingüístic mundial pot desaparèixer en molt poc temps. Un altre 40% pertany al grup de llengües que mostren alguns dels símptomes del procés de substitució. Tot això ens deixa amb un 5-10% de llengües que poden arribar al segle XXI sense grans entrebancs. Alguns autors (Kraus, per exemple), basant-se en el nombre de parlants, han pronosticat que, en el transcurs del segle XXI, desapareixeran les llengües que tenen menys d'un milió de parlants. Això deixaria la humanitat amb menys de 300 llengües. Finalment, una altra dada que ens dona una dimensió molt més aproximada de tot aquest procés: el 96% de la humanitat parla el 4% de les llengües. O, a l'inrevés, el 4% de la humanitat parla el 96% de les llengües. Si tenim en compte que, a les acaballes del segle XX, la proporció era 95-5, ja veiem que la deriva és difícilment controlable.

Menys d'un milió de parlants

Quan es fa servir el nombre de parlants d'una llengua com a element de predicció del seu futur es passa per alt un fet que ja hem mencionat: és més normal que una llengua tingui pocs parlants. Entre les llengües amb menys d'un milió de parlants hi ha l'islandès i, almenys de moment, res no fa pensar que hagi de desaparèixer perquè és una llengua que es transmet. El baixo és una llengua que es parla a Etiòpia i de la qual tenim notícia des de fa uns mil anys. Aquesta llengua sempre ha tingut entre 500 i 1.000 parlants i no es considera amenaçada perquè es continua transmetent. Val a dir que els baixos són molt poliglòts, és a dir, no són una comunitat aïllada, precisament. Com els baixos, podem trobar nombrosos grups a l'Amazònia i a altres

Si entenem la llengua com un codi que es desenvolupa en la comunicació intragrupal, es fa evident que és més «normal» que sigui minoritària: que tingui 50.000 parlants i no pas 50 milions. La majoria de llengües del món són minoritàries.

llocs del món. És a dir, són llengües amb pocs parlants però no llengües amenaçades. O, si es vol, són llengües minoritàries però no minoritzades.

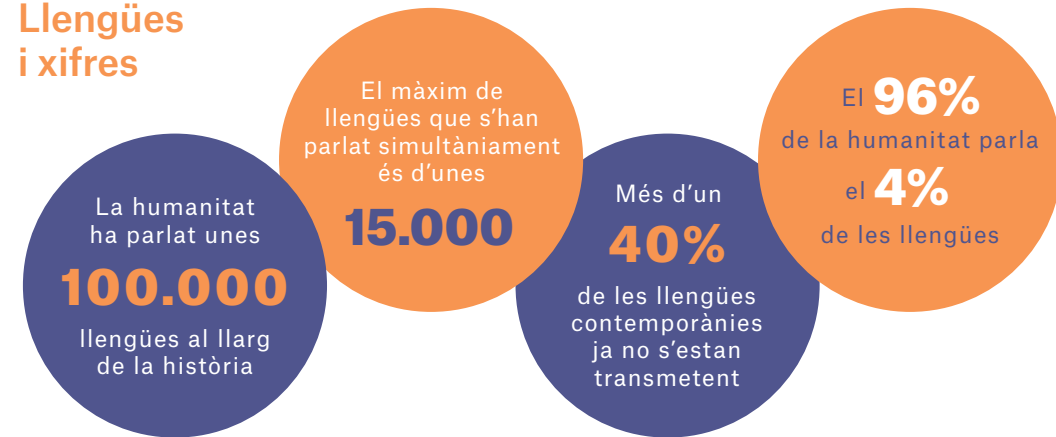
Què és una llengua minoritària

Segons l’Ethnologue —la base de dades lingüístiques més completa del món—, el 27,7% de les llengües contemporànies té entre 1.000 i 10.000 parlants, el 25,4% en té entre 10.000 i 100.000 i el 14,8% en té entre 100 i 1.000. El grup que segueix, amb un 13,7%, és el de les que tenen entre 100.000

nistratives i definim com a minoritàries les llengües menys parlades dins d’un estat, per exemple. Així, el suec seria minoritari a Finlàndia. Sigui quin sigui el criteri, el concepte de llengua minoritària acaba explicant ben poques coses i aleshores podem recórrer al concepte de minorització.

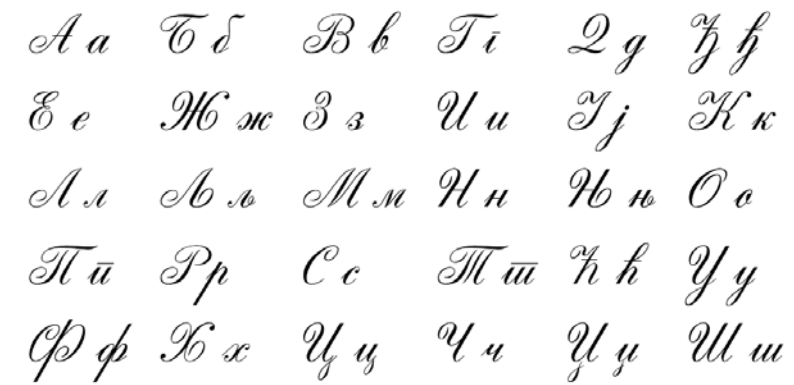
La Smithsonian Institution és la institució cultural més important dels Estats Units, una mena de Ministeri de Cultura oficiós. També és la més antiga en l’estudi de les comunitats indígenes d’Amèrica i ha liderat grans projectes de recerca en

Llengües i xifres

parlants i un milió. Amb aquestes xifres ja es veu que si entenem per llengua minoritària una llengua amb pocs parlants, doncs són llengües minoritàries la major part de les llengües del món. Atès que el criteri numèric no acaba explicant gran cosa, també es pot recórrer al territori, i aleshores definim les llengües minoritàries com aquelles que ocupen un espai més reduït que les altres. I si això no és prou clar, podem invocar les qüestions admi-

cultura popular i llengües americanes. Actualment, i en col·laboració amb el Grup d’Estudi de Llengües Amenacades de la Universitat de Barcelona, ha engegat un projecte de revitalització de llengües europees, la primera activitat de l’Smithsonian Center for Folklife and Cultural Heritage a Europa. El nom del programa era Sustaining Minority Languages in Europe i consistia en l’atorgament d’ajuts a equips de recerca per avaluar els resultats de les ac-

La mateixa llengua pot ser considerada com dues de diferents, com va ser el cas del serbocroat i el croatserbi, pel fet que s’escrivien amb dos alfabetos diferents: el croat, derivat del llatí, i el ciríl·lic serbi (a la imatge).

tivitats de revitalització. Els projectes guanyadors van ser sobre el gallec, l’irlandès, el frisó, l’occità, el sòrab i el griko/greko. De la llista de llengües, de seguida en va aparèixer un fet evident: totes eren «minoritàries» perquè havien patit la pressió d’una llengua dominant, l’oficial de l’estat corresponent, que havia aconseguit que els parlants abandonessin la llengua a favor de l’estatal. És a dir, no serien llengües minoritàries al seu territori si no fos per aquest procés de substitució. Així, el programa va canviar el nom i ara és Sustaining *Minoritized Languages in Europe*.

Ens trobem, doncs, davant d’un fenomen que té ben poc de «natural» i que no té res a veure amb el fet que les llengües minoritàries siguin les més nombroses al món. Les comunitats que han pogut mantenir una xifra més o menys estable de parlants i, sobretot, que continuen transmetent la llengua, no són llengües pròpiament amenaçades per més que, inevitablement, són candidates a ser-ho més fàcilment que llengües amb molts més parlants. Les llengües minoritzades són llengües que, o bé redueixen àmbits d’ús, o bé perden par-

lants. La pèrdua de parlants té dues causes fonamentals, l’extermini dels mateixos parlants, d’una banda, o l’abandonament de la llengua, d’altra banda.

La història de la mort de les llengües és una mostra sense límits de la crueltat humana. Si ens fixem en les zones del món on es concentra el nombre més gran de llengües que ja només tenen darrers parlants, ens adonem que són zones on s’han produït genocidis: Austràlia, els Estats Units i el Canadà. També en aquests llocs es va dur a terme una de les pràctiques més cruels a l’hora de fer desaparèixer una llengua: desvincular els infants de la seva família de manera que no se’ls transmetés. Moltes víctimes d’aquesta pràctica encara són viues —als Estats Units es va fer fins al 1974— i han explicat la seva experiència en textos esfereïdors. Segrestats per l’estat i allotjats o bé en internats o bé amb famílies blanques, alguns recorden el moment del segrest com el més traumàtic, d’altres recorden com només podien parlar amb Déu o amb el gat perquè ningú no entenia la seva llengua al lloc on els havien destinat, però sovint el record més traumàtic era el del

retorn amb la família, descobrir als divuit anys que uns desconeguts que parlen una llengua que no entens són la teva família. I després el dolor de no poder transmetre la llengua als propis fills.

A vegades els procediments no són tan explícits però no menys eficaços. La mobilitat dels humans ha fet que moltes vegades es qüestionés el vincle entre la llengua i el territori, però el cert és que, quan hi ha la intenció explícita de destruir una llengua, l'alteració d'aquest vincle és la manera més ràpida d'obtenir aquest resultat. Els desplaçaments massius de població, les migracions forçades, la barreja de grups ètnics diferents que no comparteixin la llengua potser són els casos més escandalosos, però entre les causes de la substitució lingüística de llengües a França o l'Iran, el servei militar obligatori n'és una de prou clara. També en els programes de revitalització la variable del territori és fonamental. A ningú no se li ha acudit revitalitzar el navaho al desert del Sàhara o l'ainu a les Illes Canàries i naturalment no tindria cap sentit, però

quan delmes una població com a efecte de la migració és obvi que es redueixen les possibilitats d'ús d'una llengua, com també quan introdueixes parlants de la llengua dominant que obliguen les poblacions locals a canviar de llengua com va passar a Sibèria. La relació de la llengua i el territori es manifesta també en les poblacions nòmades, en casos com els del ful a l'Àfrica occidental, on la llengua pot fer la funció del territori. Actualment, la xarxa comença a complir aquesta funció per a moltes comunitats disperses com a conseqüència de les migracions i hi ha alguns programes que ja exploren la possibilitat de convertir l'espai virtual en un àmbit territorial on es pugui conèixer en la llengua.

Si no s'altera la relació de la llengua amb el territori sí que es poden suprimir determinats àmbits d'ús que fan que la llengua sigui cada cop menys emprada i finalment abandonada. Naturalment, un àmbit que facilita molt el control és el de l'escola. Per bé que algun dia ens haurem de preguntar com és que un instrument tan eficaç en la difusió

de llengües dominants es mostra gairebé inoperatiu en el cas de la revitalització de llengües subordinades, el fet és que «l'èxit» en la imposició de les llengües dominants s'ha basat massa sovint en mètodes repressius. Un dels mètodes més famosos és el conegut com *le symbole*, un procediment que sembla que s'origina a França però del qual també hi ha testimonis a Irlanda, a Itàlia i també arriba a casa nostra, especialment a les Balears. No cal dir que aquest procediment s'exporta també a les colònies i alguns autors com ara Ngũgĩ wa Thiong'o o Bernard Dadié n'han parlat en la seva obra. El procediment de *le symbole* consistia a donar una penyora a qualsevol infant que parlés en la seva llengua a l'escola. Ell tenia l'obligació/necessitat de passar-lo al primer infant que sentís transgredint la prohibició de parlar en la seva llengua habitual i així successivament fins que, al final del dia, l'últim que el tenia era qui rebia el càstig o, a vegades, es refeia la cadena i els castigaven a tots.

Si ens preguntem ara com es minoritzen les llengües, trobem dues causes fonamentals: les migracions i els prejudicis lingüístics. Les facilitats de comunicació i de desplaçament han contribuït molt al procés d'homogeneïtzació lingüística mundial, bàsicament perquè han contribuït a alterar la relació de la llengua i el territori, però les mateixes facilitats podrien actuar en sentit invers i contribuir a la revitalització de les llengües si es té en compte que és justament la diversitat el que afavoreix l'intercanvi i que només preservant la diversitat tindrem l'oportunitat de fer aportacions creatives. En aquest sentit, l'ús de llengües minoritàries i/o minoritzades en la creació de xarxes pot fer que la convivència sigui possible sense renunciar a la diversitat.

Pel que fa als prejudicis lingüístics, són un element clarament destructiu no

tan sols perquè obstaculitzen el coneixement de l'altre sinó també perquè tenen un efecte clarament pernicios: convertir la víctima en botxí. Moltes persones, que han estat convençudes que les seves llengües són un obstacle per accedir a la modernitat, o al progrés social o a la millora econòmica, opten per abandonar la seva llengua i transmetre la llengua dominant als seus fills. Tal com hem vist abans, aquest és el moment clau en el procés de substitució lingüística perquè, una vegada s'ha interromput la transmissió, la recuperació és gairebé impossible, sobretot perquè, es recuperi el que es recuperi, mai no serà el que seria una llengua que ha seguit el curs de la història tant internament com amb totes les aportacions que li hagin pogut venir de l'exterior. Al capdavant, cada llengua conté coneixements acumulats al llarg dels segles que es perden per sempre un cop la llengua deixa de ser parlada.

Un patrimoni greument amenaçat

Tal com hem vist, el patrimoni lingüístic està greument amenaçat i és evident que no ens en sortirem sense la solidaritat dels parlants de llengües dominants. Per això és imprescindible el coneixement del que representa aquesta pèrdua perquè tots puguem actuar de manera responsable. I finalment cal tenir present que la negació, l'ocultació o la supressió rarament ajuden a la convivència i, en canvi, fer créixer i enriquir el patrimoni que hem rebut és la millor contribució a establir relacions de reciprocitat. Al capdavant tots podem gaudir del que ens aporten i tots podem aportar el millor que tenim: el coneixement acumulat pels nostres avantpassats en les nostres llengües. ●

L'escriptor kenia Ngugi wa Thiong'o recorda en les seves obres com el mètode *le symbole* havia estat utilitzat en la seva escola per reprimir l'ús de les llengües locals.

LA SUPERVIVÈNCIA DEL CATALÀ: visions oposades, visions contraposades

RAÛL G. ARANZUEQUE

Periodista

Els experts discrepen, de manera gairebé antagònica, sobre el futur del català. Coincideixen, però, en el fet que s'han de prendre mesures a favor de la llengua: per millorar-ne la situació i, en tot cas, per salvar-la.

Foto d'obertura: detall del mural *La Catalunya eterna*, de Torres García. Palau de la Generalitat, Barcelona.

La Plataforma per la Llengua ha revifat el debat sobre la supervivència del català després d'haver publicat recentment l'InformeCAT 2017, que recull cinquanta dades sobre la llengua catalana, entre les quals, la més cridanera: la pèrdua de 300.000 persones a Catalunya que tenen el català com a llengua habitual. La dada no és nova. Fa referència a la comparació de dades entre els anys 2003 i 2013, però el fet de destacar-la en l'informe anual ha encès totes les alarmes i ha atiat un debat, el de la llengua, que darrerament havia estat eclipsat pel de la situació política del país. Lingüistes, escriptors, pedagogs i usuaris de la llengua s'han apuntat a dir-hi la seva, especialment a les xarxes socials. Les visions més apocalíptiques són les que han tingut més ressò perquè criden més l'atenció, però el cert és que en aquesta nova entrega del debat de la llengua hi ha, com sempre, opinions per a tots els gustos.

Els lingüistes, filòlegs i altres experts que hem consultat discrepen, en alguns casos de manera gairebé antagònica, sobre el futur del català i la seva supervivència. Tots coincideixen, però, que es poden i s'han de prendre mesures a favor de la llengua, tant per millorar-ne la situació com per salvar-la, o, en els casos més pessimistes, per alentir-ne la mort. Perquè, això sí, cap d'ells —opini el que opini— es pensa quedar de braços plegats sense fer-hi res.

Un altre punt de coincidència és destacar el fet que no es pot parlar de la situació del català globalment, sense més. El domini lingüístic del català és molt divers i les situacions molt diferents, tant entre territoris administratius com a l'interior mateix d'aquests territoris.

Així ho explica Francesc Xavier Vila, professor titular de sociolingüística catalana i llengua catalana i director del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de Barcelona

(UB): «La situació del català és diferent en funció del territori: hi ha territoris on el català està profundament minoritzat, com la Catalunya Nord i l'Alguer, on el català és, clarament, una llengua minoritària. La resta del territori té una situació clarament diferent. No es pot comparar la Noguera amb la Catalunya Nord, però tampoc Alcoi amb l'Alguer», exposa Vila. «Sovint mirem la situació de la llengua per territoris administratius i, en realitat, dins d'aquests territoris hi ha diferències brutals. Al delta del Llobregat, la situació de la llengua catalana és molt més feble que a bona part de la regió de València, fora de l'àrea metropolitana» exemplifica Vila. «No som una comunitat homogènia, sinó que tenim profundíssimes discrepàncies internes», afegeix.

en una part del domini lingüístic afecta, necessàriament, la salut global del català que, per a alguns, és extremament crítica.

Així ho creu Carme Junyent, professora de lingüística a la Facultat de Filologia de la UB i directora del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades (GELA). «Jo soc dels que diuen que el català està en procés d'extinció i que, realment, no hi ha símptomes de recuperació», afirma Junyent, que remarca que, «des que tenim dades de nombre de parlants i ús, els percentatges no han parat de baixar i el nombre relatiu és el que compta». I afegeix: «Si ho veiéssim d'una altra llengua diríem que és una llengua en procés d'extinció, però com que és la nostra costa més dir aquestes coses. (...) Si pensem, per exemple, on es parlava català fa 200 anys i on es parla ara,

«El grau d'interferència del castellà és molt gran (...) i els models lingüístics que s'estan imposant de català als mitjans de comunicació ho accepten, però això no ha de comportar que el català acabi sent un dialecte del castellà o una barreja o catanyol.»

RUDOLF ORTEGA

Filòleg, corrector i divulgador de la llengua

En el mateix sentit s'expressa el filòleg i sociolingüista Isidor Marí, membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que recorda que «la situació política és molt diferent en un lloc com Andorra, on tenen un estat amb una llengua oficial única i sembla que tots els indicadors demostren que el català està guanyant posicions en aquest moment, i la de llocs com l'Alguer i la Catalunya del Nord i altres territoris de dins de l'Estat espanyol», on la situació és més delicada.

Les diferències són molt notables entre territoris, de vegades, fins i tot entre barris, però la llengua és la mateixa i el que passa

i 200 anys en la vida d'una llengua són molt pocs, ja és evident que la base territorial s'està reduint moltíssim», assenyala.

El diagnòstic del filòleg, traductor i escriptor Pau Vidal tampoc no és gaire encoratjador. Segons Vidal, «el català està en perill d'extinció», tot i que afegeix que «també ho estan la immensa majoria de la resta d'idiomes». I continua: «N'hi ha molt pocs que puguin dir que tenen, de moment, una pervivència de moltes generacions assegurada». Autor del llibre *El bilingüisme mata*, que vaticinava un panorama fosc per a la llengua, Vidal destaca que «en els tres anys que fa que va sortir el llibre s'estan

El filòleg Isidor Marí posa com a exemple de bones pràctiques el Quebec i el Canadà, on s'utilitzen per igual les dues llengües oficials, l'anglès i el francès.

complint d'una manera molt clara les línies que jo ja indicava perquè les havia observat durant quinze anys: la contaminació i la interferència» de l'idioma.

Francesc Xavier Vila no veu el panorama tan magre. Tot i que la llengua està en una situació crítica en alguns territoris, creu que hi ha marge per a l'esperança. «Globalment, el català és una llengua minoritzada amb una natalitat molt feble, però que atrau parlants d'altres llengües, bàsicament del castellà. S'atrau, sobretot, gent que ja ha nascut al territori, que ha après català i que l'adopta.» N'hi ha —explica— que l'adopten «primer a la feina i l'incorporen a la família o amb els amics» i d'altres que l'incorporen a la família encara que no el facin servir a la feina.

Marí tampoc no creu que, amb totes les excepcions territorials que calgui, el català estigui «en una situació d'emergència com a conjunt perquè, de moment, els indicadors diuen que és una llengua que guanya parlants». I afirma: «A escala de tota la comunitat lingüística, es transmet a les noves generaci-

ons i, per tant, si no hi ha algun factor que determini que una gran part de famílies deixi de transmetre la llengua o que la societat decideixi abandonar-la no és previsible en un termini immediat que, com a llengua, desaparegui».

Rudolf Ortega, filòleg, corrector i divulgador de la llengua, avisa que «els que vaticinen la mort del català barregen dues coses: una és que es deixi de parlar i l'altra que empitjori i que empitjori tant que ja no sigui català. Quan parlem de l'extinció —afegeix— jo crec que ens hem de plantejar si deixarem de parlar català o no». Ortega creu que les anàlisis més pessimistes sobre el futur del català parteixen de supòsits erronis. «El problema és que en el català es pressuposa que han de funcionar totes les dinàmiques de substitució lingüística que coneixem d'altres llengües d'Europa sobretot. Estranyament, encara que sembli mentida, el català ha desmentit tots aquests processos. No és cert que hi hagi substitució lingüística perquè la substitució lingüística es dona quan hi ha una generació o una part significativa d'una generació que parlava català amb els

pares i parla castellà amb els fills, i quan això es manté una generació rere l'altra. Això ha passat amb totes les llengües de França, però amb el català no s'ha donat que hi hagi una part significativa de la població que parlant català amb els pares parli en castellà amb els fills.» I afegeix: «El que s'ha donat és que han vingut unes onades d'immigració molt potents, més o menys cada quaranta anys. N'hi va haver una sobre el 1880 per la Febre d'Or, una altra cap al 1920 quan es va fer el metro i l'Exposició Universal, una altra els anys seixanta d'andalusos, extremenys, etcètera, i una altra els anys 2000 que ens ha aportat parlants». Remarca: «Al llarg de les generacions hi ha gent que parlant en castellà amb els pares ha acabat parlant en català amb els fills».

Albert Pla Nualart, responsable lingüístic del diari *Ara*, adverteix que «el català pateix un doble retrocés: el seu ús disminueix, percentualment, dins el total d'usos lingüístics dels catalans, i es parla un català cada cop més castellanitzat». Respecte a l'ús, considera que «la millor manera de mesurar-lo no és fer enquestes sinó escoltar, sense interferir-hi, el que parla la gent al carrer, tal com es fa al País Basc cada cinc anys. El fet que més persones puguin parlar en català no fa que augmenti l'ús del català respecte al castellà i altres llengües», afirma. En aquest sentit, Pla assegura que «n'hi hauria prou escoltant què parlen els nens a l'hora del pati

per constatar que cada cop parlen menys català i que és un retrocés que s'estén pel territori». Per a Pla, la clau de tot plegat és que «darrere l'anomenat bilingüisme social no hi ha mai —com demostra la sociolingüística— una convivència estable sinó un procés de substitució: una llengua avança i l'altra retrocedeix. I, sense polítiques compensatòries, avança sempre la llengua comuna —la que parla bé un percentatge més alt de la població. En aquest cas, el castellà».

L'ús social del català: l'assignatura pendent

Un cop aconseguit, en bona part gràcies al model d'escola en català, que la majoria de la població conegui la llengua pròpia del país, si més no a Catalunya, la gran assignatura pendent de la llengua és incrementar-ne l'ús social, especialment en un moment en què el territori ha rebut una quantitat considerable d'immigrants i en què les enquestes indiquen una davallada en el percentatge de població que té el català com a llengua familiar.

«Hi ha una pèrdua percentual de parlants», constata Ortega, que ho atribueix al fet que el país és «terra d'acollida». «Aquesta pèrdua percentual es produeix per la gent que arriba, però el catalanoparlant no abandona la llengua», puntualitza. «I si hi ha gent que abandona la llengua és molt poca i ho compensa la gent que s'incorpora al català». Ortega remarca que «hi

«El català està en procés d'extinció i, realment, no hi ha símptomes de recuperació.»

CARME JUNYENT

Professora de lingüística a la Facultat de Filologia de la UB i directora del Grup d'Estudis de Llengües Amençades (GELA)

ha més parlants de català de segona llengua que no pas de primera», però avisa que «si seguim aspirant a tenir un model de societat i de vida envejat i, per tant, ve gent, s'hauran de posar mitjans per contrarestar-ho» en el terreny lingüístic.

Vidal posa el focus a combatre l'auto-complaença. «Pel que fa a l'ús del català, em sembla una mica la mateixa cançó que ens agrada sentir tant de les enquestes: destaquem molt els elements positius i mirem de no veure gaire els negatius. Per cada persona que a Barcelona aprèn cata-

sorpresa positives», explica Junyent, que assegura que els interlocutors «ho agraeixen. És la manera de sentir-se d'aquí i això s'hauria d'aprofitar perquè és positiu per a tots i, sobretot, per la llengua». Però adverteix: «El que és letal en el cas del català i de totes les llengües subordinades, és que la gent, davant d'un desconegut o d'algú que parla la llengua no marcada, cedeix i aleshores no hi ha aquesta reciprocitat».

Junyent va més enllà i assegura que, si el català se salva «serà gràcies a les noves migracions». I afirma «Jo tinc alumnes magri-

«Globalment, el català és una llengua minoritzada amb una natalitat molt feble, però que atrau parlants d'altres llengües, bàsicament del castellà. S'atrau, sobretot, gent que ja ha nascut al territori, que ha après català i que l'adopta.»

F. XAVIER VILA

Professor titular de sociolingüística catalana i llengua catalana i director del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de Barcelona (UB)

là, que n'hi ha moltes, n'hi ha 50.000 que no ho fan. La immensa majoria d'això que en diem nouvinguts, que és on hi ha el futur de la llengua, se socialitzen en castellà. Això és una cosa evident i transparent», avisa. Vidal admet que, «en nombres absoluts, el nombre de parlants creix», cosa que «està bé», però «que només signifiquen un 15% menys en termes globals. El que ens hauria de preocupar és que molt més del 50% dels nouvinguts se socialitzen en castellà», rebla.

Junyent, que per la seva feina en l'estudi de les llengües que es parlen al país té un contacte intens i sovintejat amb els immigrants, alerta contra els prejudicis sobre les conductes lingüístiques dels nouvinguts. «Això de quan veiem un estranger li parlem en castellà és un problema mental. Jo parlo en català per defecte i, normalment, tens

bins, filipins, ucraïnesos, romanesos, que són els que parlen català. Potser aquests, que no tenen l'hàbit de canviar de llengua, són més desprejudicialitzats i el català els sembla una llengua més natural. Això ens permet guanyar nous parlants».

El problema és que l'hàbit de canviar de llengua i passar al castellà està molt estès entre els mateixos catalanoparlants i és un costum difícil d'erradicar. «Avui tothom té clar que, en converses amb desconeguts, és més fàcil que no t'entenguin si els parles català —assenyala Albert Pla—. Per tant, si no és per militància, els catalanoparlants tendeixen a cedir la llengua en els contactes esporàdics». I afegeix: «Mantenir el català demana una complicitat que no resulta fàcil a la gran metròpoli: l'espai on realment es juga el futur de les llengües».

La qualitat de la llengua

L'altre gran repte del català, juntament amb el de l'ús social, és el de la qualitat de la llengua i el risc d'assimilació al castellà, cosa que alguns lingüistes diuen que està passant amb el galleg. «És el català el que es castellanitza, i no al revés, perquè el castellà dels catalans té el model del castellà genuí de molts mitjans», avisa Pla. «Aquest procés, si es prolonga en el temps, farà que el català del futur —com ja passa amb el galleg actual d'alguns carrers públics— deixi de ser una llengua substancialment diferent del castellà».

En els mateixos termes s'expressa Pau Vidal: «Estem acostumats que una llengua es mor perquè se'n moren els parlants, que és el que ha passat gairebé sempre fins ara. Que una llengua es modifiqui fins al punt que deixi de ser aquella llengua és un fenomen molt poc visible per als parlants», exposa Vidal. «En l'àmbit del català es veu molt bé amb l'alguerès. Si tu vas a l'Alguer, realment tens la percepció de com una llengua s'està desfent i s'està convertint en una altra cosa. Joestic molt preocupat per la velocitat que ha pres el canvi del sistema pronominal, que està pràcticament desmuntat. Hem passat a fer servir el del castellà», lamenta Vidal, que afegeix, però, que «el que desfigura més l'idioma és la fonètica». En posa un exemple: «Si tu ets un pare que no fas ni la e ni la o oberta i amb prou feines fas la neutra, estàs transmetent als teus fills cinc vocals i mitja.

Per a aquella generació, aquelles cinc vocals i mitja seran tot el sistema vocàlic. Podrien recuperar-lo si altres canals —televisió i altres—, els difonguessin bons models, però ningú ha demostrat que això es pugui fer».

Rudolf Ortega coincideix a opinar que «el grau d'interferència del castellà és molt gran» i que «els models lingüístics que s'estan imposant de català als mitjans de comunicació ja accepten que això és així», però no creu que aquest fet «comporti que el català acabi sent un dialecte del castellà o una barreja o catanyol».

El diagnòstic i les possibles solucions

El diagnòstic de la salut del català és, en el millor dels casos, inestable, però lamentar-se'n no serveix de res i tots els lingüistes, els més optimistes i els més pessimistes, coincideixen a dir que cal actuar. Per començar, analitzant els errors comesos, induïts pels estats del domini lingüístic o propis, que no són pocs.

Isidor Marí cita dos casos: les universitats i el món de l'empresa. «Les universitats tendeixen a prioritzar, d'una manera excessiva, la utilització de l'anglès com a llengua de la ciència i del coneixement. Jo no nego que sigui útil publicar en anglès, però concentrar-ho tot en les publicacions en anglès contradiu d'una manera escandalosa el principi que si el saber és universal no pot ser unilingüe.» Pel que fa al món del treball, Marí troba a faltar «que les empreses i els

«Si el català aspira a ser com el danès a Dinamarca, el suec a Suècia, l'eslovè a Eslovènia o l'holandès a Holanda, és imprescindible que sigui la llengua comuna dels catalans.»

ALBERT PLA NUALART

Responsable lingüístic del diari Ara

professionals no tinguin una política multilingüe clara que faci que la llengua del país no quedi mai al marge i que es combini amb totes les llengües que faci falta». Marí posa com a exemple de bones pràctiques el Quebec i el Canadà: «Tu vas a Mont-real i, potser hi ha alguna excepció, però a qualsevol lloc on vagis et saluden en les dues llengües oficials».

A casa mateix també es poden prendre mesures per incentivar l'ús del català. Per exemple —diu Francesc Xavier Vila—, en el sistema econòmic: «La llengua és un indicador de com funciona el país. Un país que fa polítiques perquè no es puguin tenir fills, que fa que els professors d'universitat joves cobrin 500 euros al mes i visquin en una ciutat com Barcelona que per tenir una habitació n'has de pagar 800 no tindrà fills».

que les grans mesures en política lingüística es van prendre als anys vuitanta: «La implantació de la immersió lingüística, la formació del Consorci per a la Normalització Lingüística, TV3 i Catalunya Ràdio» i «encara vivim d'això». «La llei de Política Lingüística del 98 no sé quina mesura real, eficaç i efectiva ha implantat —diu—. A més, és una llei que, per qüestió de dates, no va preveure la immigració que vindria després, ni la irrupció d'internet i de les noves televisions.»

Esperant veure què passa amb l'estatus polític de Catalunya (els lingüistes coincideixen a dir que una eventual independència del Principat tindria efectes molt positius sobre la llengua, però que encara caldria picar molta pedra), cal trobar solucions per als problemes actuals. Per Albert

«A escala de tota la comunitat lingüística, el català es transmet a les noves generacions, i, si no hi ha algun factor que determini que una gran part de famílies deixi de transmetre la llengua o que la societat decideixi abandonar-la, no és previsible en un termini immediat que, com a llengua, desaparegui.»

ISIDOR MARI

Filòleg i sociolingüista, membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)

I això té efectes directes en la transmissió de la llengua. «El nucli central de la societat catalana, aquell que és capaç d'incorporar la gent de fora, és molt majoritàriament catalanoparlant, però aquest nucli no té capacitat d'integrar totes les immigracions que han anat arribant els últims anys perquè no dona l'abast», lamenta Vila.

Rudolf Ortega apunta cap a l'Administració i la seva inacció en política lingüística. «Ara no n'hi ha», diu. Ortega recorda

Pla, «l'únic que podria aturar el retrocés en ús i en qualitat seria tornar a fer del català la llengua comuna de Catalunya com ho és el danès a Dinamarca, l'holandès a Holanda, etc.». I avisa: «Això exigeix un cert retrocés del castellà». Pla aclareix, però, que «ningú que parli castellà deixarà mai de ser entès a Catalunya. Una cosa és ser entès i una altra que el 100% dels parlants d'una llengua minoritària dominin a nivell de nació una llengua molt més forta». I afegeix,

«Per cada persona que a Barcelona aprèn català, que n'hi ha moltes, n'hi ha 50.000 que no ho fan. La immensa majoria d'això que en diem nouvinguts, que és on hi ha el futur de la llengua, se socialitzen en castellà.»

PAU VIDAL

Filòleg, traductor i escriptor

Pla: «Per no amenaçar el català, el castellà hauria de tenir una implantació a Catalunya no superior a la que té l'anglès a Suècia o Holanda. Si manté la que té ara, acabarà havent-hi un punt de no retorn com el que va fer residual l'irlandès a Irlanda». Pla matisa que ell no defensa que es faci retrocedir el castellà, sinó que si aquesta llengua no retrocedeix «el català s'anirà minoritzant». «Els catalans han de decidir democràticament què volen fer», diu, cosa que només es podrà fer si tenen «prou autogovern per convertir en polítiques efectives les decisions democràtiques».

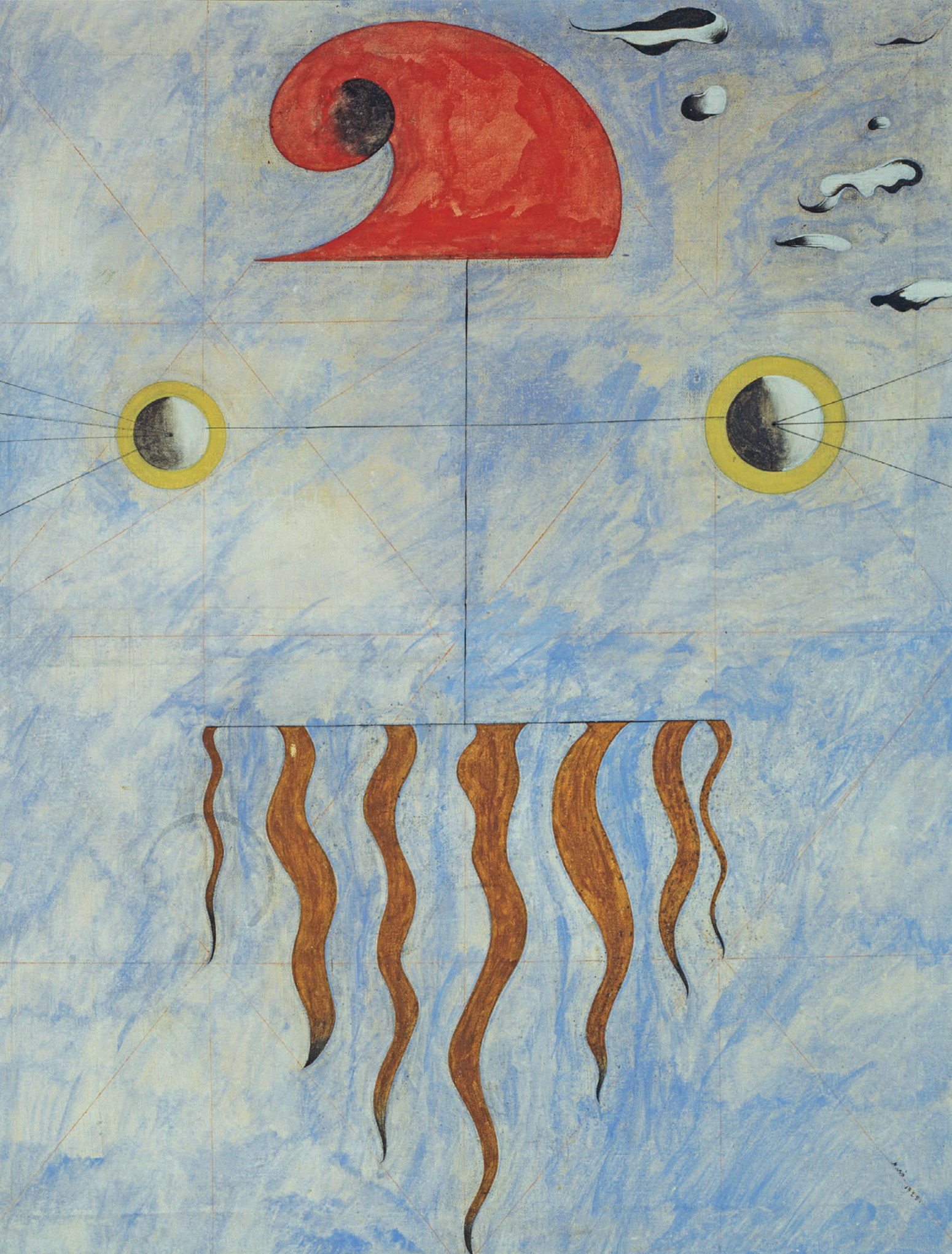
Per Carme Junyent, la clau rau a fer que la gent «sigui conscient del que s'hi juga i es compromet amb la llengua. En el que tinc més confiança és en els joves, els que ara estan a l'institut, perquè aquests sí que han viscut un canvi. Abans veies que la llengua estava clarament estigmatitzada als instituts i ara, amb això de la independència, com a mínim ja no és una llengua tan marcada. Si les actituds canvien, també es pot aconseguir que canviï l'ús.»

Vila reclama que «tinguem uns espais que acordem que ens dona la gana que funcionin bàsicament en català» i posa com a exemple la televisió pública. «A mi em meravella que, tot sovint, als telenotícies no trobin experts en economia o en medicina que parlin en català. Alguns diuen: oh, és que és igual, però no és ben bé igual», denuncia Vila, i lamenta que s'hagi «interioritzat que utilitzar el català és sectari, cosa

que és brutal!». Pau Vidal també assenyala els mitjans de comunicació i, especialment, «el món de l'oci». «Si et fixes en la llista de canals que té la canalla a disposició, veus que el Club Super3 lluita contra el canal Disney Channel i 50.000 més i tens un retrat claríssim de la situació», comenta Vidal que, com Pla, creu que, perquè hi hagi avenç d'una llengua, ha d'haver-hi reculada de l'altra.

I, com tot en aquesta vida, fins i tot una cosa intangible com la llengua necessita recursos, és a dir, diners. «Aquí quan pensem en infraestructures pensem en grans equipaments, hospitals i autopistes i això està molt bé, però la llengua és una gran infraestructura i s'hi han de posar diners», reclama Rudolf Ortega, que critica el pressupost migrat de política lingüística. I per fer què? Ortega dispara una tirallonga de propostes: «Per fer més cursos, perquè els cursos de normalització lingüística per a immigrants no siguin només als centres de normalització, perquè s'estengui molt més la xarxa, perquè es facin cursos a les escoles públiques, als casals d'entitats... A base de voluntariat, de parelles lingüístiques i de la bona fe de la gent no anirem enlloc», remata.

D'anàlisis, diagnòstics i propostes n'hi ha per donar i per vendre. Ara són els governants, actualment sensibles a la llengua a la major part dels Països Catalans, els qui han de prendre'n nota i liderar una sacsejada al català que ha de comptar, tant sí com no, amb la complicitat de tota la societat. ●

ES BUSCA ESTRATÈGIA NACIONAL AUDIOVISUAL

Globalització i llengües minoritzades

ÀLEX GUTIÉRREZ

Periodista, cap de la secció de Mèdia del diari *Ara*

La partida per la supervivència del català es juga al camp del món digital. I en aquest terreny, i ara, és quan el català ha de reaccionar i adaptar-se al nou escenari de futur per revertir les xifres preocupants sobre el seu ús.

La preocupació per l'estat de salut del català fa que periòdicament es realitzin estudis sobre l'evolució del nombre de parlants o la seva capacitat de ser una llengua d'atracció. Però, més enllà del diagnòstic, es troba a faltar una reflexió entorn de quines estratègies caldria emprendre si es volen revertir els indicadors més preocupants detectats. Un dels terrenys primordials de joc on s'està jugant el partit és el món audiovisual, entès de la manera més àmplia possible. No hi ha, tanmateix, cap pla a llarg termini, la qual cosa s'explica en part per la sensació de trobar-nos en un període de transició entre l'era analògica i la digital que no permet fer afirmacions de llarg abast, en espera de certeses més definitives. Som a la primavera i volem saber quin temps farà d'aquí a tres setmanes, per entendre'ns.

Però, malgrat aquesta noció de canvi constant —i comencem a intuir que justa-

ment aquesta revolució constant serà la tònica que marqui l'època— sí que hi ha uns moviments i tendències que es comencen a perfilar amb força des de fa un parell d'anys. I el català, junt amb les altres llengües minoritzades o minoritàries, hauria d'aconseguir reaccionar i adaptar-se a aquest escenari de futur que està cristal·litzant.

Una prèvia metodològica. Parlem de l'audiovisual però potser n'hauríem de dir «món digital», perquè a les disciplines habituals del cinema i la televisió caldria sumar els videojocs, la informàtica de consum i, dins d'aquesta, especialment les aplicacions mòbils. I no només són els continguts: també la manera de relacionar-se amb les màquines. Cada cop avança més el que s'anomena «web semàntica», és a dir, la creació d'una interfície que permeti parlar —literalment— a les màquines. Els sistemes de reconeixement de veu, com Siri, Alexa o Google Assistant, són la punta de llança

Foto d'obertura: *Cap d'un camperol català*, de Joan Miró.

L'acord que TV3 manté amb Netflix, la comercial nord-americana de contingut multimèdia, s'ha fet amb uns paràmetres millors que els que han marcat la venda internacional de la televisió pública catalana la dècada passada.

d'una nova manera d'operar amb els ordinadors, més intuïtiva i lligada a la parla natural dels humans. Quan s'imbriquin amb els sistemes d'intel·ligència artificial i s'hi sumi la traducció automàtica instantània de l'oralitat, es viurà un canvi radical en la manera de relacionar-se per la via interposada de les aplicacions informàtiques. I es crearà una bretxa: les llengües que «parlaran» les màquines i les que no.

En tot cas, aquesta és una perspectiva a més llarg termini que la del món audiovisual, on els canvis s'estan produint, mes a mes, en un mateix sentit: el de la concentració i el desplaçament del poder cap a corporacions gegantines. Seran aquests canvis els que centraran el present article i, tot i el respecte que pugui fer entrar en l'arena global que s'està perfilant, crec que Catalunya hi pot accedir amb l'optimisme de saber que el joc de regles és completament diferent del que hi havia en l'era analògica. I que, en conseqüència, alguns dels vicis d'aquestes últimes dècades es poden superar.

Els estats, en discreta retirada

En el món analògic, les fronteres físiques eren d'una importància capital i, per tant, els estats s'havien dotat d'una sèrie d'eines per protegir la seva cultura que, certament, feien servir. I es tractava d'espases de doble tall. D'una banda, permetien repel·lir o controlar —fins a cert punt— els intents de colonització cultural empresos per altres països. Però també s'utilitzaven per reprimir les expressions internes que el poder considerés una amenaça per al relat nacional hegemònic.

Amb l'explosió del món digital —que ha transformat radicalment els hàbits de consum mediàtic— el taulell s'ha tornat global, la qual cosa ha provocat que la majoria d'estats hagin perdut capacitat de control sobre els continguts que circulen en el seu territori. Les excepcions són els països on la xarxa està sotmesa a una censura inadmissible en democràcia, amb la Xina com a representant més destacat. A aquest afebliment (relatiu) dels estats l'ha acompanyat la irrupció d'uns nous agents —els anomenats popular-

ment «gegants d'Internet»— que, tot i la seva aparença de mera infraestructura de transport de dades i continguts, prenen decisions per acció o omissió absolutament determinants a l'hora de configurar un panorama mediàtic o un altre.

En aquest context, les cultures que s'expressen en una llengua minoritzada o minoritària han de redissenar urgentment les seves estratègies, perquè són massa deutores d'un paradigma que ja ha mutat. Cal seguir analitzant com esquivar els ofecs estatals, però també delimitar quins són els perills que comporta el procés de concentració empresarial que està vivint el sector de la comunicació en l'àmbit mundial. I, sobretot, veure quines esclertes queden obertes i si el nou sistema ofereix, al costat de les amenaces, també oportunitats.

Si observem el cas del català, una de les seves lluites més tossudes ha estat la d'intentar aconseguir crear un únic mercat audiovisual per als principals territoris del seu domini lingüístic: Catalunya, País Valencià i Illes Balears. Però el bloqueig dels polítics ha frustrat durant tres dècades una cosa tan elemental com permetre que els diferents canals autonòmics es puguin veure indistintament a una o altra comunitat autònoma. L'eina per aconseguir-ho ha estat el domini sobre l'espai radioelèctric. I també les multes administratives que es van aplicar a l'entitat que mantenia repetidors il·legals per poder disseminar el senyal de TV3 al País Valencià. La severitat d'aquestes sancions només s'explica per motius polítics, no pas en funció dels presumptes perjudicis creats a la societat (que, al capdavant, millorava la seva oferta de televisió gratuïta).

Finalment, a les tres bandes d'aquest taulell triangular han coincidit governs sensibles a aquesta reciprocitat audiovisu-

al. Però, sense menystenir encara la importància de la comunicació per ones, l'acord arriba en un moment en què Internet ha convertit quasi en irrelevants aquestes fronteres administratives, ja que qualsevol emissió es converteix potencialment en mundial, només en pujar-la a la xarxa. Si un valencià vol veure TV3, ho té (quasi) tot en el servei a la carta.

I, en tot cas, centrar els esforços en les infraestructures d'emissió desvia l'assumppte del veritable centre on haurien d'estar posades totes les mirades: els continguts. Només en segon lloc cal fixar-se en les finestres de distribució (que és evident que passaran cada cop més per la xarxa). Invertir en autopistes sense saber quin és el parc automobilístic que hi ha en circulació és tan absurd com crear plataformes audiovisuals sense decidir abans què s'hi podrà veure. És per això que cal definir quin ha de ser l'aparador audiovisual català que es vol posar a disposició de l'arena global. O, en altres paraules, quin és el relat de la cultura pròpia de cara a l'exterior i quina és la producció audiovisual amb la qual el català busca fer-se un forat al món.

Hem viscut uns quants anys en què el més important semblava que era el *hardware*: quines infraestructures es creaven, encara que fos al núvol. Però al final, al centre del relat, sempre hi haurà el *software*. És a dir, els missatges. Qualsevol política pública hauria de partir de la certesa que en el centre del projecte hi ha d'haver una tipologia de continguts. Quines sèries, pel·lícules i videojocs exportem? Què diuen de nosaltres? Quins valors traspuen? Quines relacions marquen amb altres cultures properes? Tenen segell d'uropeïtat? Són algunes preguntes que, en la mesura que tinguin resposta, permeten afinar el camí que es podria se-

guir. Partint sempre, evidentment, de la llibertat dels creadors: la primera exigència és la de la qualitat i aconseguir un missatge que ressoni en una audiència àmplia només s'aconsegueix si la part creativa pot traslladar—gràcies a la indústria i a la planificació política— la seva visió.

Quasi totes les llengües són ja minoritzades

Que les llengües sense un estat al darrere tenen problemes específics derivats del desinterès o la manca de protecció—o, directament, de l'hostilitat contra elles— resulta evident. Però, en aquesta arena global, tal vegada caldria considerar les llengües de comunitats mitjanes també com a minoritzades, per molt que tinguin un estat al darrere. Al cap i a la fi, pateixen la mateixa dificultat derivada del domini lingüístic de les grans llengües de l'audiovisual com l'anglès o l'espanyol, amb capacitat per adreçar-se a mercats de centenars de milions de persones sense la barrera de la traducció. D'alguna manera, en el món audiovisual totes les

llengües—menys un selecte grapat— són en realitat minoritzades, tenint en compte el domini aclaparador de l'anglès.

Aquest petit desencotillament metodològic pot resultar molt útil per al català, ja que els models que li poden fer servei són els de països europeus mitjans, com Holanda o especialment Dinamarca. En canvi, la resta de llengües minoritzades europees—les llengües sense estat— viuen unes situacions molt més precàries que el català i, per tant, les seves opcions a l'hora de ser presents en un món que requereix grans inversions com l'audiovisual són més aviat escasses.

La (re)concentració, en marxa

La capacitat de franquejar la porta d'accés al taulell global serà cada cop més difícil, tenint en compte el procés de concentració que està vivint el sector. Als Estats Units, Disney anunciava la seva intenció de comprar Fox, la qual cosa vol dir que controlarà també més del 50% de Hulu, una plataforma de vídeo sota demanda

La sèrie de TV3 *Merli* ha estat un dels darrers grans èxits i s'ha pogut exportar reeixidament. Però, perquè l'audiovisual català s'emmiralli en el danès, falta pressupost i invertir quantitats molt superiors en la producció i coproducció.

fruit, al seu torn, de la unió de diversos operadors com Disney, Fox, Comcast o Time Warner. Davant aquest moviment, Comcast ha llançat una segona oferta sobre Fox, de manera que s'ha obert una subhasta per comprar aquest gegant audiovisual. I, mentrestant, també Time Warner està en ple procés de compra: la «teleco» AT&T ha ofert la vertiginosa xifra de 108.000 milions de dòlars per a un imperi que inclou, entre altres joies audiovisuals, l'HBO, la CNN, American Online o els estudis cinematogràfics Warner Bros.

A això cal sumar que Apple no ha consumat encara la seva entrada per la porta gran dels productors de continguts audiovisuals; que Amazon tot just prepara la seva sèrie més ambiciosa —una adaptació televisiva d'*El senyor dels anells*— amb un pressupost de 20 milions de dòlars per episodi; que Hulu empenirà la seva expansió internacional en qualsevol moment; que Google, més enllà de YouTube, també s'espera que entri decididament en la producció de continguts. Certament, les empreses dels Estats Units estan preparades

per jugar la Lliga dels gegants. Allà es fan ja concentracions d'empreses concentrades i és per això que parlo de (re)concentracions. Les telefòniques engoleixen imperis mediàtics amb una facilitat commovedora.

I a Europa? El continent ha començat a reaccionar contra aquest canvi d'escala que imposen des dels Estats Units. Per exemple, tres televisions públiques europees com France Télévisions, RAI i ZDF creaven aquesta primavera una *joint venture* que han batejat com L'Aliança, per coproduir entre quatre i sis sèries cada any. Es tracta de poder oferir una alternativa a Netflix i fer front al poder que implica tenir un operador que assegura que es gastarà 8.000 milions de dòlars en continguts aquest 2018.

En aquest sentit, la directora general de France Télévisions, Delphine Ernotte Cunci, va fer un recordatori important: els operadors públics europeus sumen un pressupost de 14.000 milions d'euros (o 16.700 milions de dòlars) destinats a produir contingut original. Es dobla, per tant, la factura de Netflix, per bé que la majo-

Catalunya ha de tenir una mirada desacomplexada sobre el panorama que es configura dels continguts audiovisuals. Cal una planificació a llarg termini i recuperar pressupost i iniciativa.

ria de diners es destini a continguts estrictament locals/nacionals. Però aquesta comparativa, per molt que fos discutible, li servia per llançar un missatge potent i fer una crida a les cadenes públiques perquè posin en comú recursos i guanyin pes, així, a l'escena internacional.

Evidentment, aquesta entesa no vol desbancar el gegant tecnològic, sinó obrir una finestra alternativa que s'aprofiti d'allò que Netflix (encara) no té: el coneixement exhaustiu de l'audiència de cada territori. El projecte més destacat de L'Aliança és la sèrie *Leonardo*, que es vol estrenar aquest 2019 —coincidint amb els cinc segles des de la mort de Da Vinci— i amb la qual es vol narrar la vida del geni florentí. El pressupost de cada capítol ronda els 2,5 milions d'euros, la qual cosa la fa parar encara lluny dels 10 milions d'una sèrie com *The Crown*, però al mateix temps permet una factura com poques produccions europees es poden permetre. També hi ha en cartera el thriller *Eternal City*, una recreació de la Roma dels anys seixanta i dels mítics estudis Cinecittà. O sigui, referències que són alhora locals i universals.

Els tres grups fundadors, a més, obren la porta a col·laborar amb altres cadenes públiques europees. I, de fet, responsables de RTVE ja s'han reunit un mínim de tres vegades per explorar possibles aliances. Altres televisions europees, més petites, a les quals apunten, inclouen les belgues RTBF i VRT, a banda de la suïssa RTS o del grup Nordvision, que al seu torn aplega set cadenes públiques del nord d'Europa. I, a Espanya, la radiotelevisió pública espanyola i les dues grans empreses privades —Mediaset i Atresmedia— s'han sabut posar d'acord per crear la plataforma LoVES, amb la qual poder distribuir continguts en televisors connectats de manera conjunta.

La resposta dels petits

Els espais de comunicació de comunitats lingüístiques petites o mitjanes han de ser presents en aquestes iniciatives de voluntat europea. I, sabent que Netflix vol reforçar la seva presència en el mercat europeu, les llengües minoritzades han de trobar també la interlocució amb aquest gegant (i la resta del seu sector). Un avantatge és que no són estratègies excloents: les aliances poden ser líquides i canviants, segons la conveniència.

En tot cas, i més enllà dels acords empresarials entre productores locals i gegants de la distribució, hauria de ser prioritari traslladar la noció que els mercats no són només territoris, sinó també idiomes. Una generació enrere, es va saber convèncer Microsoft, Google i altres grans corporacions que el català era un mercat i, per tant, que era convenient prestar els respectius serveis en aquesta llengua. Ara toca implantar la mateixa idea en unes corporacions que, en treballar a escala global, la inèrcia les pot dur a ignorar les realitats plurinacionals i plurilingüístiques. Al cap i a la fi, Netflix té deu nous projectes pensats per a Europa i 1.000 milions d'euros d'inversió prevista: seria absurd no pretendre captar l'atenció d'aquest actor.

La legislació i el proteccionisme europeu juguen a favor de possibles aliances. La nova Directiva de serveis de comunicació audiovisual que s'està tramitant a la UE determina que els serveis sota demanda reservin almenys un 30% dels seus catàlegs a obres audiovisuals europees.

En el cas específic del català, un assumpte que cal resoldre és el de la venda internacional. En els darrers anys, diversos directius i exdirectius de la Corporació —en converses privades— m'han traslladat la noció que un dels problemes de

L'èxit de la sèrie danesa *Borgen* és el fruit del pla estratègic per a la ficció creat pel govern de Dinamarca, que aposta per l'ús de referents locals i per la cerca de grans públics a nivell nacional.

la Corporació és que encara no s'ha après a vendre bé. Probablement, una col·laboració entre públic i privats ajudaria a col·locar més productes en els mercats internacionals i, sobretot, a fer-ho en condicions més avantatjoses. En els darrers temps, tot i això, s'han assajat algunes fórmules trencadores, com el programa *This is art*, de Ramon Gener, que es grava tres cops a cada localització —en català, castellà i anglès— per tal de poder abaratir costos i optimitzar-ne la difusió (i el retorn). L'acord que manté TV3 amb Netflix també s'ha fet amb uns paràmetres millors que els que han marcat la venda internacional de la televisió pública catalana la dècada anterior.

Des de la indústria catalana, hi ha voluntat d'arribar a acords amb tots els agents, siguin nacionals o internacionals. En una conferència celebrada el maig, Raimon Masllorens —president de Proa, la federació que aplega els productors audiovisuals catalans— va llançar una proposta en aquest sentit: crear una pla-

taforma digital OTT (per les sigles Over The Top, ja que no necessita llicència per emetre mitjançant les ones) en col·laboració amb TV3 i en la qual tenir un canal esportiu i un de contingut infantil, amb vocació de superar el mercat estrictament català.

El mirall nòrdic

Un dels exemples que se sol invocar quan es parla d'un audiovisual que assoleix l'èxit internacional tot i ser de dimensions modestes és l'escandinau en general i el danès en particular. Doncs bé: segueix perfectament el patró descrit en els paràgrafs anteriors. Per exemple, el 19 d'abril d'enguany es va posar en marxa Nordic 12, una aliança que aplega els grups audiovisuals públics de Noruega, Suècia, Dinamarca, Finlàndia i Islàndia. Es tracta de posar en comú els continguts més reeixits (i més compartibles) de tot el panorama audiovisual escandinau. I, a banda, produiran 12 sèries cada any, que s'estrenaran simultàniament als cinc països.

Els polítics han de crear espais perquè la reflexió sobre el present i el futur de la llengua, en l'àmbit dels continguts, flueixi i sigui un torrent constant d'idees amb el qual defensar la manera de mirar el món que representa la cultura catalana.

Perquè l'audiovisual català s'emmiralli en el de Dinamarca, tanmateix, fa falta un factor avui dia absent: un pressupost suficient. La sèrie *Merlí*, per exemple, ha estat un dels grans èxits dels últims anys per a TV3, i l'ha aconseguit exportar reeixidament. No només es va emetre doblada al castellà a La Sexta sinó que Netflix en va adquirir la primera temporada (en aquesta versió en espanyol) i la va emetre a l'Amèrica Llatina i els Estats Units. Doncs bé: aquesta producció costava uns 185.000 euros per capítol. *Borgen*, en canvi, s'enfilava fins als 600.000 euros per episodi. És a dir, més del triple. Si TV3 vol produir o coproduir una sèrie de factura similar, ha de poder invertir-hi una quantitat similar.

I, evidentment, no tot es redueix al talonari. Ho explicava Roger Loppacher, president del Consell Audiovisual de Catalunya (CAC), en una entrevista al diari *Ara*: «Si Dinamarca ha tingut èxit és perquè es va fer un pla estratègic per a la ficció fa disset anys. Es va apostar pels guionistes: es va crear una escola i se'ls va enviar a formar-se als Estats Units. Hi ha dos ele-

ments importants en el cas danès. Un és l'ús de referents locals. L'altre, la cerca de grans públics. *Borgen* es va fer per arribar a un milió de danesos, en un país de 5,5 milions». L'estratègia, transposada a Catalunya, implicaria fer una sèrie que arribés en el mercat interior a un milió d'espectadors i explorar en segona instància els mercats internacionals.

En definitiva, el cas d'èxit de Dinamarca ens parla d'un concepte clau: la planificació a llarg termini. Catalunya, i les altres llengües minoritzades, han de tenir una mirada desacomplexada sobre el panorama que s'està configurant pel que fa als continguts audiovisuals. TV3 ha de recuperar pressupost i iniciativa. Les productores han de millorar la seva irrigació sanguínia, severament minvada per les retallades públiques en aquest assumpte. I els polítics han de crear espais perquè la reflexió sobre el present i el futur de la llengua, en l'àmbit dels continguts, flueixi i sigui un torrent constant d'idees amb el qual defensar la manera de mirar el món que representa la cultura catalana. ●

JA S'OU
DE L'ASSOCIACIÓ
PROTECTORA DE L'EN-
SENYANÇA CATALANA?

EL CATALÀ A L'ESCOLA O LA FEINA D'EN JAFÀ

DAVID PUJOL I FABRELLES

Mestre a l'escola Jaume Vicens Vives de Roses. Professor associat a la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona. La seva tesi doctoral tracta de la història de la llengua catalana a l'escola en els darrers tres segles.

ANNA GORCHS FONT

Periodista

Que avui la llengua catalana estigui present a les escoles del Principat de manera oficial és el resultat d'una llarga reivindicació, com argumenta l'expert David Pujol en aquest article sobre la història del català a l'escola. Sobre la lluita per mantenir el català a les aules dels territoris de parla catalana i la divulgació del model lingüístic català, ens en fa una aproximació la periodista Anna Gorchs en la segona part del capítol.

Per què obrim un àlbum de fotos i mirem les imatges dels moments que volem recordar? Per què escrivim en les pàgines d'un diari les experiències importants? Per què escoltem les històries que les persones més grans ens expliquen sobre la seva vida? Per què guardem objectes del passat o que ja no fem servir? Doncs perquè no volem oblidar. Si recordem, mantenim vius els records.»

«La memòria ens permet recordar les coses que han passat i hem viscut. És important conèixer i mantenir viva en la memòria la pròpia història personal i la història col·lectiva perquè, d'una banda, ens ajuda a entendre el passat i el present, a valorar-los i respectar-los i, de l'altra, ens ajuda a construir un futur millor. Els records formen part de la nostra identitat personal i col·lectiva: fan que una persona o una comunitat sigui ella mateixa.»

Els dos paràgrafs amb els quals hem començat aquest article són un fragment d'un text —extret de la pàgina 266 del llibre *Conexament del medi*, de 5è de Primària, de l'editorial La Galera—, inclòs, juntament amb altres de semblants, com a exemple d'adoctrinament ideològic partidista en un informe que ha redactat el sindicat AMES. Algú ho pot entendre? Es fa difícil. Resumir la història convulsa de la llengua catalana a l'escola —un fer i desfer permanent, actualització del mite de Sísif— potser ens hi pot ajudar.

Imposició del castellà a les escoles

És prou sabut que, des de la segona meitat del segle XVIII, Catalunya va estar obligada a escolaritzar els alumnes en castellà, la llengua oficial de la monarquia, pràcticament en els mateixos moments que l'historiador i filòleg Antoni de Capmany proclamava que el català era «una llengua morta per a la república de les lletres». A la Reial Cèdula d'Aranjuez,

signada el 23 de juny de 1768 —dinou anys després que mossèn Baldori Reixac publicés el primer volum de les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, en què afirmava que «d'entre totes les llengües, la que amb més perfecció deuen saber los minyons és la llengua pròpia de sa pàtria»—, el borbó Carles III va imposar el castellà a les escoles: «Finalmente mando que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad, y Retórica se haga en lengua Castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose tambien por el mi Consejo á los Diocesanos, Universidades, y Superiores Regulares para su exacta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonía, y enlace recíproco». D'altra banda, en el Plan General de Instrucción Pública, aprovat el 1836, es va establir que «La lengua nacional es la única de que se hará uso en las explicaciones y libros de texto», la qual cosa marcarà realment l'inici de la castellanització de l'ensenyament. La Llei d'instrucció pública

de 1857 —la primera llei general d'educació espanyola, coneguda com a Llei Moyano— va establir l'escolarització obligatòria i, per tant, la castellanització acadèmica generalitzada.

Amb tot, malgrat aquestes i altres disposicions que hi va haver posteriorment, el català continuava essent la llengua del poble i va estar sempre present al país —amb una clara consciència diglòssica, que implicava un repartiment de funcions entre les dues llengües en conflicte— i les reivindicacions, a vegades de manera tímida, altres vegades amb més força, a favor que esdevingués també la llengua de l'escola es van perpetuar al llarg dels anys.

Fem un petit parèntesi per esmentar que, al llarg de la història, hi ha hagut nombrosos polítics i intel·lectuals que han silenciats la repressió de la nostra cultura i han negat l'existència d'una nació catalana que va lluitar, i que encara ho fa, pel dret a existir. Aquest espanyolisme lingüístic negacionista és una barreja de silenci i d'oblit deliberat, relativista, que minimitza la persecució política de la llengua catalana

Foto d'obertura: cartell *Ja sou de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana?*, de Josep Obiols (1922). © MHC (Pep Parer).

L'historiador i filòleg Antoni de Capmany (1742-1813), ja va proclamar al segle XVIII que el català era una llengua morta per a la república de les lletres. A la imatge, l'escultura de Capmany a les Drassanes de Barcelona, obra de Frederic Marès. © Enfo

i fa una relectura de la història que proposa anar divulgant la idea que la situació precària de la llengua catalana és a causa de raons gairebé «naturals»: el comerç, l'obertura al món, l'atracció del castellà literari, la voluntat dels catalans de canviar de llengua... Podríem citar-ne dotzenes d'exemples, però tan sols esmentarem, com a mostra, que el 1981 l'historiador Antonio Domínguez, que l'any següent va rebre el premi Príncep de Asturias de Ciencias Sociales, va arribar a publicar que «nunca se dictó una prohibición contra las lenguas no castellanas», la qual cosa es desmenteix amb centenars d'evidències.

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

A finals del segle XIX va néixer a Barcelona el Col·legi de Sant Jordi, impulsat per Francisco Flos i Calcat, el primer centre escolar en català dels temps moderns. Uns quants anys abans hi havia hagut una experiència interessant d'escola catalana a la colònia Güell, a Santa Coloma de Cervelló. Paral·lelament a la iniciativa de Flos, el mateix any 1898, es va crear l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana —popularment anomenada la Protectora—, l'entitat que va contribuir més, durant tot el primer terç del segle XX, a la catalanització de l'escola. El 1902, però, a proposta del ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, Álvaro de Figueroa y Torres, es va obligar els mestres, sota amenaça de penes greus, a ensenyar la doctrina cristiana en castellà. El catecisme era l'única assignatura que es podia fer en català i això era vist com un perill «cuyo remedio ya no admite ni dilación ni espera». El ministre no se'n va sortir, però és un bon exemple d'una constant històrica: d'una banda, l'esforç de l'Estat per prohibir i destruir el català; de l'altra, l'esforç de

moltes persones i entitats per aconseguir una escola en la llengua del país. Una mena de llei del pèndol recurrent: quan la roca cruel ja quasi tramunta el creïll, torna a rodolar fins a la plana.

Perquè, en realitat, com ha deixat escrit el professor Josep González-Agàpito, la història del català a l'escola és la crònica d'una lluita pel nostre redreçament cultural. En els darrers segles, la llengua catalana només ha estat present a les escoles del Principat, de manera oficial, en dues ocasions: durant la Segona República, quan el 1931 el ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts Marcel·lí Domingo va signar el Decret de la Llengua, i en l'època actual postfranquista, del 1978 cap aquí. I sempre que s'han aconseguit alguns guanys hi ha hagut algú al darrere que s'ha encarregat de destruir el poc o molt que s'havia aconseguit. Després de l'esclat de la Renaixença, seguit del moviment noucentista i mancomunal, amb la creació d'institucions culturals i educatives importants, i l'impuls des de la iniciativa privada de les primeres escoles catalanes, la dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1930) es va encarregar de fer cau i net. La Protectora, que havia aconseguit fins a aquell moment un important nombre de socis —del Principat, però també de molts altres països on tenia comissions delegades—, i que feia una feina impagable de promoció d'escoles, de planificació de colònies escolars i concursos de llengua i d'història, d'organització de cursos, aplecs i festivals, de publicació de llibres de text i d'altres materials didàctics, va rebre una batzegada duríssima, que la va deixar esmorteïda durant una bona colla d'anys.

L'obra republicana, que va comportar la derogació de les disposicions dictades des del 13 de setembre del 1923 contra l'ús del català a les escoles primàries, fou

El juny de 2014 la coordinadora d'entitats Somescola.cat va convocar una cercavila per refermar el suport a l'escola catalana i el model de cohesió social que representa. A la imatge, el cartell, obra de l'il·lustrador Joan Turu.

combatuda virulentament; primer, durant la mateixa República, per sectors de la societat espanyola que no acceptaven altra Espanya que la unitària castellanoparlant i, més tard, pel règim franquista, que en va prohibir l'ús i l'ensenyament i que va intentar un autèntic genocidi cultural contra Catalunya, àmpliament estudiat per Josep Benet, Josep M. Solé, Joan Villarroya i Francesc Ferrer, entre altres historiadors. Com qualsevol règim totalitari, la dictadura del general Francisco Franco es va marcar l'objectiu de convertir l'escola en un dels instruments rellevants de propaganda ideològica. De fet, no va inventar res de nou perquè, des de Felip V, les mesures de centralització i unificació lingüística constituïen un dels trets característics de la política governamental de l'Estat espanyol. El que direm a continuació és només una anècdota, però pot il·lustrar la categoria. Quan la Carme Serrallonga i en Marçal Olivari van anar a veure Xavier de Salas, membre d'una família de la burgesia industrial barcelonina—que tenia propietats a la Bonanova— perquè els llogués una casa per instal·lar-hi l'escola Isabel de Villena, continuació del desaparegut Institut-Escola

de la Generalitat, aquest els va etzibar una sentència lapidària: «Carmeta, esto del catalán se acabó para siempre». Per sort, es va equivocar...

«Espanolizar a los niños catalanes»

Amb l'arribada de la democràcia i l'assumpció de les competències des de la Generalitat de Catalunya es va poder dur a terme la normalització lingüística en diversos àmbits de la societat i, per tant, també de l'escola que, d'aquesta manera, va poder ser catalana de llengua i continguts. Aquestes polítiques lingüístiques, que van ser aprovades amb l'acord unànim de tots els partits, han contribuït a augmentar el coneixement i el prestigi de la llengua. El Programa d'Immersion Lingüística ha esdevingut un model d'èxit. No m'hi puc entretenir, però aquí caldria parlar de la gran tasca que van fer els professionals del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC), la taleia de molts docents que s'hi van abocar amb entusiasme i gratuïtat i es van posar al dia amb les classes de l'anomenat «reciclatge», la feina que van fer moltes editorials publicant materials en català i també, per què no dir-ho, la contribució dels Premis Baldiri Reixac, convocats per la Fun-

El Programa d'Immersion Lingüística ha esdevingut un model d'èxit, en què hi han contribuït iniciatives com els Premis Baldiri Reixac.

dació Carulla —en un inici en col·laboració amb la Delegació d'Ensenyament del Català d'Òmnium Cultural— a l'impuls de la renovació i catalanització de l'escola. Amb tot, els atacs van continuar de manera implacable —manifestos, fòrums, sentències...— fins al punt de promulgar, l'any 2013, la coneguda com a llei Wert, presentada com una eina per a la millora de la qualitat educativa però que, en realitat, estava pensada per fer-nos recular. ¿Recordeu allò d'«españolizar a los niños catalanes», que vam sentir, en seu parlamentària, de la veu de José Ignacio Wert?

Però a desgrat d'aquests embats, i malgrat totes les dificultats que vulgueu —que ja hem vist que venen de lluny—, s'ha de dir alt i clar que el nostre sistema educatiu inclusiu ha aconseguit en aquests darrers anys èxits notables. El model lingüístic de l'escola catalana ha garantit a la gran majoria d'alumnes, en acabar l'escolaritat obligatòria, un bon coneixement del català i del castellà. Ha estat un instrument valuós de cohesió i de combat de les desigualtats, que ha aconseguit la integració escolar i social dels infants i joves d'origens i capacitats diverses. Ha fet una aposta per la cultura de la pau i per les pràctiques democràtiques i s'ha esforçat per innovar i millorar constantment a través d'avaluacions internes i externes. Malgrat això, en els dar-

ters temps, a voltes amb una frivolitat fruit del desconeixement absolut de la realitat, i altres vegades amb una bona dosi de mala fe, alguns partits polítics han volgut desqualificar l'escola catalana i, per tant, la feina dels docents. Són molt irresponsables. Ens pot portar res de bo el fet de sembrar la divisió?

A l'editorial del número 397 de la revista *Perspectiva Escolar* —la primera de l'any 2018—, dirigida pel professor Xavier Besalú, hi podem llegir que «les escoles i instituts són objectes delicats, espais enormement sensibles que se sostenen sobre la confiança i sobre una bona dosi de complicitat entre tots els seus actors». I, per tant, com ha manifestat el Nucli Paulo Freire de la Universitat de Girona, «la calúmnia, la delació, la sospita permanent i la desconfiança són als antípodes del clima que es necessita per fer una educació integral i per aprendre amb eficàcia, llibertat i justícia.»

El que hem intentat explicar és que les acusacions d'adoctrinament no són més que rèpliques, posades al dia, de tots els atacs que l'escola catalana ha rebut al llarg de la història. Com diu una frase que circula per la xarxa, de la qual no conec l'autoria, el problema és un accent de més: els mestres i professors expliquem que s'ha de pensar, però no pas què s'ha de pensar. Des

d'aquí en felicito l'autor, perquè està molt ben trobada.

Quins són, a tall de cloenda, alguns dels reptes que té plantejats l'escola catalana, en el context actual? En primer lloc, hem de lluitar aferrissadament per mantenir el model d'escola inclusiva i immersiva, que no separi ni faci diferències entre els alumnes per raó de llengua. Hem de treballar per fer possible el model lingüístic del nostre sistema educatiu, recentment definit en el document titulat «El model lingüístic del sistema educatiu de Catalunya. L'aprenentatge i l'ús de les llengües en un context educatiu multilingüe i multicultural», publicat pel Departament d'Ensenyament, que situa la llengua al centre de l'aprenentatge com a instrument fonamental per al desenvolupament personal, acadèmic i professional de tots els alumnes, i com a garantia d'equitat i de cohesió social. Ser plurilingüe no vol dir dominar totalment un gran nombre de llengües, sinó adquirir l'habilitat d'utilitzar més d'una varietat lingüística amb diferents graus de coneixement i per a diferents propòsits. Segons el document esmentat aquest model d'educació es concreta en els següents objectius: 1) Proporcionar a l'alumnat una competència plurilingüe i intercultural, que garanteixi un bon domini de les llengües oficials, i un grau de competència suficient en una o dues llengües més. 2) Reforçar el paper de la llengua catalana com a llengua de referència del sistema educatiu i potenciar-ne l'ús per part de l'alumnat. 3) Capacitar els alumnes per utilitzar totes les llengües del seu repertori individual per al gaudi i la creació estètica, per a l'anàlisi crítica i l'acció social a través del llenguatge, i per actuar de manera ètica i responsable en qüestions d'importància local o global. 4) Desenvolupar en l'alumnat la capacitat d'utilitzar la seva competència plurilingüe amb l'objectiu de construir coneixement nou. 5) Fer

presentes en els centres les llengües i cultures dels alumnes d'origen estranger i destacar-ne el valor cultural i econòmic. I, per acabar, 6) Despertar en els alumnes la curiositat per altres llengües i cultures, proporcionar-los coneixements sobre com són i com funcionen i afavorir la seva autonomia per aprendre-les al llarg de tota la vida.

En segon lloc, hem d'estudiar com podem augmentar l'ús social de la llengua catalana perquè no podem deixar de dir que, tot i que és la llengua habitual de l'escola, en molts casos no és la parla del pati, ni dels jocs, ni de la relació entre els alumnes ni, massa sovint, de la relació amb les famílies.

Finalment, hem de començar a pensar a bastir un currículum propi, nacional, en un context de no dependència política. La Conxa Macià i en Josep Lluís Carod-Rovira, l'any 1993, van elaborar una ponència, sobre aquest tema, que estava molt ben plantejada: caldria desempolsar-la i posar-la al dia.

Acabem. Explica la tradició que, en l'època de les revoltes contra els jueus de Barcelona, n'hi va haver uns quants que, per no ser expulsats del país, es van acabar convertint al cristianisme. És el cas d'un tal Jafà que, empès per les circumstàncies, va abraçar la nova religió imposada. A casa hi tenia un altar que, a conveniència, guarnia segons la forma cristiana o la llei mosaica. Com que es passava el temps fent i desfent l'altar, d'aquí en va sortir la dita «Fer la feina d'en Jafà, que fa i desfà». Vet aquí, doncs, també —tristament—, la història de l'escola catalana. Després d'uns quants anys de fer —de fer bona feina, de dedicar-hi esforços ingents...— es veu que ara toca desfer. És el que dèiem: el vell mite de Sísif. «I ell aleshores de nou empenyia, tesant-se, amb els membres tots amarats de suor i la pols nimbant-li la testa», en la traducció que Carles Riba va fer de l'Odissea. I així ho farem. ●

LA LLENGUA A L'ESCOLA ALS TERRITORIS DE PARLA CATALANA

La perseverança del professorat, la comunitat educativa i la societat civil han estat, són i seran clau perquè el català tingui una presència important a l'escola dels diferents territoris de parla catalana.

Al País Valencià

«S'ha anat avançant a pas de formigueta, superant obstacles.» Són paraules de Vicent Moreno, president d'Escola Valenciana durant vuit anys, que es mostra esperançat per la nova etapa que suposa per al País Valencià la Llei de plurilingüisme, aprovada el febrer del 2018, que estableix un mínim d'un 25% d'hores lectives en castellà i català, i entre el 15% i el 25% en anglès. La resta de percentatges i la concreció de l'aplicació de la llei els estableix el consell escolar de cada centre amb el suport de dues terceres parts dels seus membres. Escola Valenciana, entitat que fa més de trenta anys que treballa per la normalització de la llengua a tot el País Valencià, estima que amb aquesta nova normativa la xifra d'escoles que imparteixen més del 50% de docència en valencià supera el 54% del total. Aquest percentatge és superior als programes opcionals d'ensenyament en valencià que s'aplicaven fins a aquest curs —Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV), Programa d'Immersion Lingüística (PIL) i Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Valencià (PPEV)—, que representaven un 30,3% de l'alumnat. Escola Valenciana or-

ganitza cada any les Trobades, que mobilitzen milers de persones en defensa de la plena normalització del valencià.

A les Illes Balears

La pressió de la comunitat educativa també ha estat fonamental a les Illes Balears, on fins al 2012 hi havia una situació lingüística a l'escola, especialment a la pública, similar a la de Catalunya. Aleshores, el govern del PP va voler introduir un sistema dual per tal que les famílies escollissin entre el català o el castellà com a primera llengua d'escolarització. Contra el pronòstic del govern, l'opció amb més demanda va ser el català. Dos anys després, va aprovar una nova normativa, el Tractament Integrat de Llengües (TIL) —anomenat també decret de trilingüisme—, que establia un percentatge de català, castellà i anglès en les mateixes proporcions i que, en conseqüència, reduïa el pes del català. Aquest model va generar una forta contestació a les aules i al carrer, amb vaga indefinida dels docents inclosa. Avui, els centres educatius es regeixen per la Llei de normalització lingüística del 1986 i pel Decret 92/1997, que estableixen que, com a mínim, el 50% de les matèries no lingüístiques siguin en llengua catalana. Hi ha escoles que hi fan tot l'ensenyament i, d'altres, just el 50%. Un 99% dels centres públics inicien la lectura i l'escriptura en català; en els concertats el percentatge és d'aproximadament el 80%.

A la Catalunya del Nord

La Bressola va obrir la primera escola en català a la Catalunya del Nord el 1976 amb set alumnes. Quaranta-dos anys després, gestiona set escoles i un col·legi —que acull alumnes d'11 a 15 anys— i té més d'un miler d'estudiants, xifra que representa el 3% del total d'alumnes del territori. «Arribar a la fita dels mil nins pot ser una gran satisfacció, però alhora una llàstima perquè amb més mitjans i complicitats d'institucions locals, regionals i estatals, aquesta xifra s'hauria doblat», assegura Eva Bertrana, directora de la Bressola, que diu que no poden satisfer tota la demanda que tenen i que cada curs hi ha una quarantena de famílies que es queden sense plaça. El projecte educatiu que porten a terme és «d'immersió total», tot l'ensenyament a les aules s'imparteix en català, llengua vehicular també al menjador, al pati i en les activitats lúdiques. A partir de 3r de primària els alumnes fan sis hores a la setmana de francès. «Volem que l'infant surti bilingüe», argumenta Bertrana, que explica que el 90% de les famílies són francòfones, cosa que no vol dir

que no sàpiguen català, sinó que tenen el francès com a llengua d'ús a casa. Bertrana té clar que «quan un nin és nou, és una família sencera que entra i que s'acosta al català». La Bressola, que té el projecte de crear un liceu —l'equivalent de 4t d'ESO a 2n de Batxillerat— i tancar així tot el cicle de l'ensenyament en català, forma part d'una confederació de centres educatius immersius en llengua dita *regional* de l'estat francès junt amb les escoles Calandreta (occità), Seaska (basc), Diwan (bretó) i ABCM-Zweisprachigkeit (alsacià).

A Andorra

A Andorra conviuen tres sistemes educatius: l'andorrà, l'espanyol i el francès. Les escoles andorranes són plurilingües, ja que tenen el català, el castellà i el francès com a llengües vehiculars i també imparteixen anglès. Només a l'aula d'acollida la llengua de referència és únicament el català. En els centres que segueixen el sistema educatiu francès, la llengua vehicular és el francès. En els de l'espanyol, l'idioma de referència és l'espanyol a excepció de les escoles confessionals, en què és el català.

Amb la Llei de plurilingüisme aprovada al País Valencià el febrer del 2018, s'estima que la xifra d'escoles que imparteixen més del 50% de docència en valencià supera el 54% del total.

A l'Alguer

L'Alguer va tenir, durant deu anys, una línia educativa en català per a infants de 3 a 5 anys. Es va anomenar La Costura i va ser una secció experimental d'ensenyament plurilingüe —alguerès, italià i anglès— a parvulari, amb l'alguerès com a primera llengua de referència. El projecte, que es va posar en marxa l'any 2004 a l'Escola San Giovanni Bosco, va rebre el suport d'Òmnium Cultural de l'Alguer, el Municipi de la ciutat i la Generalitat de Catalunya. El primer any hi va haver una desena d'alumnes, una xifra que pràcticament es va doblar en els cursos posteriors. «La relació entre pares i mestres va ser fantàstica», assegura Rosa Montero Verdalet, responsable de posar en pràctica el projecte, que destaca el tractament de les llengües que s'hi feia. Montero assegura que La Costura va suposar un «revulsiu pedagògic» per a l'escola i, alhora, una «intensificació de l'ús de l'alguerès», ja que es compartien algunes de les activitats amb la resta d'alumnes del centre. L'objectiu era que el projecte anés creixent fins a aconseguir tota una escola en català, però els plans es van estroncar el 2014, quan La Costura va tancar portes, principalment per la manca de recursos econòmics.

El Parlament de Sardenya va aprovar el juliol de 2018 que les famílies alguereses que volguessin escolaritzessin els seus fills en català. La decisió, fruit de les esmenes que Plataforma per la Llengua va presentar al projecte de llei sobre la regulació de les llengües de l'illa, suposa un abans i un després en l'ensenyament de l'alguerès. A banda de l'opció immersiva en català o en sard, les famílies poden optar per l'ensenyament en italià amb classes de català.

L'experiència del basc i el gallec

A l'Estat espanyol existeixen altres experièn-

cies d'immersió lingüística o d'ensenyament en la llengua del territori. Són paradigmàtiques les ikastoles, escoles en règim de cooperativa —algunes també són públiques— que promouen la llengua i la cultura basques i que tenen el seu origen a inicis del segle xx. Actualment, hi ha 110 centres entre el País Basc, Navarra i Iparralde, que sumen uns 56.000 alumnes, segons informació d'Euskal Herriko Ikastolen Elkartea, cooperativa que agrupa les ikastoles. Aquestes escoles disposen d'un model curricular propi i imparteixen totes les etapes educatives, des dels 0 anys fins a batxillerat i formació professional, amb el basc com a llengua vehicular, a excepció de llengua i literatura espanyoles i de l'anglès. La xarxa pública i privada del País Basc i Navarra també inclou l'opció de la immersió lingüística en basc —el conegut com a model D—, que és majoritària.

Una experiència més recent és la que es porta a terme a Galícia des de l'any 2011, quan es va posar en marxa Escolas de Ensino Galego Semente, un projecte d'immersió lingüística en gallec per a infants dels dos als sis anys. Es va iniciar amb Semente Compostela i gradualment s'hi van afegir tres projectes comarcals més: Semente Trasancos, Semente Lugo i Semente Vigo. Actualment té cinc centres amb prop d'un centenar d'alumnes. «Tot l'ensenyament s'imparteix en gallec però no ens tanquem a altres llengües», comenta Álvaro Mera, educador a Semente Compostela, que explica que les famílies que entren tenen el «compromís» de parlar gallec a casa. «El resultat és meravellós —assegura—, ja que també aprenen i parlen gallec els pares». I és que l'objectiu de Semente —paraula que significa 'llavor'— és recuperar i impulsar l'ús social del gallec, actualment en declivi. Semente ha signat un conveni amb una escola internacional per tal que el seu projecte pugui continuar també a primària.

LA IMMERSIÓ LINGÜÍSTICA CATALANA S'EXPLICA AL MÓN

Catalunya ha fet conèixer el seu model educatiu a diferents comunitats lingüístiques d'arreu del món: Estònia, Sardenya, Galícia, País Basc, el Friül, Guatemala, Colòmbia, Vall de Fàssia... Aquí en tenim dos exemples concrets:

El ladí

És una llengua retoromànica que es parla a les valls italianes de les Dolomites. El seu domini lingüístic està repartit entre dues regions (Trentino - Tirol del Sud i Vèneto) i, dins d'aquestes, entre tres províncies (Bozen, Trento i Belluno). A cadascuna d'aquestes zones, que sumen uns 30.000 habitants, la situació política i social —i, per tant, també la del ladí— és diferent. El cas català es va exposar fa uns deu anys a la Vall de Fassa, a la província de Trento. «A més d'explicar la nostra experiència, vam conscienciar de la importància que té l'educació per al manteniment d'una llengua i vam intentar convèncer que és possible fer amb èxit ensenyament en una llengua que no és l'estatal», afirma Pere Mayans, cap del Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Avui dia, el ladí és present a les escoles d'aquesta vall, que apliquen un sistema plurilingüe —el currículum inclou italià, ladí, anglès i alemany. Com a curiositat, en la Scuola dell'infanzia la llengua vehicular s'alterna setmanalment entre l'italià i el ladí.

Colòmbia

«Las autoridades educativas Nacionales, Departamentales, Distritales y Municipales y las de los pueblos y comunidades donde se hablen lenguas nativas, garantizarán que la enseñanza de estas sea obligatoria en las escuelas de dichas comunidades. La intensidad y las modalidades de enseñanza de la lengua o las lenguas nativas frente a la en-

señanza del castellano, se determinarán mediante acuerdo entre las autoridades educativas del Estado y las autoridades de las comunidades, en el marco de procesos etnoeducativos, cuando estos estén diseñados». És un fragment de la Ley de Lenguas Nativas de Colòmbia, que es va aprovar el gener de l'any 2010 per preservar les llengües dels pobles indígenes i de fomentar-ne l'ús. A aquest país sud-americà hi ha localitzades 68 llengües —65 ameríndies, dues criolles i el romaní. El cas català es va presentar a Bogotà en unes jornades en què van prendre part les minories lingüístiques del país i es va fer un treball d'assessorament amb la minoria lingüística criolla de Palenque de San Basilio.

I un cas similar al català, el gal·lès

Trobar un model d'immersió lingüística al món igual al del català és molt difícil. Cada comunitat lingüística té les seves característiques històriques, polítiques, socials, culturals i geogràfiques que la fan única i que en condicionen el model educatiu. A Europa, un cas relativament semblant seria el de les escoles de Gal·les que imparteixen l'ensenyament en gal·lès, llengua d'origen celta. Cal tenir en compte, però, que en aquest territori del Regne Unit hi ha dos models educatius —English-medium i Welsh-medium, amb algunes escoles bilingües—, i són les famílies les que escullen en quin centre volen escolaritzar els seus fills. Segons Cymdeithas yr Iaith Gymraeg, associació per a la llengua gal·lesa, aproximadament el 20% dels alumnes segueixen la línia d'ensenyament en gal·lès. Per tant, no és l'opció majoritària. Els que ho fan en anglès tenen el gal·lès com a segona llengua, un model que segons l'associació «no és efectiu ni de bon tros per aconseguir parlants amb fluïdesa». El govern gal·lès té un ambiciós pla que pretén doblar el nombre de parlants gal·lesos i arribar al milió l'any 2050 així com augmentar el nombre d'escoles Welsh-medium. ●

A l'Abad Dom Aureli M^{re}
Escasú i a la Comunitat de monges
de la Verge de Montserrat,
patrona de Catalunya
Pis
el dia 26.1.61

Pis
2.7.59.

LA DOBLE INSULARITAT DE LA LLENGUA CATALANA

La cultura pot dinamitzar una llengua minoritària o minoritzada?

MAGÍ CAMPS

Responsable lingüístic de *La Vanguardia*.
Membre de la Secció Filològica de l'IEC

Per arribar al món el català ha de saltar la barrera del castellà, una llengua interposada entre els parlants i l'exterior. I és en aquest punt on la cultura té un paper crucial, com a eina dinamitzadora de la llengua.

La mida d'una llengua sí que importa, però fins a cert punt. Hi ha molts altres condicionants, més enllà del nombre de parlants, que fan que una llengua pugui tirar endavant amb garanties de consolidació i de supervivència. Una de les principals amenaces que perceben avui les llengües mitjanes i grans és la sobirania de l'anglès. Ara bé, els parlants poden reaccionar de maneres diferents, i per això cal sempre, a banda de les institucions lingüístiques i els poders polítics, la conscienciació de les persones que parlen aquella llengua.

Islàndia i els Països Baixos

Primer viatge a Islàndia. L'islandès és una llengua escandinava que fins a final de l'edat mitjana no es pot considerar una llengua distinta del noruec, moment en què el noruec evoluciona pel contacte amb altres llengües, sobretot germàniques, mentre que l'aïllament de l'islandès, que

avui parlen unes 320.000 persones, fa que la llengua quedi quieta i que mantingui un purisme i un grau d'arcaïsmes considerable. Actualment, els islandesos, conscients del seu tresor únic, se senten altament responsables del manteniment d'aquesta llengua. Tots tenen l'anglès com a segona llengua, però això no els fa perdre de vista la necessitat de preservar l'idioma que només parlen ells en aquella illa, que, des del punt de vista geològic, és un plec del xoc entre la placa tectònica eurasiàtica i la nord-americana que sura al mig de l'oceà.

De quina manera preserven la puresa i la vitalitat de l'islandès? Doncs mantenint-lo com a única llengua oficial i aturant, sempre que poden, l'entrada d'anglicismes. És per això que cada matí, quan esmorzen a les seves cuines amb grans finestres sense cortines —tant si és fosc com si és clar—, als cartons de llet hi troben com n'han de dir de les paraules noves en la seva llen-

Foto d'obertura: *La sardana*, de Pablo Picasso (1959).

La literatura és alhora reflex i motor creatiu de la llengua i la llengua és instrument de cultura, essencialment. A la imatge, l'aparador d'una llibreria de Barcelona preparat per participar en el concurs d'aparadors de la Setmana del Llibre en Català del 2017.

gua. Cadascun d'aquests 320.000 parlants és un guardià de les essències que vetllarà perquè la proposta de la institució lingüística tiri endavant i bandegi l'anglicisme. En molts casos, l'Institut de la Llengua Islandesa recorre a la composició de paraules a partir de mots grecs i llatins per evitar el barbarisme.

Anem ara als Països Baixos. El neerlandès té uns 24 milions de parlants en diversos països. A banda de Bèlgica, també és oficial en antigues colònies, com Surinam i Aruba, per exemple. Però centrem-nos en els Països Baixos. Igual que passa a Islàndia, els holandesos són conscients de parlar una llengua que no té la mateixa projecció internacional que l'alemany o el francès ni, per descomptat, l'anglès. Com els islandesos, es poden considerar una societat bilingüe perquè, a banda de la llengua pròpia, parlen l'anglès —i altres llengües— per entendre's amb el món.

Ara, als Països Baixos, el gran debat es produeix amb la universitat com a epicentre del conflicte lingüístic. La Unió Europea

afavoreix el flux de persones i això facilita la mobilitat dels estudiants, que es miren el mapa d'Europa com un tot i decideixen —com ja fa molt de temps que fan els universitaris dels Estats Units— en quin centre estudiaran la seva carrera. En aquesta decisió hi ha un munt de factors, acadèmics i personals, que hi poden influir: el prestigi d'una facultat, el renom d'un professor, la ciutat on és aquest centre, els amics que hi tenen, la cultura, la manera d'entendre la societat, el clima... De tot i força. Però, és clar, el futur universitari que es mira el mapa té coll avall que les classes seran en anglès. I aquí esclata el conflicte: si els responsables universitaris s'entenen a mantenir el neerlandès com a llengua dels centres superiors per una qüestió de supervivència lingüística, el nombre d'alumnes d'altres països comunitaris caurà en picat. Si cedeixen a l'impuls natural de l'anglès, la llengua pròpia retrocedirà uns quants passos en la consolidació a tots els nivells.

És important remarcar que ni en el cas d'Islàndia ni en el dels Països Baixos

L'obra *Una gossa en un des-campat* es va representar el juliol del 2017 a la Sala Beckett, dins la programació del festival Grec. És un text de Clàudia Cedó, jove autora catalana de Banyoles.

la segona llengua no els ve imposada ni és oficial al seu territori. Ha estat una opció pròpia per disposar d'una llengua de comunicació internacional. Tot plegat fa que aquestes societats lingüístiques petites o mitjanes visquin amb certa preocupació l'avenç de l'anglès i l'allau de mots que s'incorporen de manera natural a les seves llengües natives. És un vol i dol perquè, d'una banda, els és útil i, de l'altra, aquesta necessitat esdevé en alguns moments una amenaça per a la llengua pròpia.

En el cas del català, la cosa es complica perquè la supremacia del castellà pretén que tot passi per aquesta llengua. És a dir, mentre que en el cas de l'islandès i del neerlandès, els territoris nadius creen les seves polítiques lingüístiques i prenen les decisions que consideren més adequades, sos-

pesant les necessitats pròpies i internacionals i mesurant-se amb l'anglès cara a cara, en el cas del català tot es veu supeditat al domini del castellà que, tot i que també és una llengua internacional, queda molt lluny de la funcionalitat que té l'anglès a tot arreu, però, sobretot, al que anomenem el món occidental, que és on es juga la partida.

A Formentera parlen de «doble insularitat», perquè, com que no hi ha aeroport, depenen del d'Eivissa i de les connexions de ferri amb la Pitiüsa major. És semblant al que passa amb el català, que viu una situació de llengua interposada entre els parlants i el món: tot ha de passar pel castellà, com els formenterencs han de passar per Eivissa per saltar al món. En aquestes circumstàncies, més enllà d'unes lleis lingüístiques insuficients i constantment qüestionades pels caste-

llanoparlants monolingües, cal buscar altres eines que fomentin la dinamització de la llengua catalana. I és aquí on entra la cultura. La cultura s'ha demostrat un terreny prou ampli i mal-leable perquè arribi a les diferents capes de la societat i esdevingui l'element dinamitzador de la llengua.

Catalunya, pal de paller

Josep Gifreu, catedràtic de Teoria de la Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra i membre de la Secció Filològica de l'IEC, en fa aquesta reflexió: «Entenc que la "dinamització" requereix ser considerada en una doble dimensió d'efectes complementaris. D'una banda, la dimensió del que encara en podem dir "alta cultura": la consideració de la "cultura" que apel·la directament a la creació en totes aquelles expressions artístiques on la llengua és part definitiva de la creació: literatura, arts escèniques, cinema i audiovisual, cançó, traducció, etcètera. És el camp dels creadors i productors culturals. En aquest àmbit cultural, la llengua catalana ha d'aspirar i aconseguir el màxim d'excel·lència i reconeixement, amb creacions capaces de competir en qualitat i innovació amb les cultures més vives i avançades».

I continua: «De l'altra, la dimensió de la nova "cultura híbrida", que té com a camp d'expressió i d'expansió el ciberespai, i que s'expressa a través de la informació, la comunicació, l'espectacle, la divulgació científica, la publicitat, les tradicions, etcètera. És el nou camp cultural que apel·la a la "immersió" dels membres d'una llengua i cultura en la cultivació cooperativa dels béns i serveis culturals. Aquí la dinamització del català requereix assegurar i potenciar una "aldea catalana" al ciberespai on

els usuaris i ciutadans del territori i de la diàspora catalana puguin participar activament en la recreació i consum dels béns i serveis culturals en la llengua pròpia.» Gifreu, doncs, diferencia entre creació i ús social, com a dos àrees que, al capdavall, acaben actuant de manera permeable.

Toni Casares, director de l'emblemàtica Sala Beckett de Barcelona, té molt clar que un ús adequat i literari de la llengua en el teatre retroalimenta la creació dramàtica i el vincle amb l'espectador: «La paraula és un dels signes escènics que garanteix una comunicació complexa i creativa entre actors i espectadors en el teatre. La imatge dita i la paraula-acció són peces, encara que no indispensables, sí substancials del fet teatral. La consciència de les possibilitats artístiques de la paraula i el seu ús intencionat en l'escenari dona dimensió i qualitat literària als espectacles teatrals».

«La relació entre qualitat literària i vitalitat lingüística en qualsevol context cultural és evident —reflexiona Casares—. La literatura és alhora reflex i motor creatiu de la llengua i la llengua és instrument de cultura, essencialment. En la ficció, la il·lusió de realitat, la construcció de personatges i la creació de situacions i contextos depèn bàsicament de la riquesa de possibilitats de la llengua. Amb el teatre passa, a més, que més enllà de registres i opcions estètiques més o menys properes o allunyades de la convenció 'realista', la seva condició d'art en viu dona a l'interpret una responsabilitat lingüística afegida: el timbre, el to, el volum, la pronúncia esdevenen pertinents pel sentit de cada frase i significatius respecte del resultat artístic i comunicatiu.»

Casares també és conscient de l'etern estira-i-arronsa entre la paraula viva i la

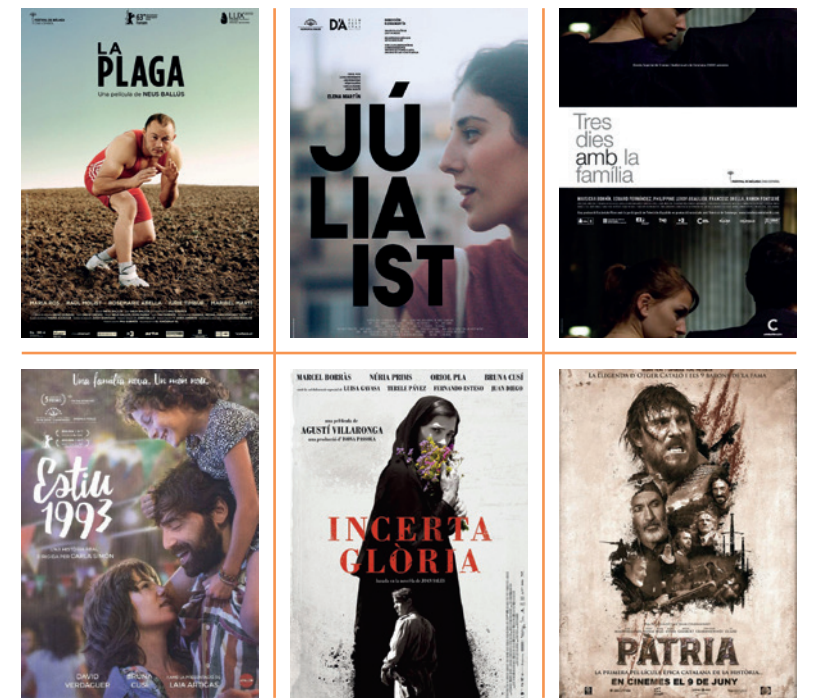
llengua normativa, que en el cas del teatre encara es fa més palès: «La relació entre llengua i escena sol ser un assumpte conflictiu que afecta la valoració qualitativa d'obres i autors. Hi ha qui pensa que una pressió excessiva respecte d'aquesta qüestió condiciona l'autor i li resta "espontaneïtat creativa"; però és evident que el domini de les eines de l'ofici millora sempre la creació. A Catalunya, la consciència de la llengua com a constructora de cultura i d'identitat política ha influït directament en la salut i la qualitat de la dramaturgia contemporània. Vetllar per la presència i l'ús de la llengua amb consciència literària en l'escena professional ha servit per incrementar el nombre d'autors i, de retruc, per millorar la qualitat de la nostra dramaturgia», conclou el director de la Sala Beckett.

A Catalunya, el teatre ha estat un àmbit singular, amb un domini altíssim de l'ús del català. A diferència d'altres sectors, on la creació cultural ha anat més repartida, com la literatura, o en què la subvenció ha estat determinant a l'hora de decidir si una pel·lícula es rodava en català o no, el teatre —també amb les seves subvencions, no cal dir-ho— ha mostrat un predomini absolut de la llengua catalana. Ara, en canvi, des de fa alguns anys, cada vegada és més freqüent la presència de muntatges en castellà d'autors i de companyies catalanes. Val a dir que la situació predominant del català no responia a la realitat del país. Per això, d'alguna manera, aquest àmbit s'està autocorregint i entrant en un equilibri entre les dues llengües, tot i que la catalana continua sent la dominant. És a dir, el teatre s'emmiralla en la societat i ho fa encara més en muntatges en què es fan servir totes dues llengües alhora fins i tot per un mateix personatge; ben bé com passa a la vida mateixa.

El problema és que aquest feu del català s'està castellanitzant d'una manera natural, mentre que els feus del castellà, especialment el del cinema, no hi ha manera que es catalanitzin. En el món del doblatge, una pel·lícula estrangera doblada o subtitulada al català no deixa de ser una anècdota. I en la producció pròpia, passa una cosa semblant, tot i que hi ha alguns brins d'esperança, com apunta el doctor Jordi Balló, professor de Comunicació Audiovisual a la UPF i productor cinematogràfic. Per Balló, hi ha hagut quatre realitzadores actuals que han fet un ús realista del català: «Mar Coll, sorgida de l'ESCAC, amb *Tres dies amb la família* (2009); Neus Ballús, amb *La plaga* (2013), en què el català és majoritari tot i que està interpretada en sis idiomes; Carla Simón, amb *Estiu 1993* (2017), tota en català, i Elena Martín, amb *Júlia ist* (2017), rodada en alemany i amb una presència simbòlica del català quan la protagonista parla amb la família. (...) Són realitzadores compromeses a descriure la realitat que les envolta, i la diversitat de la llengua que s'hi parla esdevé un valor», afirma Balló. Això demostra que, encara que sigui en alguns casos amb un tant per cent petit, la presència del català aporta versemblança i, de pas, en normalitza la presència a la producció cinematogràfica.

Però tornem al teatre. Jordi Galceran, l'autor més internacional de la dramaturgia catalana, amb obres representades a Londres, Nova York, Atenes i Moscou, per posar quatre exemples, sempre ha creat en català. La llengua original no li ha impedit gens, mitjançant traduccions, que les seves obres s'hagin vist a mig món. Ara bé, sobre el paper dinamitzador de la llengua en la literatura, el teatre, el cine-

Tot i que la producció pròpia de cinema en català no deixa de ser una anècdota, hi ha alguns exemples que aporten un bri d'esperança. Un dels casos és la pel·lícula *Estiu 1993* de Carla Simón, rodada tota en català, o *La plaga*, de Neus Ballús, en què el català és majoritari.

ma i la música, opina això: «Si per dinamització entenem l'extensió de l'ús del català al màxim de població possible, la influència d'aquests quatre àmbits, sense ser negligible, no crec que avui sigui determinant. La cultura que es fa en català va majoritàriament dirigida a segments de la població que ja viuen i es relacionen normalment en català. Aquells que tenen el castellà com a llengua habitual poden trobar propostes culturals, de vegades les mateixes o equivalents, en castellà. Potser l'únic àmbit on això no és així és el teatre on l'oferta és majoritàriament en català, però el públic del teatre en català també és majoritàriament catalanoparlant, per tant, continuem dinamitzant sobre aquells a qui ja no cal dinamitzar... Però deia que no és negligible perquè és innegable que la cultura influeix en l'ús de la llengua, però cal pensar que és un

efecte a molt llarg termini i que obtindrà uns resultats difícilment mesurables. No és comparable a la influència de l'escola o de la televisió, per exemple. Aquesta realitat, si no canvia la situació política del país, la veig molt difícil de revertir. Sense un poder polític nacionalment potent, la influència de la cultura en l'ús del català serà molt lenta».

Pel que fa al panorama actual, Galceran el veu positiu: «Després d'anys de normalització, ara per ara és difícil trobar algú de vint anys o menys que no entengui perfectament el català. Per això cal suposar que per a aquestes persones la tria d'una oferta cultural ja no dependrà tant de l'idioma com de la qualitat de la proposta, i amb el pas dels anys això cada cop serà més així». Però Galceran observa un fenomen sociolingüístic curiós, i preocupant, sobre els usos del català i el castellà entre els joves:

«En la gent jove, d'uns anys ençà, s'ha produït respecte del català un efecte curiós. Si fa vint anys, per dir alguna cosa, utilitzar el català era un senyal de rebel·lia, d'afirmació, actualment es produeix el contrari. El català és la llengua de l'escola, dels profes, del poder, i aquest efecte contestatari en l'ús de la llengua s'ha traslladat al castellà. Molta gent jove que parla perfectament català utilitza el castellà per afirmar-se en contra de l'establert. Això es veu també en les manifestacions culturals més radicals, que són habitualment en castellà».

És allò que dèiem que estem perdent la batalla del pati, com constata Francesc Royuela, de la direcció de l'Institut de Secundària Miquel Tarradell de Barcelona, un centre d'atenció educativa preferent on els alumnes que arriben amb la immigració d'altres països «fan dos anys d'immersió absoluta en català. Amb això s'aconsegueix que puguin ser escolaritzats tot seguit amb normalitat i facin servir el català com a llengua vehicular. A casa, lògicament, continuen parlant amb els seus pares en la llengua de procedència». Però què passa al pati i al carrer? «Que fan servir espontàniament el castellà, perquè és la llengua en què fora de l'escola han estat immersos», raona Royuela.

El País Valencià, amb una sabata i una espadenya

Vegem ara com es veu des del País Valencià, on la situació és força més complexa que al Principat. Toni Gisbert, d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV), estableix aquesta premissa: «En un sentit material estricte, les llengües no existeixen, el que existeixen són les persones que les parlen, i per tant en política lingüística el concepte fonamental és el de comunitat lingüística. Ha fet fortuna l'analogia amb

els ecosistemes naturals: la comunitat també necessita no patir ruptures i, per tant, que el conjunt de la comunitat estiga articulada, i que ho estiga efectivament en tots els àmbits d'ús».

La segona premissa diu que, al País Valencià, «més que de cultura, en sentit operatiu parlem d'expressions de la cultura (cultura popular, literària, audiovisual, escènica, art... i "alta cultura" - cultura de consum o de masses)». I com a tercera premissa afirma: «L'hegemonia ideològica neoliberal de les darreres dècades ha fet que determinats prejudicis o marcs mentals hagen estat majoritàriament assumits i incorporats fins i tot inconscientment a la nostra cosmovisió, de manera que s'ha imposat la perspectiva neoliberal, quantitativa i economicista, de la cultura: tot s'avalua en xifres (d'assistents o d'entrades) i en termes «industrials». A l'ACPV, contràriament, pensem que la cultura és, abans que res, valors, una visió del món, i per tant tota política cultural no ha de pivotar sobre l'oferta, sinó sobre l'estímul de la demanda, però més concretament sobre una demanda de valors, no de consum estricte».

A partir d'aquestes tres premisses conclou: «Podem sintetitzar la nostra visió, en la que la cultura ens permet: 1. Ajudar en l'articulació de la comunitat lingüística, mitjançant la creació de circuits (musicals, teatrals, de mercat literari, d'espai comunicatiu, etc.); 2. Promoure la llengua mitjançant iniciatives i accions destinades a públics («nínxols d'interès») diferents i alhora no contradictoris, amb una programació cultural diversificada per edats, sectors socials, comarques i interessos; i 3. Valorar positivament la cultura, i a través de la qual la llengua en què s'expressa, atenent al pes de les percepcions dels valors dominants a l'hora de decidir els compor-

«La millor dinamització lingüística no és l'explícita i imperativa, sinó la vivencial i inclusiva. Quan la llengua és viscuda, és sentida com un element de cohesió i connotada subjectivament com un element de valor social».

taments socials (de manera conscient o inconscient)».

Gisbert encara afegeix: «Finalment, cal apuntar que la millor dinamització lingüística no és l'explícita i imperativa, sinó la vivencial, inclusiva i carregada de valor, és a dir: quan la llengua és viscuda, és sentida com un element de cohesió, i és connotada subjectivament com un element de valor social».

Aquesta, segurament, és la mare dels ous, tant en una societat lingüísticament complexa, com ho és la valenciana, com en una societat on tot sembla que és més fàcil —enganyosament més fàcil—, com ho és la catalana. Núria Cadenes, periodista i escriptora barcelonina, ara llibretera a la ciutat de València, ho veu així: «Resumit i en una frase: la cultura ens salva». I continua: «Quan no tens res, o ho tens tot en contra (les institucions, els mitjans de comunicació, etcètera), hi ha la cultura. I no és mera teoria, això, hipòtesi o expressió d'un desig: ja ha passat».

Cadenes ho exemplifica amb el cas del País Valencià: «En els temps foscos (els temps foscos del franquisme i els temps foscos del domini del PP), la cultura ens ha mantingut la llengua. Amb naturalitat, amb qualitat, amb expressió diversa i rica. Tant la cultura popular (menystinguda sovint i sempre vivaç i resistent), quan determinades elits econòmiques renegaven de la llengua del país i engolaven el gest i la veu i el tot, com la de caire i voluntat més elevats, diguem-ne. Al País Valencià, la literatura en català ha aconseguit fites contra pronòstic i manté, actualment, un nivell altíssim».

L'escriptora i llibretera també fa una reflexió musical: «Si parlem del món musical, si fa o no fa passa el mateix: l'empenta dels grups de rock (per dir-ho en un terme general: de rock, de rap, de ska...) ha tingut una transcendència importantíssima a l'hora de represtigiar i d'estendre també i de normalitzar l'ús del català. De les cançons ha passat, amb tranquil·litat i normalitat, a l'ús de carrer

L'esclat del rock català va dipositar una llavor que, en el nou mil·lenni, ha florit en nous conjunts musicals, com Zoo, Manel (a la imatge) o Antònia Font, amb incidència més enllà de les nostres fronteres.

o els *whatsapps* del jovent». Esperança, doncs, malgrat tot.

Les Balears, qui dia passa any empeny

I a les Balears? Nicolau Dols, doctor en Filologia Catalana a la Universitat de les Illes Balears i membre de la Secció Filològica de l'IEC, sobre la dinamització de la llengua a través de la cultura, distingeix amb precisió de quina manera cada manifestació cultural hi incideix: «Crec que, efectivament, la cultura hi influeix, però es tracta d'una qüestió d'impacte. L'impacte que tenen els quatre canals és diferent: el de la literatura i el teatre en català és molt minoritari, atès que els grans èxits de massa editorials són normalment de novel·les traduïdes. Més petit encara és l'impacte del cinema en català. Hem de distingir entre el manteniment (o la creació) d'un entorn cultural on el catalanoparlant se senti còmode i la utilització de la dinamització cultural per a crear nous parlants. Reclamam les projeccions en català per al consum dels catalanoparlants, però aquestes

projeccions només les cercam nosaltres i poc serveixen per a fer nous parlants, que sempre tenen disponible les versions en castellà. La creació cinematogràfica en català d'obres de gran impacte és molt minsa si és que existeix».

Sobre la televisió, pensa: «En aquest camp una altra vegada es pot dir el que hem dit per al cinema: es tracta de recursos per a satisfer els ja iniciats. Per bona que sigui la literatura en català o traduïda al català em sembla que arriba només als iniciats, si bé no neg que la simple existència d'aquests productes ja ajuda a crear consciència que el català és una llengua apta per a la societat actual. Això, que sembla poc, és important». I encara sobre la música: «La música, en canvi, sí que és un vehicle que ajuda a incidir en un segment de societat que interessa molt per a la normalització, com és el dels adolescents».

La seva visió sobre el panorama actual la dibuixa d'aquesta manera: «En general, crec que hi ha hagut avanços im-

portants en el coneixement del català, però una aturada important en l'ús de la llengua. Tenint en compte la diversitat de la població, hi ha molta gent que l'entén, però igualment molta gent que no l'usa. Darrerament també observa com es normalitza l'ús del castellà entre joves catalanoparlants. El costum «una persona, una llengua», comença a cedir. Per altra banda, el moviment contrari en general no existeix».

Dols posa el dit en la nafra en el que ell anomena «cultura de l'experiència», que són les visites culturals, els concerts comentats, les dramatitzacions d'actes històrics, etcètera: «Em provoquen una reacció adversa pel que suposen de superficialitat i frivolitat, però tanmateix puc entendre que arriben a més gent que no els actes culturals tradicionals, i que la llengua també hi troba un vehicle de normalitat. També sobre la producció cultural, fa molta por tot això de les «indústries culturals» més que res, llevat de meritòries excepcions, perquè es tracta d'indústries de client únic, que és l'Administració, un fet que retrata un gegant amb peus de fang. Hi ha molt de constructe artificial, en tot això, i de poc serveix per a l'objectiu citat de captar nous usuaris (dels productes culturals i de la llengua)».

I pel que fa a l'àmbit de la cultura que més influeix en aquesta dinamització, ho té molt clar: «Els que tenen més abast: el de la música i el dels mitjans de comunicació socials. L'única manera de salvar la llengua és fer-la d'ús imprescindible. Si hi ha creacions que per elles mateixes atreuen el públic perquè són originals o d'una qualitat única en català, això crea nous parlants/entenents immediatament. El cas de les retransmissions de futbol en català n'és l'exemple més reeixit».

La cultura pot dinamitzar la llengua, però no pas sola

Com es desprèn d'aquest panorama descrit, la llengua catalana viu en aquesta doble insularitat, i ha de fer servir dos mitjans de transport per arribar al món. De la mateixa manera, aquest doble camí també funciona en sentit invers i això fa que el parlant no conscienciat vegi impediments de tota mena en l'ús del català més enllà dels àmbits que li són més propers i més íntims.

No hem de menysprear, però, el valor de la cultura, sobretot quan impregna d'una manera espontània el dia a dia. Hi ha un exemple que té com a protagonista els grups musicals que em sembla molt significatiu. L'esclat del rock català, que les veus crítiques van qualificar de fet isolat i sense prou incidència, va dipositar una llavor que va estar molt de temps enterrada però que, en el nou mil·lenni, ha florit esponerosa. Quan els grups de rock van perdre pistonada, semblava que aquest sector es donava per perdut. En canvi, una colla de nous conjunts, amb incidència més enllà de les nostres fronteres lingüístiques, han fet efecte i en continuen fent. Penso en Antònia Font i Manel, i ara també Zoo, per posar un exemple de cadascun dels grans territoris.

Aquest ús natural és el que de veritat hi influeix, perquè no ve imposat ni apadrinat per les institucions: és la gent qui els dona validesa amb el seu vot popular. I això, és clar, trenca fronteres, manies i etiquetes.

He fet servir uns epígrafs provocatius que no s'adiuen amb la realitat però sí amb el marc mental de molts parlants. Ni Catalunya és el pal de paller, ni les coses estan tan malament a les Illes Balears i al País Valencià. Els parlants que fan servir la llengua catalana formen un tot inqüestionable. I només així ens en sortirem. Continuem. ●

40 ANYS A FAVOR DEL CATALÀ

Polítiques públiques
i campanyes del teixit
associatiu

FRANCESC MARCO-PALAU

Historiador

Durant les darreres quatre dècades el compromís de la societat civil, juntament amb les polítiques públiques dutes a terme, han recuperat el català i l'han convertit en la llengua comuna i de cohesió social del país.

La llengua catalana és, per a la nostra societat, un dels principals elements definidors, un element imprescindible per entendre la identitat catalana. Al llarg del segle xx, i encara en aquestes dues dècades del segle XXI, el català no ha pogut, però, desenvolupar-se amb plena normalitat. En els períodes en què hi ha hagut llibertat política, el català ha pogut anar avançant, mentre que en les etapes amb limitacions de llibertat —les dictadures, principalment— les restriccions envers la llengua catalana han estat constants. A mercè dels contextos polítics de l'estat, la llengua catalana va patir especialment els quaranta anys de franquisme, durant els quals va ser reprimida.

Avui, amb la perspectiva del temps, volem analitzar de manera panoràmica quines han estat les polítiques públiques d'aquestes darreres quatre dècades que han permès situar la llengua catalana a la

posició actual, i destacar, també, el compromís de la societat civil en fer del català la llengua comuna i de cohesió social.

La represa cultural sota el franquisme

El règim franquista suposa un fre a l'eclosió que la llengua i la cultura catalanes havien tingut a la dècada dels trenta, durant els anys de la Segona República. El franquisme persegueix la llengua catalana i en prohibeix els usos públics.¹ Tot i això, nuclis clandestins treballen per mantenir i ensenyar el català a les noves generacions: del grup Torres i Bages a l'editorial Torre, dels Estudis Universitaris Catalans als cursos de català de Carles Salvador, passant pels autors de l'Escola Mallorquina.²

1. SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes (1936-1975)*. Barcelona: Edicions Curial, 1993.

2. Un recull dels principals nuclis de la resistència i la represa a: *Cultura catalana i franquisme*. Barcelona:

Foto d'obertura: cartell de Plataforma per la Llengua, d'Antoni Tàpies (2006).

Cartell de l'acte convocat per la Crida al Camp Nou el 24 de juny del 1981 sota el lema «Som una Nació». La Crida neix el 1981 per defensar la llengua catalana i accelerar el procés de normalització lingüística.

De la resistència de la primera postguerra es passa a la represa cultural dels anys seixanta, amb entitats que musculen el país, com Òmnium Cultural a Catalunya, nascuda el 1961, amb la Nit de Santa Llúcia, el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i projectes com els de Cultura en Ruta, el bibliobús ideat per Lluís Carulla.³ Òmnium és l'exemple de la determinació i l'emprenedoria d'aquells que volien enfortir el país a través de valorar-ne la cultura. En paral·lel, Obra Cultural Balear (OCB) neix a les Illes i, al sud, es crea el Secretariat per l'Ensenyament de l'Idioma, que més endavant esdevé Acció Cultural del País Valencià (ACPV), que recull el mestratge de Joan Fuster. El Diccionari català-valencià-balear, l'Alcover-Moll, havia ajudat a articular l'àmbit lingüístic i a connectar-ne erudits i

Fundació Jaume I, 2002. Pel que fa a altres iniciatives promogudes a l'època, vegeu: CREXELL, Joan. *Català a l'escola, les campanyes populars sota el franquisme*. Barcelona: La Magrana, 1998.

3. FAULÍ, Josep. *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural*. Barcelona: Proa, 2005. Més recentment es va elaborar el documental televisiu #Òmnium50A.

estudiosos, i després, les fitxes d'en Ruaix permetrien estudiar la llengua a una generació que recuperaria els mots. D'aquesta manera, a falta d'institucions pròpies, durant el franquisme és la societat civil qui n'emprèn la tasca. Són els anys de la Gran Enciclopèdia Catalana, del diari *Avui*, i de les revistes *Serra d'Or*, *Lluc* i *Saó*.

En aquestes circumstàncies, als setanta, amb la Nova Cançó com a banda sonora, i amb l'Assemblea de Catalunya, bona part de l'antifranquisme es vincula a la defensa de la llengua, que serà protagonista del Congrés de Cultura Catalana (1975-1977), on milers de congressistes s'imaginarien el país del futur que volien construir. És així com el català es vehicula amb les reivindicacions democràtiques de llibertat, amnistia i estatut d'autonomia.⁴

Construir unes estructures sòlides

Amb la transició política i amb el restabliment de la Generalitat de Catalunya, el

4. DURAN, Lluís. *El Congrés de Cultura Catalana i la Transició Política*. Barcelona: FCCC, 2013.

català recupera el seu estatus de reconeixement. És una de les prioritats dels governs de Jordi Pujol, que pren el relleu dels anys d'exili del president Josep Tarradellas. Si tot estava per fer, s'anava fent possible, tot desplegant l'Estatut de Sau. La llengua catalana serà la pròpia de l'Administració local i autònoma i, a partir de la Llei de normalització lingüística del 1983, s'estableixen tot un seguit de programes interdepartamentals a favor del català, il·lustrats amb la figura de la Norma i amb campanyes com «El català, cosa de tots» i «El català depèn de vostè», en què es recordava a la ciutadania la responsabilitat individual dels parlants.

Així mateix, es prenen dues decisions clau tant en l'àmbit educatiu com en l'audiovisual. S'introdueix la llengua catalana a l'escola, a través d'un sistema, el de la immersió lingüística, que garanteix que tots els estudiants tinguin uns coneixements adequats de català i castellà, a més d'una tercera llengua. De la mateixa manera, es garanteix l'extensió social del català amb la creació d'uns mitjans de comunicació públics: TV3, Catalunya Ràdio i progressivament la resta de canals de l'actual Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). Si veure *Dallas* en català va sorprendre a més d'un, avui TV3 és la televisió líder, i la ràdio en català bat rècords d'audiència contínuament.

Al País Valencià, amb la Llei d'ús i ensenyament del valencià (LUEV) també s'institucionalitza l'ús de la llengua pròpia i s'introdueix el català a l'escola, tal com demanava el fusterianisme. Les esperances de Manuel Sanchis Guarner i Enric Valor ja eren una realitat. A més, la Universitat de València juga un paper destacat en assegurar l'estatus del valencià. A les Illes Balears, la Llei de normalització lingüística, aprovada per unanimitat, és l'eina de consens a favor de promoure la llengua catalana. Com

en el cas valencià, la Universitat de les Illes Balears també serà una institució cabdal que ajudarà a la recuperació del català.

Aquestes estructures construïdes durant la dècada dels vuitanta, a partir de les reivindicacions de l'antifranquisme i la transició, són les que permetran que la llengua avanci al llarg d'aquestes quatre dècades. Així, malgrat que les relacions institucionals entre la Generalitat de Catalunya, la Generalitat Valenciana i el Govern balear no serien especialment intenses, sí que els diferents executius duran a terme algunes col·laboracions puntuals.

Fer un pas més: la mobilització social

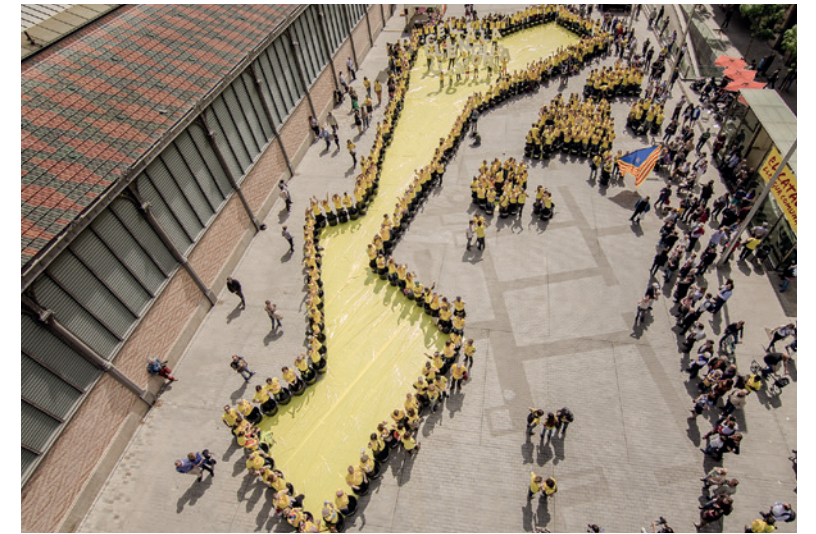
Encara que l'oficialitat als diferents Estatuts i l'impuls dels governs fessin avançar amb certa rapidesa la situació de la llengua catalana als diferents territoris, els límits que fixa la Constitució espanyola, els plantejaments uniformitzadors de l'estat i algunes ambigüitats que sorgeixen de les noves institucions autonòmiques motiven de nou la mobilització dels sectors més actius del catalanisme.

Avançant-se a aquesta línia, ja el 1979 la revista *Els Marges* publica un text, conegut com a «Manifest dels Marges», en què un seguit de professors es mostren preocupats per la situació de la llengua catalana i retreuen als partits polítics que no apostin per la seva plenitud, que consideren urgent i inqüestionable.

Així mateix, el 1981, davant d'alguns intents de frenar un procés encara incipient de recuperació de la llengua, neix la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes.⁵ La nova organització

5. MONNÉ, Enric; SELGA, Lluïsa. *Història de la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes*. Barcelona: La Campana, 1991.

Acte organitzat per la Plataforma per la Llengua el 18 d'abril del 2015 a la plaça del Born (Barcelona). Aquesta entitat neix el 1993 i amb una forta pressió cívica aconsegueix, per exemple, introduir el català a les empreses multinacionals o a les noves tecnologies.

desenvolupa durant els vuitanta una intensa agitació propagandística per accelerar el procés de normalització lingüística, així com campanyes ecologistes, pacifistes o altermundistes. Amb molta presència al carrer, actuen com a *lobby* a favor del català davant de grans empreses i organismes estatals. Les seves accions directes, cíviques però vistoses, a Renfe, Telefónica, Correus, les concessionàries de les autopistes o l'aeroport del Prat, en són només alguns exemples.

En paral·lel i de manera coetània, existeixen els Grups de Defensa de la Llengua (GDL).⁶ Aquests, situats en el marc de l'esquerra revolucionària, eren molt crítics amb els missatges institucionals i tenien com a objectiu desterrar el bilingüisme. A més de promoure mobilitzacions a peu de carrer, maldaven per posar en evidència i contradicció la política lingüística oficial, que consideraven errònia. Els GDL, hereus

6. PORQUET, Anna. *Canviar la realitat. Els Grups de Defensa de la Llengua i l'aplicació de la teoria sociolingüística a l'activisme lingüístic*. Barcelona: Edicions del 1979, 2013.

dels plantejaments sociolingüístics de Lluís Vicent Aracil, es fondrien aquella mateixa dècada dels vuitanta al si de l'independentisme combatiu.

Als primers noranta, després de l'èxit mobilitzador per aconseguir que els Jocs Olímpics de Barcelona 92 fossin també un aparador de la realitat lingüística i cultural catalana, la Crida es va anar fonent, i alguns dels seus integrants van fer el pas a la política de partits, de cara a reforçar-ne el vessant nacional. Amb la voluntat de mantenir l'activisme a favor de la llengua, en aquest moment neixen dues organitzacions més: la Plataforma per la Llengua (PL) i la Coordinadora d'Associacions per la Llengua (CAL).

La Plataforma per la Llengua, nascuda el 1993, esdevindrà amb els anys l'entitat de referència pel que fa a la defensa del català.⁷ Amb un vessant activista, l'ONG

7. Els orígens, les campanyes i els referents de l'ONG del català a: MARCO PALAU, Francesc. *Plataforma per la Llengua. 20 anys defensant el català*. Barcelona: Editorial Base, 2014.

Als primers anys del mil·lenni, els moviments migratoris posen en evidència les necessitats d'acollida i la prioritat és la cohesió social. Des de la Direcció General de Política Lingüística s'impulsen campanyes de sensibilització com la de «Dóna corda al català».

del català de Martí Gasull tendirà més a buscar avenços tangibles per la llengua catalana. Es tractava d'una organització filla del Capità Enciam, conscients que «els petits canvis són poderosos». Des del pragmatisme, aconseguen la introducció del català a les empreses multinacionals, la normalització en l'etiquetatge de nombroses gammes de productes de diferents sectors o més recentment la presència del català a les noves tecnologies, per dir-ne alguns exemples que, de ben segur no s'haurien aconseguit sense aquesta pressió cívica.

La CAL, sorgida el 1996, amb un component de xarxa territorial molt destacat, ha anat dinamitzant per la seva banda la versió catalana de la *korrika* basca, el Correllengua. Amb les xerrades, els tallers i els concerts del Correllengua, ha portat la defensa de la llengua al terreny festiu i de reivindicació. A diferència de la Plataforma per la Llengua, els seus integrants vinculen la normalització lingüística a la justícia social i a l'alliberament nacional.

En paral·lel, l'Òmnium Cultural del Palau Dalmaes, que continuava organitzant classes de català i difonent els escriptors en la nostra llengua amb els prestigiosos premis literaris, es renovarà internament l'any 2002, amb la presidència de Jordi Porta. L'entitat de Muriel Casals i Jordi Cuixart, que avui supera els 125.000 socis, estableix la federació Lull, un espai de coordinació amb els seus homòlegs valencians i illencs: l'Acció Cultural del País Valencià d'Eliseu Climent que disposa del flamant Octubre Centre de Cultura Contemporània en ple centre de la ciutat de València, i l'Obra Cultural Balear, que des de Can Alcover és el reflex de l'impuls del mallorquinisme.

Així mateix, una altra entitat, Escola Valenciana, nascuda el 1990, activa el món educatiu valencià organitzant cada any unes trobades comarcals amb la participació de milers de famílies per reivindicar el dret a estudiar en valencià; i els Joves de Mallorca per la Llengua, la branca juvenil de l'Obra Cultural Balear, organitzen grans festivals de música perquè adolescents i joves de les

Illes puguin gaudir del rock català. A la Franja de Ponent, les diverses entitats comarcals dedicades a la promoció de la cultura prenen un paper actiu per l'afirmació de la llengua. El mateix succeeix a la Catalunya del Nord, on la Bressola i Arrels disposen d'una xarxa d'escoles en català malgrat les dificultats que els parlants d'aquests territoris tenen per la falta de suport institucional a la llengua. Pel que fa al cas andorrà, el 1994 es crea el Centre de Cultura Catalana per tal de contribuir, amb les diferents administracions, a la millora de la llengua i la cultura d'aquest país dels Pirineus. A l'Alguer, les entitats històriques dinamitzades per Rafael Caria i Carlo Sechi continuen apostant per l'ensenyament de la llengua i l'edició de revistes culturals, malgrat les inèrcies socials.

El repte de la cohesió social

Fruit de l'evolució de la societat catalana, el 1998 tira endavant la nova Llei de política lingüística, que actualitza la del 1983 i en suposa un salt qualitatiu. També la llengua serà present en el procés d'elaboració de l'Estatut de Miravet. Si als primers vuitanta s'havia fet un gran esforç docent, pel que fa al català, al llarg dels anys noranta ja s'havia fixat la mirada al món del comerç i del consum. Als primers dos mil, però, la prioritat tornarà a ser-ne una altra: la cohesió social.

Els moviments migratoris posen damunt de la taula les necessitats d'acollida. És així com els cursos del Consorci per la Normalització Lingüística tenen una funció cabdal. A més, des de la Direcció General de Política Lingüística s'impulsen diferents campanyes de sensibilització: «Tu ets mestre», «Dóna corda al català» i «Encomana el català».⁸

8. Per conèixer les principals actuacions del Consorci per la Normalització Lingüística, vegeu la histò-

La societat també participa activament en fer del català una eina d'inclusió social. És l'auge de les parelles lingüístiques, un dels programes més reeixits de totes les polítiques públiques referides a la llengua catalana, on una persona amb capacitació de llengua catalana i un aprenent conver- sen de manera distesa en català durant unes quantes setmanes. Aquest programa reforça els aprenentatges que els nousvinguts poden adquirir a les classes de català per a adults. A més de l'Administració, també sindicats, clubs esportius i associacions diverses contribuiran a promoure el català com a eina d'ascensor social a través dels diferents programes del voluntariat per la llengua. El programa «Quedem?» d'Òmnium Cultural, en què s'organitzaven sortides per conèixer indrets del país, n'és un bon exemple.

En un context com aquest, la immersió lingüística a les escoles permet cohesionar la societat al conjunt del país. Malgrat això, el sistema és atacat pels sectors més uniformitzadors de l'estat i, per tal de salvaguardar-lo de sentències judicials i decisions polítiques, un centenar d'entitats pedagògiques, educatives i culturals creen la plataforma Som Escola per reivindicar el model d'escola catalana en llengua i continguts.

Una bona oportunitat

El moment polític que viu Catalunya a partir del 2012 suposa una oportunitat per dibuixar quin model lingüístic es podria desenvolupar en un hipotètic futur estat independent. Així, la transició nacional estimula un ric debat en què professionals,

ria del CNL de Barcelona a: MARCO PALAU, Francesc. *Promoure la llengua, cohesionar Barcelona. 25 anys del Centre de Normalització Lingüística de Barcelona*. Barcelona: Centre de Normalització Lingüística de Barcelona i Consorci per a la Normalització Lingüística, 2014.

Cartells de diverses edicions del Correllengua, organitzades per la CAL. Nascuda el 1996, aquesta coordinadora porta la defensa de la llengua al terreny festiu i vincula la normalització lingüística a la justícia social i l'alliberament nacional.

filòlegs i articulistes reflexionen al voltant dels graus d'oficialitat i de la gestió lingüística del futur. Manifestos com els de Koiné marquen el debat. En paral·lel, l'Institut d'Estudis Catalans presenta la seva nova gramàtica, popularitzada per la simplificació dels accents diacrítics.

Des d'un punt de vista legislatiu, són diverses les lleis que han de passar filtres judicials i, així, ni la de consum ni la de cinema s'acabaran fent efectives. Aquestes dificultats contrasten amb algunes potencialitats destacables. Des del punt de vista internacional, per exemple, la Fira de Frankfurt del 2007 exemplifica la capacitat d'atracció exterior de la llengua catalana que cada any

disposa de nombrosos lectorats en universitats europees i dels diferents continents.

Al País Valencià i a les Illes Balears, a més, els canvis de govern de la primavera del 2015 suposen un canvi de 180 graus en l'actitud de les respectives institucions pel que fa a la llengua catalana. Al País Valencià, després de dues dècades de governs hostils, l'executiu del Botànic, amb una presència destacada del valencianisme polític, blinda l'Acadèmia Valenciana de la Llengua com a ens normatiu, aposta per un nou model educatiu que asseguri la competència en llengua catalana al conjunt de l'alumnat; de la mateixa manera que dissenyen una nova ràdio i televisió valenciana,

À Punt Mèdia, que desenvolupi un servei públic audiovisual en valencià.

A les Illes Balears, després d'una mobilització sense precedents de docents i famílies a favor del català a l'escola, es paralitzen les reformes que en volien desmantellar el model, el Tractament Integral de Llengües (TIL). També el nou govern vol prestigiar la llengua catalana i, així, es dona un nou impuls a l'Institut Ramon Llull, la institució de projecció exterior que comparteixen la Generalitat de Catalunya amb el Govern de les Illes Balears.

A la Franja de Ponent, a més, sembla que els intents de secessionisme lingüístic que promouien la denominació del català com a LAPAO han anat perdent força aquests darrers anys.

A més de les polítiques públiques, també des de la societat civil, com s'ha anat fent al llarg de tots aquests anys, es duen a terme actuacions de reforç i activació social. A Catalunya, la Plataforma per la Llengua promou iniciatives educatives a la Franja de Ponent i a la ciutat de l'Alguer, juntament amb associacions de cadascun dels territoris, per promoure'n la reactivació lingüística. Algunes entitats del teixit associatiu, a més, es coordinen amb altres organitzacions de llengües minoritzades europees a través de l'European Language Equality Network (ELEN) i, juntament amb institucions públiques, mitjançant la Xarxa per a la Promoció de la Diversitat Lingüística (NPLD), per tal de promoure el desenvolupament complet de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (CELRoM).

Unes conclusions panoràmiques

A grans trets, podem concloure que al llarg d'aquestes quatre dècades, les institucions catalanes, i en menor mesura també les del País Valencià i les Illes Balears, han desen-

volupat unes polítiques actives favorables a la llengua catalana que han permès disposar dels actuals índexs de coneixement, ús i prestigi social. El focus d'aquestes polítiques públiques ha anat evolucionant a mesura que canviaven les necessitats de la societat, del coneixement a l'ús, i d'aquest a l'acollida i l'arrelament.

Així, malgrat els impediments i les restriccions de l'Administració estatal, reticent a reconèixer i potenciar la pluralitat lingüística i cultural, podem considerar que el procés de normalització lingüística ha tingut un impacte notable a la societat catalana. Tanmateix, els seus èxits són sempre sectorials i parcials, ja que hi ha àmbits en què la llengua catalana encara no disposa d'una situació de normalitat o que no hi és present de manera plena, com és el cas de l'Administració de l'estat i la justícia, així com en part del món socioeconòmic i empresarial. A més, és clar, que encara no disposa d'un reconeixement ple al conjunt de l'àmbit lingüístic i, en conseqüència, els seus parlants no tenen garantits els seus drets lingüístics, que sovint són vulnerats.

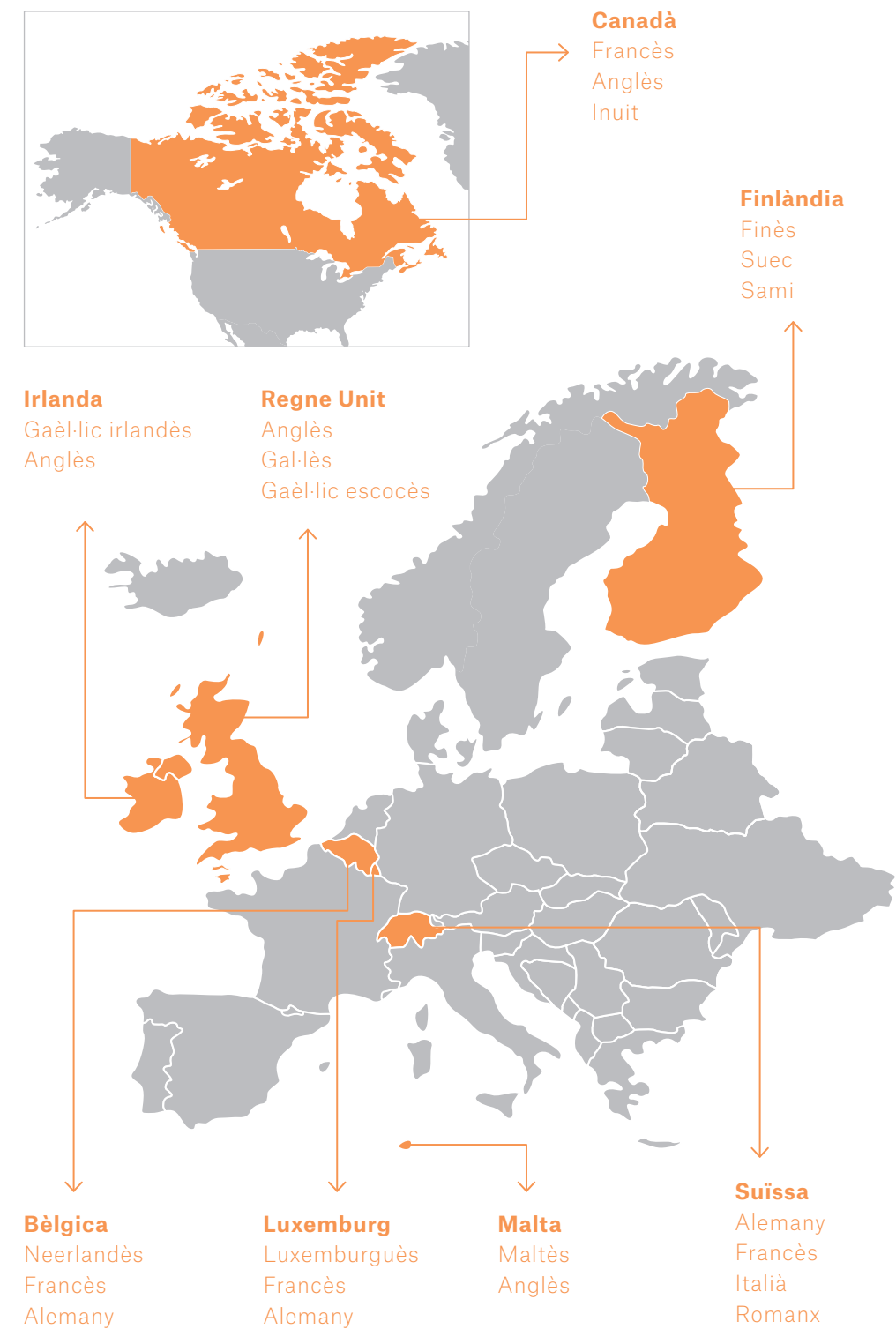
Així les coses, constatem com al llarg d'aquests quaranta anys, el teixit associatiu favorable a la millora de l'estatus de la llengua catalana s'ha anat configurant a través de diferents organitzacions de la societat civil, amb plantejaments i actuacions diverses. Des d'accions directes a empreses, fins a campanyes de sensibilització social, passant per classes de català o l'entrega de guardons i reconeixements públics. Aquestes actuacions, i el discurs que defensen a favor del català, ha tingut una presència destacada a la vida pública del conjunt dels territoris de parla catalana i, en diferents moments, ha pogut incidir directament en el desenvolupament polític i institucional. ●

EXEMPLES DE L'ESTATUT JURÍDIC DE LES LLENGÜES EN ALTRES PAÏSOS*

EVA PONS

Professora titular de Dret Constitucional
de la Universitat de Barcelona

* El text ha estat elaborat bàsicament a partir de la informació recopilada en el treball previ de l'autora: PONS, Eva. *L'oficialitat lingüística. Declaracions constitucionals i implicacions jurídiques i pràctiques*, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 2015.

CANADÀ

La Constitució del Canadà i els seus components lingüístics

- La Constitució del Canadà del 1867 va establir un règim de bilingüisme institucional basat en l'ús de l'anglès i el francès —llengües dels *pobles fundadors*— en el Parlament i en els tribunals federals. Més endavant, la Carta constitucional de drets i llibertats del 1982 va ampliar la garantia dels àmbits d'ús de les llengües oficials en les institucions federals i en els sectors subjectes a la competència federal, basat en un principi personalista (de drets personals) i d'acord amb condicions vinculades amb la finalitat de l'organisme i la presència d'una demanda important (Llei federal de llengües oficials, del 1988).
- El francès és la llengua oficial del Quebec, amb el reconeixement d'amplis usos oficials de l'anglès, en part fruit de les obligacions constitucionals fixades el 1867 (bilingüisme de la legislatura i dels tribunals del Quebec) i ampliades el 1982 (pel que fa a l'educació, sense disposar de l'aprovació del Quebec).
- A Nova Brunsvic, la Carta del 1982 fixa un règim de doble oficialitat del francès i l'anglès, que es projecta sobre els usos lingüístics del Parlament i el Govern, i que es tradueix en drets lingüístics individuals d'ús actiu i passiu davant les institucions provincials i en drets col·lectius mitjançant la creació d'institucions culturals i escolars diferenciades de cada comunitat lingüística per a la seva protecció i promoció.
- De les altres vuit províncies canadenques, solament Ontario és bilingüe quant als organismes públics provincials —tot i que no de manera generalitzada, i amb limitacions importants per als francòfons—, mentre que, en la resta de províncies, l'anglès és l'única llengua oficial, si bé el francès hi sol tenir un reconeixement jurídic, més o menys extens segons el cas, que es pot traduir en certs usos oficials del francès, especialment en la legislatura provincial, la justícia, l'educació, les eleccions i l'oferta de serveis.
- En els tres territoris federals de Territoris del Nord-oest, Yukon i Nunavut regeix la doble oficialitat de l'anglès i el francès, complementada pel reconeixement legal de les llengües autòctones: a Yukon, mitjançant manaments de protecció, i, en els altres dos territoris, amb el reconeixement legal com a llengües oficials (l'inuit a Nunavut i fins a nou llengües autòctones més als Territoris del Nord-oest), tot i les dificultats pràctiques per implementar l'oficialitat d'aquestes llengües.

MALTA

L'estatus del maltès i l'anglès a Malta

- La Constitució de Malta reconeix *dues llengües* oficials —el maltès i l'anglès— per al conjunt del seu petit territori, i preveu que, mitjançant una majoria reforçada de 2/3, el Parlament en pugui designar una altra.
- Únicament el maltès és constitucionalment declarat *llengua nacional* de Malta, i considerat un element fonamental de la identitat nacional del poble maltès (Llei de la llengua maltesa, de 2003). Tanmateix, la mateixa llei diu que les referències descriptives de la llengua nacional no són executòries davant dels tribunals, sinó que sols assenyalen fins o objectius a l'Estat.
- El maltès és considerat «la llengua dels tribunals», segons la Constitució, de manera que l'ús de l'anglès en aquest àmbit es reserva normalment a qui demostrï que no té un coneixement suficient de la llengua maltesa, o bé en cas que totes les parts siguin anglòfones i ho acordin.
- Les lleis s'adopten i es publiquen simultàniament en les dues llengües oficials. No hi ha una exigència de bilingüisme per a la resta d'actes administratius, que es poden adoptar en una o altra llengua oficial, amb drets lingüístics simètrics dels ciutadans. En l'àmbit de la legislació mercantil s'estableixen certs supòsits de prevalença de l'ús de l'anglès.

FINLÀNDIA

Les dues llengües nacionals de Finlàndia i l'estatus del sami

- La Constitució de Finlàndia del 1995 reconeix el finès i el suec com les dues *llengües nacionals* i garanteix els drets lingüístics dels ciutadans en ambdues llengües davant les institucions centrals a Hèlsinki, si bé aquestes institucions funcionen internament majoritàriament en finès.
- El municipi és la unitat bàsica en la divisió lingüística del territori i la regulació dels usos lingüístics de les administracions i tribunals que hi operen (Llei de llengües, del 2003): són municipis bilingües aquells on el grup minoritari assoleix el 8% de la població, mentre que, si el percentatge baixa fins al 6%, el municipi esdevé unilingüe (finès o suec). Dels 446 municipis existents, 399 són unilingües finòfons, 3 unilingües suecs, 19 bilingües amb majoria finesa i 15 bilingües amb majoria sueca.

- Les Illes Åland tenen com a única *llengua oficial* el suec, tot i reconèixer certes garanties individuals als finòfons, i els seus habitants estan exempts de conèixer el suec (Llei sobre l'autonomia d'Åland, del 1991).
- La Constitució reconeix al poble sami (i també a la minoria de parla romaní) el dret a mantenir la seva llengua i cultura, i es regulen legalment drets d'ús de les tres varietats del sami —inari, skolt i del nord— en els quatre municipis que formen la «pàtria sami» i la regió de Lapònia (Llei sobre la llengua sami, del 2003).
- Es tracta d'un dels pocs textos constitucionals del món que reconeix els drets de signants (persones que utilitzen la llengua de signes) i de les persones que necessiten ajuda, interpretació o traducció a causa d'alguna incapacitat.

BÈLGICA

Les llengües a Bèlgica: territorialitat i asimetries

- A Bèlgica hi ha tres llengües amb un estatut oficial, però l'oficialitat de cadascuna d'elles se circumscriu a determinades àrees del territori estatal.
- En el pla federal, la Constitució de Bèlgica del 1994 només esmenta en quines tres llengües (el francès, el neerlandès i l'alemany) el seu text és autèntic.
- En les institucions federals s'utilitzen totes tres llengües, que són qualificades legalment de *llengües nacionals*, però l'alemany no hi té garantit un estatus jurídic paritari respecte del francès o del neerlandès.
- Cada llengua té una oficialitat exclusiva o plena en el territori de la respectiva regió unilingüe, que es regula per la Comunitat francesa, la Comunitat flamenca i la Comunitat germanòfona, respectivament.
- El francès i el neerlandès tenen una oficialitat compartida (o doble oficialitat) a la regió de Brussel·les-Capital, regulada pel legislador federal i que es basa en un principi de tria lingüística personal.
- Hi ha municipis en l'anomenada *frontera lingüística* amb un estatut lingüístic particular (les anomenades *facilitats lingüístiques*), que garanteixen certs usos per a la llengua de la comunitat veïna en l'Administració local i l'educació: 4 municipis dins la Comunitat francesa amb facilitats en neerlandès (Comines, Mouscron, Flobecq i Enghien); 2 municipis dins la Comunitat francesa amb facilitats en alemany (Malmedy i Waimes); 6 municipis de la Comunitat flamenca amb facilitats en francès (Mesen, Spiere-Helkijn, Ronse, Bever, Herstappe i Voeren/Fourons); 6 municipis perifèrics de Brussel·les (Drogenbos, Krasinem, Linkebeek, RhodeSaint-Genèse, Wemmel, Wezambeek-Oppem) amb facilitats per als francòfons, i també en els 9 municipis de la Comunitat germanòfona hi ha facilitats per als francòfons.

GRAN BRETANYA

L'estatut jurídic de les llengües al Regne Unit

- El Regne Unit té una sola llengua oficial per al conjunt del territori, l'anglès, que és també l'única oficial en la part més gran del seu territori, alhora que en els territoris autònoms de Gal·les, Escòcia i Irlanda del Nord hi ha una segona llengua oficial.
- Atès que el Regne Unit no té constitució escrita (el dret constitucional s'integra per pràctiques consuetudinàries, decisions judicials, convencions i lleis del Parlament), manca una declaració formal d'oficialitat de l'anglès. Dins els textos *constitucionals* només s'esmenta la prohibició de discriminació per raó de llengua (Llei sobre els drets humans, del 1998). Tampoc no existeix una necessitat de legislar per protegir l'anglès, que funciona com a llengua oficial *de facto*. Tanmateix, s'exigeix un coneixement suficient de la llengua anglesa per a accedir a la nacionalitat (Reglament sobre la nacionalitat britànica, del 2005).
- El gal·lès gaudeix d'un estatus d'oficialitat, el contingut del qual deriva de diferents lleis britàniques i adoptades pel Parlament autònom de Gal·les. Aquest estatus comprèn l'ús equiparat amb l'anglès dins el Parlament; l'ús davant els tribunals de justícia, si escau mitjançant intèrpret; l'ús per les administracions i organismes públics, en bona part bilingües (Llei sobre la llengua gal·lesa del 2011, que crea la figura del comissari de la llengua gal·lesa per promoure i facilitar l'ús de la llengua i protegir els drets lingüístics); la presència com a matèria obligatòria i la possibilitat d'emprar-lo com a llengua vehicular en

l'ensenyament primari i secundari, així com el seu estudi en les universitats d'aquest territori.

- El gaèlic escocès manté un estatut jurídic ambigu a Escòcia. El Parlament autònom va encomanar al Bòrd na Gàidhlig (Consell de la Llengua Escocesa) funcions planificadores i promocionals adreçades a garantir l'estatut de llengua oficial d'Escòcia al gaèlic i l'exigència d'un respecte igual a la llengua anglesa, però sense fer una declaració expressa d'oficialitat (Llei sobre la llengua gaèlica, del 2005). A la pràctica, algunes lleis i documents oficials del Parlament i el Govern escocès són traduïts al gaèlic escocès, que té també certs usos limitats en les administracions locals —que poden oficialitzar el nom en gaèlic escocès. En l'ensenyament, el gaèlic només té garantida legalment una presència en les regions escoceses on és parlat (Higlands i Western Islands), si bé en altres parts d'Escòcia existeixen programes d'ensenyament de la llengua en altres escoles de primària i secundària, que també s'estudia a les universitats.
- L'estatut de les llengües a Irlanda del Nord resta indefinit legalment. En l'Acord de Belfast (Acord de Divendres Sant, del 1998) es reconeixia la importància de la qüestió lingüística, pel que fa a l'irlandès, l'scot d'Ulster i les llengües de les comunitats ètniques. Tanmateix, no és possible parlar d'un estatut oficial ni de drets lingüístics relatius a l'irlandès o l'scot, sinó de certs usos oficials: per exemple, l'Assemblea d'Irlanda del Nord disposa de serveis de traducció i interpretació per garantir l'ús de l'irlandès; per contra, l'ensenyament i aprenentatge i l'ús de l'irlandès a les escoles és voluntari o no obligatori. Les accions polítiques i administratives desplegades per afavorir o promoure l'ús d'ambdós idiomes s'emmarquen en la col·laboració amb Irlanda (Ordre Nord-Sud de Cooperació, del 1999) i s'exerceixen a través del Consell de la Llengua Irlandesa (Foras na Gaeilge) i el Consell de l'Scot d'Ulster (Tha Boord o Ulstèr Scotch). El Parlament i el Govern britànics tradueixen a l'irlandès algunes lleis o documents oficials importants i donen suport econòmic a la producció de cinema i la televisió en irlandès (la Llei sobre Irlanda del Nord, del 2006, o Acord de Saint-Andrew, fa referència a la necessitat de mesures per protegir i augmentar l'ús d'ambdues llengües).

- El còrnic (Cornualles, al sud d'Anglaterra) i el manx (Illa de Mann), històricament parlats en territori britànic, es consideren pràcticament llengües desaparegudes, a l'igual que l'anglonormand a les Illes. En certes parts d'Escòcia i Irlanda del Nord es parlen també varietats de l'scot (llengua germànica).

SUISSA

Les garanties
constitucionals del
quadrilingüisme suís

- El principi de plurilingüisme és assumit pel dret constitucional suís des de la República Helvètica del 1798, quan l'alemany, el francès i l'italià s'introdueixen en el funcionament dels òrgans legislatius i governamentals i en els textos legals; s'aprofundeix en la Constitució del 1848 i s'amplia al romanx amb les revisions constitucionals del 1938 i 1999.
- La noció de *llengües nacionals* comprèn el francès, l'alemany, l'italià i el romanx, i es relaciona amb la voluntat de preservar la diversitat lingüística de Suïssa, ja que engloba tant la llengua estàndard com les seves varietats i dialectes regionals. La política lingüística de la Confederació es basa en un principi d'igualtat jurídica de les quatre llengües nacionals (Llei sobre les llengües nacionals i la comprensió entre les comunitats lingüístiques del 2007).
- La noció de *llengua oficial de la Confederació* s'aplica al francès, l'alemany i l'italià, i fa referència a aquella llengua nacional que és utilitzada, de manera obligatòria, en les actuacions internes i les relacions entre les autoritats públiques i entre aquestes i els ciutadans.
- Diversament, l'estatus de *llengua oficial* del romanx es refereix únicament a les relacions que la Confederació estableix amb les persones de llengua romanx.
- Els cantons gaudeixen de sobirania lingüística, que implica la competència per determinar les seves llengües oficials, si bé en fer-ho han de vetllar pel repartiment territorial tradicional de les llengües i prendre en consideració les minories lingüístiques autòctones. A la pràctica, la majoria dels 26 cantons es declaren unilingües en francès, alemany o italià, i només alguns bilingües (Berna, Friburg i Valais) o trilingües (Grisons).

- Segons el Tribunal Federal, el principi de territorial autoritza a restringir la *llibertat lingüística* de les persones, si bé els debats són molt concrets i localitzats en cantons plurilingües, quant a l'abast de certs drets lingüístics personals (per exemple, en l'àmbit de l'educació) en relació amb l'altra llengua del cantó, fora dels districtes o àrees on aquesta és la llengua territorial.
- La Constitució recull també un principi de foment de la comprensió i els intercanvis entre les diferents comunitats lingüístiques del país, que empara accions de promoció i foment del quadrilingüisme des de la Confederació i els cantons.

LUXEMBURG

Luxemburg:
la distribució de
funcions entre
les llengües

- La Constitució del Gran Ducat de Luxemburg remet al legislador la regulació de l'ús de les llengües en les matèries administrativa i judicial. Aquest silenci del text constitucional s'ha d'interpretar a la llum d'una situació amb arrels històriques de pluriglòssia, en què existia un bilingüisme francès-alemany en els usos oficials escrits i un ús oral majoritari del luxemburguès.
- La legislació lingüística declara que el luxemburguès és la *llengua nacional* de Luxemburg (Llei, de 24 de febrer del 1984, sobre el règim de les llengües). Aquest estatut legal comporta obligacions de coneixement per accedir a la nacionalitat i la funció pública, l'ensenyament obligatori i la presència d'organismes públics de suport al luxemburguès (amb una tradició escrita només des del 1825).
- La noció legal de *llengua de la legislació* es refereix únicament al francès i implica l'obligació de redactar en aquesta llengua les lleis i els reglaments executius.
- La noció legal de *llengües administratives i judicials* s'aplica legalment al francès, l'alemany i el luxemburguès, i garanteix la validesa de les comunicacions oficials en aquestes llengües, sens perjudici de la prevalença clara de les dues primeres en els usos escrits.

IRLANDA

Les llengües
segons la Constitució
d'Irlanda

- La Constitució d'Irlanda declara el gaèlic irlandès *llengua nacional* i, com a tal, primera *llengua oficial*. Aquest tracte constitucional preferent de l'irlandès implica la preferència de la versió irlandesa dels textos de les lleis —en cas de conflicte entre les dues versions lingüístiques— i l'assegurament de la presència en el Senat (cambra alta) de persones que tinguin un coneixement i una experiència pràctica de la llengua i la cultura nacionals.
- L'anglès és reconegut com a *segona llengua oficial* d'Irlanda. Tanmateix, a la pràctica, i emparat per una certa legislació secundària i per la manca de garanties d'ús de l'irlandès, la llengua anglesa domina els usos oficials en les institucions i els òrgans estatals i locals.
- La Constitució possibilita la regulació per llei de l'ús exclusiu d'una de les dues llengües oficials, tant dins el conjunt de l'Estat com en una de les seves parts, amb la finalitat implícita de protegir l'irlandès. La Llei sobre les llengües oficials del 2003 estableix alguns manaments directes als poders públics, però la seva aplicació esdevé molt condicionada, en termes d'efectivitat dels drets lingüístics i implementació pràctica de les mesures previstes, ateses les remissions constants a reglaments ministerials i l'adopció necessària d'instruments de planificació lingüística per als diferents organismes públics (*schemes*). Aquesta planificació es projecta bàsicament sobre les administracions públiques i les escoles de l'anomenat *Gael-tacht* i no cobreix tot el territori estatal.
- Per llei es crea la figura del «Comissari per a les llengües oficials» (*An Coimisinéir Teanga*), que actua com a *ombudsman* especialitzat en aquest àmbit. ●

Poema de Nadal (1996),
de Josep Guinovart.

REPTES DE FUTUR DEL CATALÀ. LA MIRADA ESTRANGERA

ARANTZA DIEZ

Periodista i professora associada al Departament de Comunicació
de la Universitat Pompeu Fabra

Parlem amb experts i acadèmics internacionals perquè facin una radiografia de l'estat actual del català després de quaranta anys de democràcia i perquè apuntin els principals reptes de futur. Tots ells han contestat un qüestionari d'onze preguntes. Destaquem les respostes més rellevants.

QÜESTIONARI

- 1 El català és una llengua minoritària però forta, principalment perquè té una comunitat de parlants que l'estimen i la defensen. Hi està d'acord?
- 2 Com va afectar l'estructura de la llengua la prohibició de parlar i ensenyar el català durant el franquisme? Creu que les conseqüències són encara visibles avui?
- 3 Com afecta la diglòssia a la pervivència de la llengua? La comunitat de parlants parla un català pitjor del què seria desitjable?
- 4 Hi ha un sector de la societat que exigeix una major presència del castellà a les escoles i que impugna el model d'immersió lingüística. Suposa això un perill per al futur de la llengua?
- 5 És normal que una llengua hagi de tenir entitats defensores per garantir els drets dels seus parlants?
- 6 Amb el moviment independentista, ha crescut el sentiment de pertinença a la cultura catalana. Pot créixer encara l'ús del català en nombre de parlants?
- 7 En comparació amb altres llengües minoritzades, com descriuria la situació del català en termes de possibilitats de supervivència?
- 8 L'anglès té un gran poder mediàtic i una presència creixent en tots els sectors i és una de les llengües amb més capacitat de crear neologismes. La globalització suposa una amenaça per llengües minoritzades com el català?
- 9 Les llengües són eines vives en mans de les seves comunitats de parlants: el català té diverses varietats dialectals que van perdent protagonisme a favor del català estàndard. Hi ha un empobriment de la llengua?
- 10 Una altra amenaça per l'empobriment de les llengües és l'avenç de les noves tecnologies. Considera que és una amenaça per a la supervivència del català?
- 11 Quins són els reptes de futur per al català?

Tilbert Didac Stegmann

Catedràtic de filologia romànica, fundador de la Biblioteca Catalana de la Goethe-Universität de Frankfurt (Alemanya).

- 1 Entre les llengües minoritàries, la llengua catalana és una llengua forta i la comunitat dels seus parlants l'estimen prou. Però no la defensen prou. Persisteixen uns hàbits de deserció contínua de la llengua pròpia del país i de canvi quasi automàtic i inconscient a l'espanyol en cada moment.
- 2 Si considerem l'estructura sintàctica del català s'ha de dir que ha aguantat bastant bé la repressió franquista. Ara bé, si considerem tots els aspectes de la llengua catalana, les conseqüències de la dictadura són prou evidents i depèn de la visió de cada observador si les considera assumibles—les llengües canvien contínuament— o lamentables. Per a mi el català encara és prou «català».
- 3 La situació diglòssica del català no és gens asseguradora del seu futur. Segons les últimes constatacions i enquestes el català ha perdut 300.000 parlants habituals en un període breu, si vaig ben informat. Això és un fet molt trist que atribueixo a la dificultat de canviar els hàbits de comportament lingüístic i al fet que encara no hem trobat una manera efectiva de guanyar als catalanoparlants per convertir-se en ferms defensors quotidians de la seva llengua. Canviar els hàbits del públic en general necessita mitjans més subliminars, però efectius, i per això es necessita la convicció plena dels mitjans de comunicació i dels opinion leaders així com dels moviments populars a favor del català. Difícil tasca si encara no es tenen a la mà les regnes d'un estat propi. I fins i tot haver de resistir a ingerències autoritàries per part del centralisme hispànic de sempre.
- 4 Hem de defensar fermament el model d'immersió lingüística contra els atacs. Són atacs perillosos i malèvols que ni la constitució espanyola permet, vist que el món de l'ensenyament havia d'estar en les mans exclusives de les diferents comunitats lingüístiques.
- 5 Per al català és "normal". I encara ho serà per bastant de temps. Com per altres llengües amenaçades.
- 6 És veritat que tots els milions que participen en les reiterades mobilitzacions a favor de la independència amb el

sol fet d'identificar-s'hi fortifiquen la seva pròpia posició no sols envers la llibertat del país sinó també envers la llengua definitòria del seu país. Si la independència guanya, guanyarà el català.

- 7 Com a amant de les llengües i defensor de la supervivència ecològica de tantes llengües com sigui possible, crec que un estat català independent és l'única possibilitat perquè a la llarga el català sobrevisqui. I, un cop aconseguida la república catalana, caldrà encara mantenir l'atenció a la llengua. Pel que fa a la comparació amb altres llengües minoritzades, sembla que hi ha consens que el català està millor que moltes altres.
- 8 Pel que fa a crear neologismes, el català té la mateixa capacitat que qualsevol altra llengua. El TERMCAT és tan ràpid com pot ser-ho qualsevol institució americana o britànica.
- 9 Amb això del canvi de la llengua cap a una diversitat més gran (riquesa?) o més petita (empobriment?) soc molt obert i accepto el que «la llengua» fa: simplificació, complicació, coses estrafoles, robar paraules a altres llengües, etc. A les llengües hi actua la «mà invisible» de l'economista Adam Smith. La llengua és un ens molt viu i creatiu i no tenim grans possibilitats de prescriure-li el seu camí. Tampoc no és necessari ni aconsellable.
- 10 El jovent passa per fases en què «maltracta» la llengua de valent —i creativament. I els professionals especialistes desenvolupen un vocabulari poc penetrable per als no addictes. Tot és necessari perquè puguem comunicar-nos. El que no serveixi quedarà fora d'ús.
- 11 El repte principal és aconseguir un ampli marc social i polític de «plenitud lingüística» comparable al de les llengües estabilitzades. I dins d'aquest marc, enfortir un hàbit de prioritització normal de la lectura, de l'escriptura i de la comunicació oral en la llengua del país. Començant cada conversa en català i fent desaparèixer la tendència suïcida del *language switching*.

Kathryn Woolard

Antropòloga i professora emèrita a la Universitat de Califòrnia (a San Diego; EUA). Estudia la situació sociolingüística a Catalunya durant els últims 40 anys.

Nota de Kathryn Woolard: «Abans de res, vull deixar clar que la meua perspectiva de la situació sociolingüística a Catalunya ve marcada per una doble distància en l'espai i el temps. Les meves últimes recerques etnogràfiques allà les vaig fer fa deu anys, però puc intentar respondre les preguntes que plantegen un enfocament ampli de la qüestió.»

- 1 El que distingeix el català d'altres llengües minoritzades del món és l'ús diari que en fan els seus parlants i el prestigi social de què gaudeix i que deriva de l'estatus socioeconòmic d'aquells que el parlen. Durant les tres primeres dècades d'autonomia vaig trobar evidències d'aquest prestigi lingüístic en anàlisis etnogràfiques i mesures experimentals entre gent jove —castellanoparlant i catalanoparlant— de l'àrea metropolitana de Barcelona. En la seva percepció, quan algú parlava català sonava més culte i intel·ligent que quan parlava castellà i no he trobat evidències que això hagi canviat. Generalment, quan una llengua té, més que un valor d'ús, un valor social associat a una identitat ben valorada, podem esperar que perduri.
- 3 No hi ha consens entre els sociolingüistes sobre com funciona el model de diglòssia o si s'aplica al cas de Catalunya. Jo crec que és més adequat parlar de coexistència lingüística, competència, conflicte i dominació, que són quatre elements que veiem actualment en les relacions entre el català i el castellà. El català està dominat pel castellà no només en l'aparell de l'Estat espanyol, sinó també en els mercats, on el mercat lingüístic espanyol està parcialment sostingut per la mà de l'estat, sovint disfressada com la mà invisible de l'economia global.
- 4 Els casos portats a judici per defensar el castellà a les escoles catalanes responen més a una motivació política que pedagògica. Això és el que els sociòlegs anomenen «política d'estatus», en què el partit que pressiona vol el poder simbòlic que derivaria del fet que l'estat acabés assumint les seves reivindicacions. Les querelles presentades contra la immersió lingüística no semblen conformar-se amb l'acceptació de bona fe de l'obligació dels ciutadans de Catalunya de dominar el català sinó només de coneixe'l «lo suficiente para convivir cortésmente

con los demás y disfrutar en lo posible de las manifestaciones culturales», com recollia el «Manifiesto por una lengua común» del 2008. En un món perfecte, una hora més del castellà per raons pedagògiques, per exemple, no hauria de comportar cap perill per al futur del català. És aquesta lamentable realitat política la que genera aquest perill, que els defensors del català identifiquen amb els desafiaments al model d'immersió lingüística.

- 5 La necessitat de respondre als atacs contra les polítiques lingüístiques del català provoca cansament i és desencorajador tant per als activistes com per a les administracions. Com en el mite de Sísif, tots dos han de carregar el mateix roc muntanya amunt un cop i un altre. El fet que els catalanoparlants no tinguin garantits els seus drets lingüístics en espais com el judicial, és especialment indignant. El fet que, en les seves interaccions del dia a dia, molts catalans hagin de fer front a una incomprensió no sempre innocent suposa un desgast per a ells, allò que en altres sectors socials es definiria com una “micro-agressió”. Dit això, cal dir que actualment, en plena era de la globalització econòmica i cultural, l'ordre lingüístic dels estats-nació s'ha vist clarament alterat. Ja no queda clar què és una llengua normal. De fet, fins i tot en els estats europeus més monolingües, hi ha una preocupació creixent per defensar el poder de les seves llengües mentre que, al mateix temps, l'anglès va guanyant cada cop més presència en molts espais. El que és segurament anormal en el món d'ara és que els angloparlants nadius com jo no ens hàgim de preocupar pels nostres drets i privilegis lingüístics.
- 6 El català ha anat creixent a pesar que els parlants del català com a primera llengua han baixat tant en nombres absoluts com en percentatge de població. Hi ha molts més ciutadans que entenen i parlen el català com a segona llengua dels que hi havia fa 40 anys. De fet, hi ha estudis i enquestes que mostren que el català està sent usat a casa amb els nens per pares i mares que no tenen el català com a primera llengua. No em consta que hi hagi cap investigació sobre si aquestes tendències en l'ús del català estan relacionades amb el moviment independentista, però el que sí que sé pels meus informadors

etnogràfics que han esdevingut «nous parlants» de català és que el seu vincle amb la llengua s'ha vist reforçat pel que ells veuen com injustos atacs a la llengua, a les polítiques lingüístiques del govern català, i a la bona reputació de Catalunya com a la societat oberta i justa que ells coneixen.

Kálmán Faluba

Filòleg i professor de la Universitat Eötvös Loránd de Budapest (Hongria), membre fundador de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.

- 1 La fidelitat dels parlants és un factor decisiu en la conservació d'una llengua. Així i tot, en el cas concret del català caldria matisar, perquè el comportament dels parlants no és el mateix a València i a les Balears que a Catalunya.
- 2 La convivència amb el castellà, llengua imposada, hegemònica en l'ensenyament i als mitjans de comunicació, va influir sobretot en el lèxic, però el procés de normalització ha aconseguit eliminar bona part dels castellanismes. Fora del lèxic, que és el component més inestable d'una llengua, no crec pas que el castellà hagi afectat l'estructura del català.
- 3 La diglòssia afecta necessàriament la llengua que es troba en situació d'inferioritat, i a la llarga pot portar a la seva desaparició. Afortunadament, en el cas del català no s'ha arribat a aquest desenllaç fatal. Al meu entendre, no caldria donar una importància excessiva a la correcció: parlar un català «incorrecte» és molt millor que no parlar català.
- 4 La immersió és una eina important de catalanització i per això seria perillós renunciar-hi.
- 5 En un estat monolingüe no calen entitats defensores dels drets lingüístics, però en una comunitat bilingüe, com és la catalana, la seva existència és justificada.
- 6 Seria molt desitjable un augment considerable del nombre dels parlants del català, perquè el futur d'una llengua minoritària és insegura. Tant de bo el moviment independentista contribueixi a aquest augment.
- 7 Hi ha moltes llengües minoritzades, i entre aquestes el català té una situació privilegiada, perquè té una norma gra-

matical reconeguda i acceptada pels parlants, i hi ha lleis que en permeten el ple ús. Dissortadament, la societat no aprofita al cent per cent aquesta possibilitat.

- 8 L'amenaça per al català no és l'anglès, sinó el castellà, llengua de centenars de milions de persones. El seu ús és una temptació a la qual és difícil resistir-se.
- 9 La creació (i l'ús) d'un estàndard comporta inevitablement l'afebliment de les variants geogràfiques, que són els dialectes. Curiosament, en el cas concret del català, la norma fixada per l'Institut d'Estudis Catalans és flexible, i tolera subnormes, que salven part de la riquesa de la llengua viva.
- 10 Afortunadament, el català és una de les llengües més presents al món digital. Des d'aquesta banda no hi veig perills.
- 11 El principal repte és l'ús real i generalitzat del català: el seu coneixement no basta per assegurar-ne la supervivència.

Mary Ann Newman

Espectora i traductora,
directora del Farragut
Fund for Catalan Culture
in the US, Nova York.

- 1 Si no fos per la defensa i l'estima de la gent, el català podria haver passat a ser una llengua regional. La passió per la llengua, per viure en llengua catalana, és un dels trets que sedimenta tota la cultura.
- 4 De manera completament acientífica, com a observadora/traductora, diria que totes aquestes exigències són manipulacions perverses i matusseres. No he conegut mai un català que no parli i escrigui correctament el castellà. La immersió lingüística és un èxit que cal aplaudir i blindar. El castellà és com el mar al qual les riuades del català van a morir —faig broma—, però ho faig com a analogia, en el sentit que hi ha d'haver rescloses per protegir l'aigua dolça de l'aigua de mar. L'escola catalana és la resclosa.
- 5 No és normal, però potser ho hauria de ser. L'anglès, amb tota la seva força —numèrica, literària, mediàtica, comercial— també fa escriure. Els que l'estimem veiem com els nadius mateixos perden la sintaxi, l'ús propi de les preposicions, el cabal de vocabulari i referents que

cal per a un ús complex de la llengua. És una descomposició —i també una adaptació positiva— normal en les llengües normals.

- 6 És natural que creixi, i que creixi cap a fora. Entre els estrangers, l'interès pel procés català ha incrementat l'interès per aprendre la llengua. És un procés lent, però a moltes universitats americanes hi és, la llengua catalana. Caldria aprofitar el moment per eixamplar la xarxa.
- 8 L'anglès és un perill per a totes les llengües! És tan mal-leable, hom es pot comunicar tan fàcilment i amb tanta gent parlant un mal anglès... Pot ser empipadora la seva ascendència sobre les altres, però la seva funció esperàntica és difícil de descartar. Jo no crec que representi més perill per al català que per a qualsevol altra llengua. I el català ha respost amb una gran capacitat per traduir els neologismes.
- 9 Això és un problema universal. És una batalla que perdem a tot arreu, probablement des de que hi ha ràdios a totes les cases, i a cada espai lingüístic té característiques específiques. L'única defensa, crec, és l'educació, i que tothom estigui educat per respectar les diferències dialectals. Primer de tot, per reconèixer-les. En anglès em dona esperança l'ascendència a través de la música i la cultura popular de la llengua africano-americana: obre la porta a què les variants no-estàndards siguin reconeguts. La cultura popular pot tenir un paper important en la difusió i acceptació de variants dialectals. L'empelt del rap i el català és un fenomen meravellós. El millor que és un procés doble: per la part "alta", educativa, s'ha de continuar ensenyant a perfeccionar el català i reconèixer les variants, i emprar-les correctament i quan escauen, i per la part més massiva s'ha de permetre que la llengua creixi i "s'equivoqui", creï neologismes i argot, i que corri la sàvia. És delicat, però és "normal", i passa a tot arreu.
- 11 Crec que aquest qüestionari els ha identificat prou bé. Ara bé, jo diria que un dels reptes és perdre la por. El català es degrada (com totes les llengües), sí, i això s'ha de confrontar a l'escola; l'essencial aquí és defensar el model d'immersió lingüística. Cal arribar al fons en la catalanització, vèncer la diglòssia.

Patrizio Rigobon

Filòleg i traductor del català, castellà i llatí. Professor de llengua i literatura catalanes a la Universitat Ca' Foscari de Venècia (Itàlia).

- 1 Els primers que han de creure en el català són els catalans mateixos. El que és fonamental és fer servir la llengua en qualsevol circumstància i, afortunadament, el català va poder sobreviure prohibicions, dictadures i veritables persecucions gràcies als catalans que sempre l'han parlat.
- 3 Perquè una llengua visqui normalment, no és suficient una situació diglòssica, és a dir, la llengua "de la intimitat" tal com agradaria avui a Javier Cercas. Hi ha molts sectors de la vida econòmica on el català no es fa servir. Als hotels barcelonins, per exemple, el català de fet no apareix. S'hauria de fer una acció de sensibilització per tal que aquesta llengua tingui dret a una ciutadania també dins el món del turisme.
- 4 Pot suposar un perill fins i tot per la convivència. Quan es va escollir aquest model es va rebutjar —amb molta intel·ligència— el model de les dues llengües vehiculars. El castellà és una llengua que té, a Catalunya, la majoria dels mitjans de comunicació, que es parla a tot arreu, i que no ha perdut terreny a Catalunya (ni el perdrà). Em semblen ridículs els articles que llegeixo a la premsa sobre el fet que el castellà perilla a Catalunya. Desconeixen la realitat.
- 5 Defensar una llengua vol dir defensar les persones que la parlen i els seus drets. Malauradament, qualsevol resultat pel que fa als drets, fins i tot lingüístics, sovint s'aconsegueix amb una lluita. I les entitats són eines fonamentals.
- 6 Des d'un punt de vista europeu i internacional, no hi ha cap mena de dubte que tot el procés ha eixamplat l'interès cap a Catalunya i la seva llengua i cultura.
- 8 Les llengües poden resistir i canvien segons les circumstàncies polítiques i econòmiques dels estats que les parlen. El català en principi no perilla per la globalització, però podria perillar per altres raons més locals.
- 9 Totes les llengües canvien amb el temps. És un fet totalment normal. El cas del català és especial perquè allà on es parla avui es troba en contacte amb altres (i fortes) llengües. Malgrat això, el català ha pogut sobreviure. Pel

que fa l'empobriment lèxic és un tema que interessa moltes llengües (potser el català més): a l'italià fem servir molt sovint paraules angleses tot i que tenim paraules italianes que signifiquen exactament el mateix.

- 10 Senzillament, no. Les noves tecnologies han fet créixer també l'ús de la llengua escrita, ho deia també Umberto Eco, perquè moltes xarxes socials són xarxes «de paraules escrites». El tema és que el català tingui una important presència a Internet i la té.
- 11 Penetrar tots els àmbits de la vida social a Catalunya, sobretot els espais que el català encara no ocupa i que li pertanyen. Crec que també és important tornar a l'ús «preferent» del català tal com preveia l'Estatut del 2006 abans de la sentència del TC.

Josep Soler

Lingüista, professor de la Universitat d'Estocolm

- 1 És innegable que el vincle llengua-identitat existeix entre la majoria de parlants inicials de català i també entre un bon nombre de nous parlants, aquells que l'han après com a segona llengua, normalment a l'escola. Segur que aquest vincle és un element important a l'hora d'assegurar la supervivència de la llengua, però en un món com l'actual, potser no és suficient. A més del lligam llengua-identitat, hi ha d'haver una relació llengua-progrés econòmic. És en el manteniment d'aquest doble vincle —llengua-identitat/progrés econòmic—, on recau més la importància per a la supervivència de la llengua.
- 3 En el cas català, a Catalunya, l'aplicació del concepte de diglòssia tal com s'entén en teoria sociolingüística és especialment problemàtica. Si considerem el castellà com a llengua dominant i el català com a llengua minoritzada, trobem que ni la primera és absent de contextos familiars o informals, ni la segona és tampoc absent de contextos més formals i de prestigi. No obstant això, si fem cas de les dades i dels resultats de treballs sociolingüístics que es duen a terme a casa nostra, s'ha d'afirmar que probablement el cas català desafia la teoria proposada els anys seixanta i demostra que, malgrat la seva minorització, la comunitat catalanoparlant ha pogut trobar vies per seguir reforçant la vitalitat lingüística de

la llengua, conquerint dominis d'ús de prestigi a partir de polítiques afirmatives i de suport de la llengua.

- 5 En democràcies liberals avançades, aquesta és una feina que fan els estats i les seves institucions. El cas català és anòmal en aquest sentit perquè l'Estat espanyol, al qual pertany la major part de la comunitat catalanoparlant, és un estat marcadament no propici pel que fa al respecte dels drets lingüístics de les seves minories. La forma com l'Estat espanyol entén el seu caràcter plurinacional adoba el terreny perquè l'activisme social pugui emergir en els entorns on es donen les condicions idònies, i en el cas de Catalunya, l'activisme lingüístic és una manifestació més del sòlid activisme social que existeix en bona part de la societat catalana.
- 6 Certament. De fet, crec que es pot afirmar que, atesa la baixa taxa de natalitat, que afecta especialment els països del sud d'Europa, si el català pot guanyar en nombre de parlants és per la via de noves adscripcions a la llengua i a la cultura catalanes de part de persones que vénen d'entorns familiars amb altres llengües.
- 7 El català a Catalunya es pot descriure com una *rara avis* en el conjunt de llengües minoritzades. En la mesura que els vincles entre llengua i identitat i entre llengua i progrés social i econòmic es mantinguin, la salut de la llengua seguirà sent prou bona, i al revés, en la mesura en què aquests lligams es vagin deteriorant, la salut de la llengua anirà decaient.
- 7 En debats sobre llengua i globalització, l'anglès sempre apareix i se'ns presenta com la llengua hegemònica al món que posarà fi a la diversitat lingüística planetària. Certament, l'anglès s'ha convertit en la llengua global perquè és la llengua que més s'empra com a suport o *lingua franca* en circumstàncies en què els parlants no comparteixen cap llengua en comú. Però, tal com diuen col·legues danesos, el fet que l'anglès s'usi en cada vegada més racons del planeta no vol pas dir que s'usi en tots i cadascun dels racons del planeta. L'anglès és, doncs, una llengua més o menys global dependent del grau d'arrelament que té a cada societat: als països escandinaus, l'anglès és pràcticament una segona llengua, mentre que al sud i al centre-est d'Europa, és encara una llengua estrangera.

Davyth Hicks

Secretari general de l'European Language Equality Network (ELEN), Edimburg (Escòcia).

- 1 Sí. Tot i ser una llengua minoritzada dins de l'Estat espanyol, el català està en una posició molt millor que la resta de llengües minoritzades europees pel que fa al nombre de parlants i l'ús real. El suport públic per a la llengua també és molt fort i vital. Hi ha tres elements clau que impulsen el procés de normalització i de manteniment lingüístic: família i comunitat; sistema educatiu, i l'estat local.
- 6 La independència probablement provocaria un augment del nombre de catalanoparlants o, més important, d'usuaris, ja que Catalunya seria un Estat independent que controlaria plenament la seva política lingüística i que podria utilitzar fàcilment el llenguatge en tots els dominis.
- 7 Sovint em refereixo a les «llengües minoritzades i al català», perquè el català es troba en una situació única, ja que té al voltant de deu milions de parlants, encara que tècnicament sigui una llengua minoritzada. En termes de desenvolupament a llarg termini, està en una molt bona posició si el comparem amb altres llengües minoritzades, però cal estar alerta i treballar per garantir que el català es pugui parlar fàcilment en tots els dominis lingüístics.
- 10 Sí, ho és. Des de l'ELEN hem fet una crida a la Unió Europea perquè doni suport i incrementi la presència digital de les llengües menys usades per tal que es puguin posar al nivell de les llengües dominants. Si no superem aquesta divisió digital, podríem trobar-nos una bomba de rellotgeria: les nostres llengües quedarien en perill pel simple fet de no tenir presència digital. Els parlants més joves considerarien les seves llengües com a eines poc útils si no les poguessin usar en els seus dispositius digitals.
- 11 Cal treballar per normalitzar plenament el català en la societat. És absurd que, sent una llengua cooficial, encara no es pugui usar en els tribunals o amb la policia. Cal també que ens concentrem en el manteniment de la llengua als Països Catalans, especialment a la Catalunya Nord i al País Valencià. I afegiria que cal impulsar la presència digital del català per garantir que el jovent hi pugui accedir en totes les plataformes. ●

Fundació
Carulla